

BOGORODIČINA ČUDESA U IVANČIĆEVU ZBORNIKU, HRVATSKOGLAGOLJSKOM SPOMENIKU 14/15. ST.

Ivanka Petrović

*»Je ne l'en blâme pas, je l'en loue au contraire,
tenant la grâce meilleure que la justice«.*

Anatole France

Srednjovjekovni je čovjek Bogorodičinoj legendi dao dio svoje najčistije vjere i najdublje iskrenosti. Ona se rodila iz prostodušnosti njegovog srca i opojila ljepotom praštanja i toplinom poezije njegovu dušu vječno razapetu između zemlje i neba. Kao nikada ranije u književnosti ili umjetnosti, ove su priče, istovremeno božanske i ljudske, spustile nebesku kraljicu među ljude i njihove živote, obećavši grešnoj djeci ovoga svijeta široke ruke nebeske milosti. Zlatno doba Bogorodičine legende pada u vrijeme kada i književnost i umjetnost, već pomalo oslobođene starih propisanih oblika obožavanja Majke Božje, obavijaju njezin lik sve većom nježnošću i osobinama sve bližim čovjeku. Literatura Bogorodičinih čudesa (mirakula) u ovoj je evoluciji negdje na pola puta prema literaturi Misterija Muke, koji će kraljicu neba i tješiteljicu ljudi pretvoriti u ucviljenu i bolnu majku Boga Čovjeka.

Kršćanska je crkva rano razvila Marijin kult, po važnosti manji od božjega, ali značajniji od kulta bilo kojeg sveca. Povijest kulta i pobožnosti Majci Božjoj započinje vjerojatno već u prvim stoljećima kršćanstva, premda tek od Efeškog koncila (431. god.) doživljava snažan razvoj i napredak. Danas, međutim, ne posjedujemo marijinsku književnost stariju od kr. 4. st. Efeški je koncil označio jednu vrlo značajnu etapu u evoluciji Marijina kulta, odobrivši Mariji ime Bogorodica (*θεοτόκος*). To je bila prva oficijelna crkvena potvrda Bogorodičina kulta, koji se od tada počeo naglo razvijati, kao što pokazuje povijest liturgije, kršćanske umjetnosti i književnosti. Svoj će vrhunac doživjeti od 11—13. st. Razvitku marijinske pobožnosti i odrazu

Bogorodičina kulta u umjetnosti i književnosti mnogo su pridonijeli vjerski redovi, najprije benediktinci i cisterciti, a zatim dominikanci i franjevci.¹

Među brojnim oblicima Marijina kulta u književnosti, Bogorodičina su čudesa, bez sumnje, najkarakterističniji literarni žanr, najbogatiji i najbizarniji izraz ove posve osebujne pobožnosti. Ona su i najviše dala popularizaciji ovog kulta u srednjovjekovnoj književnosti. Bogorodičina je legenda štaviše možda najlirskiji literarni izraz kršćanske vjere srednjega vijeka uopće. Kao literarni žanr vrlo je dobro okarakterizirao Bogorodičino čudo Hilding Kjellman: »*C'est un petit récit en prose ou en vers qui nous représente la Sainte Vierge secourant l'homme en récompense de l'affection qu'il lui porte*«. ² O duhu i fenomenu ove literature pokušat ću nešto više reći u ovoj studiji.

Bogorodičini su mirakuli vjerojatno stari koliko i pobožnost prema Bogorodici. Najstariji tekstovi na Zapadu, koje danas poznajemo, pripadaju 6. stoljeću. Iz početka razasuti po raznim djelima kršćanske književnosti, latinski se tekstovi Bogorodičinih čudesa u kasnijim stoljećima skupljaju u sve veće i veće skupine koje s vremenom preraštaju u zbirke. Veće latinske zbirke mirakula poznate su od 12. st. U istom se stoljeću Bogorodičini mirakuli počinju prevoditi na narodne jezike. To je stoljeće prvih značajnijih nacionalnih zbirki. Trinaesto stoljeće je zlatni vijek Bogorodičine legende u zapadnoevropskim književnostima, stoljeće najpoznatijih zbirki i najslavnijih autora ove literature na latinskom ili na narodnim jezicima. U 14. i 15. st. zbirke su sve brojnije, ali su tekstovi sve manje originalni. Zajednički sadržaji i motivi, ispremiješani, uvijek ponovno obrađivani i kompilirani, ulaze u sve književnosti Zapadne Evrope. Zbirke su većinom anonimne, ali već od Grgura Tourskog mnoge od njih nose imena najslavnijih autora evropske kršćanske književnosti.

Popularnost i rasprostranjenost Bogorodičinih čudesa može se mjeriti s popularnošću najpoznatijih književnih vrsta kršćanske književnosti. Autori ovih tekstova traže svoje sadržaje u povijesnim događajima, u crkvenoj povijesti, u hagiografiji, u kronikama samostana i slavni Marijinih svetišta. Ljubav i raznježenost prema Majci

¹ H.P.J.M. Ahsmann, *Le culte de la sainte Vierge et la littérature française profane du moyen âge*. Utrecht (1930).

² Hilding Kjellman, *La Deuxième collection anglo-normande des Miracles de la Sainte Vierge et son original latin*. Paris—Uppsala 1922, str. IX.

Božjoj pridavala joj je i čudesa izvorno pripisivana nekim drugim svecima, ili samom Bogu. Puk, ispunjen iskrenom i slijepom vjerom, volio je ove čudesne priče; slušao ih je u crkvi i izvan nje, na mjestima hodočašća, na pučkim svečanostima i skupovima. Ovi tekstovi, iako prije svega namijenjeni njemu, nisu puštali iz vida nijednu društvenu klasu. Većina je legenda po svojoj inspiraciji i moralnoj pouci jasno upućena monasima. A očigledno je i to da je Bogorodičina čudesa kultivirao kler, premda su sigurno mnoga od njih djelo autora svjetovnjaka.

Čini se da Bogorodičina čudesa nemaju domovine i vjerojatno će ostati uzaludan pokušaj da se ona pronade. Ona pripadaju cijelom kršćanstvu. Jedno je ipak potpuno sigurno: Bogorodičini su mirakuli zapadnoevropska književna vrsta. Francuska ima ipak najviše prava da se nazove, ako ne kolijevkom, ali rasadnikom Bogorodičinih mirakula. U ovoj su zemlji napisane najznačajnije i najslavnije zbirke ove književnosti, bilo na latinskom, bilo na narodnom jeziku. Ali i francuskim su mirakulima, koji se, kako se čini, skupljaju najranije u sjevernoj Francuskoj, sigurno dolazili utjecaji sa Sjevera. Norveška, Island, Engleska, Nizozemska imaju Bogorodičinih mirakula. U Francusku su utjecaji najvjerojatnije stizali iz Engleske, koja je rano imala zbirke ovih tekstova. Engleska se štaviše vrlo pouzdano može smatrati domovinom motiva i prvih verzija nekih kasnije vrlo popularnih Bogorodičinih mirakula na Kontinentu. Značajnu posrednu ulogu između rane engleske i francuske književnosti Bogorodičinih čudesa odigrala je, bez sumnje, anglonormanska književnost. Ona ima slavnu *Adgarovu zbirku* i tzv. *Drugu anglonormansku zbirku Marijinih mirakula*. Izvori anglonormanskim stihovanim tekstovima u 12. i 13. st. su engleski latinski mirakuli. Iz francuske su književnosti tekstovi i motivi Bogorodičinih čudesa došli svakako u španjolsku, njemačku i talijansku književnost, ali su se širili i dalje.

Vrlo bi teško bilo točno ispitati mjesto i doprinos orijentalnih naroda u književnosti Bogorodičinih mirakula. I klasična i orijentalna civilizacija bile su, bez sumnje, izvor inspiracije srednjovjekovnoj kršćanskoj legendi. Tako su i motivi nekih Bogorodičinih mirakula sigurno došli na Zapad s Orijenta, i to ne samo iz književnosti kršćanskog Orijenta, jer se u mnogima mogu otkriti i daleki poganski izvori. Došli su i neki tekstovi. Ipak, prava domovina Bogorodičinih čudesa je Zapadna Evropa. Zapad je dao orijentalnim književnostima predloške za njihove dosta kasne zbirke Bogorodičinih mirakula.

Može se pretpostaviti da su Bogorodičina čudesa kao priče i anegdote živjela u usmenoj tradiciji prije nego što su zabilježena. Potpuno je sigurno da su iz pisane književnosti kasnije prelazila u usmenu književnost. Pojavljivala su se svugdje gdje se njegovala pobožnost prema Bogorodici i gdje je živio kršćanski duh koji ih je nadahnjivao. Sastavljala su se, dakle, u svim krajevima kršćanskog svijeta. Stvarali su ih isti uvjeti i iste namjere, pa su zbog toga ove legende s lakoćom prelazile iz jedne književnosti u drugu. Jezičnih granica nisu poznavale. Značajnu ulogu u ovom procesu odigrale su latinske verzije Bogorodičinih mirakula, koje su bile opće dobro evropskih književnosti. Zato literatura Bogorodičinih mirakula ima evropski karakter. Doduše, ni nacionalne i lokalne crte nisu tako rijetke u ovim pričama. Sastavljači su ih obično unosili da bi povećali interes puka za neko određeno Marijino svetište ili mjesto hodočašća. Ali u većini slučajeva nacionalna obilježja u ovim legendama nemaju veće značenje, pa se iz verzije u verziju lako mijenjaju bez veće štete za sadržaj ili duh djela. Jer, ako i postoje nacionalni tipovi pojedinih priča prema književnom ukusu nešto različitih sredina, moral i poruka ove literature ostaju uvijek isti. Ono što povezuje sve narode u literaturi Bogorodičinih mirakula, to nije samo njihova, za srednji vijek zajednička kršćanska tematika, vjerski duh i dekor, prožeti čudesnim elementom, nego možda još više njihov ljudski sadržaj. Istinski život u avanturama ovozemaljskih grešnika i čudesna samilost Bogorodičina morali su zadovoljiti ukus svakoga srednjovjekovnog čovjeka.

Kult Majke Božje dao je duhovni pečat francuskoj, a i evropskoj poeziji 12. st. No, premda je marijinska književnost tako procvatela možda upravo kao reakcija na profanu književnost, literatura Bogorodičinih mirakula osjetila je njezin jaki utjecaj. U čudesima Marijinim živi jedan mali viteški svijet, koji se vrlo često ponaša slično onome u profanim djelima. A tko je uistinu Bogorodica, nego hrabri vitez svojih poklonika? Njegovanje pobožnosti prema Majci Božjoj mnogo je pridonijelo prenošenju nekih elemenata kurtoazne provansalske ljubavne poezije u duhovnu poeziju. Bogorodičini su mirakuli, bez sumnje, dobivali poticaje iz provansalske ljubavne poezije. U ovom suptilnom procesu ljudska se ljubav, koja je također nebeska kreacija, sublimirala u duhovnu i s njom sjedinjivala.³

³ Gustave Cohen, *La Sainte Vierge dans la littérature française du Moyen Age*. Paris 1952.

Obožavanje trubadura i božanska ljepota njihovih dama nisu daleko od ljepote nebeske kraljice i ljubavi koju prema njoj osjećaju njezini vjernici. Dok su se trubaduri i truveri natjecali slaveći ljepotu i vrline svojih odabranica, učinivši ih gotovo božicama, ni pisci legenda nisu prestajali feminizirati Bogorodicu i isticati njezin fizički šarm. Slavili su nebesku kraljicu često na isti način kao što su trubaduri slavili svoju zemaljsku prijateljicu. Tako su se trubaduri i pisci Bogorodičinih legenda našli zajedno, prvi opjevavši svoje dame kao polubožice, drugi učinivši iz Bogorodice svoju damu.⁴ Nije čudno da se kurtoazna provansalska poezija mogla dati u službu Mariji, jer je ona od početka miješala svoju senzualnost s idealiziranjem i mistificizmom pod utjecajem vjerskog duha svoje epohe. To je sjeme njezine kasnije evolucije.⁵

Marijina čudesa koja poznajemo iz književnosti ostavila su tragove i u kršćanskoj umjetnosti svoga vremena.⁶

Srednjovjekovne Bogorodičine legende imaju mnogo modernih literarnih obrada. Među autorima koji su u ovim tekstovima potražili inspiraciju mogu se naći i takva imena kao što su Gottfried Keller, Anatole France ili Maurice Maeterlinck. Poetična *Sacristine* ima u tome prednost pred svim drugim temama.⁷

*

Zbirke Bogorodičinih mirakula i »exempla« u evropskim književnostima toliko su brojne da još nikome nije pošlo za rukom da ih sistematizira i pobilježi. Pokušavali su se davati pregledi, ali je teško reći da je bilo koji od njih potpun. Najveću su nepravilno stvarali latinski tekstovi. Bogorodičini mirakuli na latinskom jeziku nastajali su u vremenski najširem razdoblju. Stvorili su nepregledan broj zbirki, ali su i razasuti po najrazličitijim djelima kršćanske književnosti. Njihovu sistematiziranju i proučavanju dao je izvanredan prilog Adolf Mussafia.⁸ Njegovo je magistralno djelo polazna točka

⁴ Anna Wyrembek — Józef Morawski, *Les Légendes du »Fiancé de la Vierge« dans la littérature médiévale*. Poznań 1934.

⁵ H.P.J.M. Ahsmann, o. c.

⁶ Émile Mâle, *L'art religieux du XIIe siècle en France*. Paris 1966; isti, *L'art religieux du XIIIe siècle en France*. Paris 1958; isti, *L'art religieux de la fin du Moyen âge en France*. Paris 1969. — Henri Focillon, *Le peintre des Miracles Notre Dame*. Paris 1950.

⁷ Robert Guiette, *La légende de la Sacristine*. Paris 1927.

⁸ Adolf Mussafia, *Studien zu den mittelalterlichen Marienlegenden*. Sitzungsberichte der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften Phil.-hist. Kl., CXIII, CXV, CXIX, CXXIII, CXXXIX, Wien 1886—1898.

svakoga drugog istraživanja u oblasti Bogorodičinih mirakula. Za ispitivanje latinskih mirakula od osobite je važnosti i djelo Alberta Ponceleta, koje je donijelo indeks latinskih Bogorodičinih mirakula od 6—15. st.⁹

U ovom kratkom pregledu pokušat ću nabrojiti samo najznačajnije zbirke.

Prve Bogorodičine mirakule na Zapadu ostavio je u svom djelu *Libri Miraculorum* franački historičar i teološki pisac Grgur Tourski († 594). Djelo sadrži osam priča sa čudom Marijinim.¹⁰ U stoljećima koja slijede, prije velikih latinskih zbirki u 12. i 13. st., mnogi pisci imaju u svojim latinskim djelima razasute Bogorodičine mirakule, koji će biti izvori kasnijim obradama i postupno se skupljati u zbirke. Evo samo nekoliko imena: Grgur Veliki (540—604); Adamnan († 704), Pavao Đakon, Flodoard (894—966), Fulbert iz Chartresa (960—1028), Johannes Monachus, Sigibertus Gemblacensis († 1112), Guibert de Nogent († 1124), Hildebert († 1133), Honorius Augustodunensis, Anselm, biskup od Canterburyja († 1109).

Između prvih većih latinskih zbirki Bogorodičinih mirakula od 12—13. st. najznačajnija je *Liber de miraculis Sanctae Dei Genitricis Mariae*. Kao njezin autor spominje se neki Potho ili Botho Priefling. Djelo je poznato kao *Pezova zbirka* po svom izdavaču Bernardu Pezu iz 1731. god.¹¹ Ovu je latinsku zbirku A. Mussafia uzeo za polaznu točku svojih ispitivanja. Ona sadrži 42 mirakula. Među njima se nalazi skupina od 17 legenda koja će postati sastavni dio mnogih kasnijih zbirki, a citira se kao *HM* prema prvom i posljednjem mirakulu (Hildefonsus-Murielidis). Za englesku je književnost od osobite važnosti latinska zbirka *Liber Miraculorum Sanctae Dei Genitricis semperque Verginis*. Sastavio ju je William od Malmesburyja († oko 1144), autor djela *Gestae regum Anglorum*. Zbirka je, čini se, izvršila znatan utjecaj na literaturu Bogorodičinih mirakula na Kontinentu preko anglonormanske Adgarove zbirke.

⁹ Albert Poncellet, *Miraculorum B. V. Mariae quae saec. VI—XV latine conscripta sunt. Index postea perficiendus*. *Analecta Bollandiana XXI* (1902), str. 241—360.

¹⁰ *Patrol. lat.*, t. LXXI.

¹¹ *Venerabilis Agnetis Blannbekin... vita et revelationes auctore anonymo... Accessit Pothonis Prunveningensis prope Ratisbonam O.S.B. liber de miraculis s. Dei genitricis Mariae... edidit Bernardus Pez. Wien 1731.* — Djelo je ponovno objavio Thomas Frederick Crane, *Liber de miraculis sanctae Dei genitricis Mariae*, Ithaca 1925.

Francuska, koja je podigla najljepše gotske katedrale posvećene Majci Božjoj, najbogatija je Bogorodičnim mirakulima u prozi i stihovima. Francuske latinske zbirke u 12. st. vezane su uza slavna Marijina svetišta i mjesta hodočašća: Coutances (*Miracula ecclesiae Costantiensis*), Laon (*De miraculis S. Mariae Laudunensis*), Soissons (*De miraculis Beatae Virginis Mariae in urbe Suessionensi*, autor Hugues Farsit¹²), Roc-Amadour (*Miracula Dei Genitricis et perpetuae Virginis Mariae Rupis Amatoris*)¹³, Chartres i St. Pierre-sur-Dive.

U španjolskoj je književnosti bila vrlo popularna zbirka *Liber Mariae*, koja je izvršila presudan utjecaj na kasnije španjolske zbirke na narodnom jeziku. Autor joj je Juan Gil de Zamora.¹⁴

Poznati autori velikih latinskih zbirki nadalje su Caesarius od Heisterbacha († 1240) s djelima *Dialogus magnus visionum atque miraculorum. Libri XII*.¹⁵ i *Volumen diversarum visionum seu miraculorum. Libri VIII*¹⁶; zatim Vincentius Bellovacensis († 1264), koji je u svom djelu *Speculum historiale* (4. dio njegova slavnog djela *Speculum majus*) sakupio 43 Bogorodičina mirakula¹⁷. Autor spominje kao izvor svojim legendama *Mariale magnum*, od starih autora često citirano, ali danas nepoznato djelo posvećeno Bogorodici. Slavni Jacobus a Voragine († 1298) ostavio je u djelu *Legenda aurea* velik broj Marijinih legenda, razvrstanih po njezinim blagdanima¹⁸. Između kasnijih latinskih zbirki Bogorodičinih mirakula najpoznatija je zbirka od 100 čudesa Ioannesa Herolta (1380—1468) u djelu *Sermones Discipuli de tempore et de sanctis cum Promptuario exemplorum et de miraculis beatae Mariae Virginis*. Djelo I. Herolta doživjelo je niz izdanja.

¹² Patrol. lat., t. CLXXIX.

¹³ Edmond Albe, *Les Miracles de Notre-Dame de Roc-Amadour au XIIe siècle*. Paris 1907.

¹⁴ *Liber Mariae*. Cincuenta leyendas por Gil de Zamora combinadas con las cantigas de Alfonso el Sabio. Boletín de la Real Academia de la Historia, VII (1885), XIII (1888).

¹⁵ *Caesarii Heisterbacensis monachi ordinis Cisterciensis Dialogus Miraculorum*. Textum ad quatuor codicum manuscriptorum editionisque principis fidem accurate recognovit Josephus Strange. Coloniae, Bonnae et Bruxellis 1851, 2 vol.

¹⁶ Albert Poncelet, *Note sur les Libri VIII Miraculorum de Césaire d'Heisterbach*. *Analecta Bollandiana* XXI (1902), str. 45—52.

¹⁷ Vincent de Beauvais, *Speculum historiale*, lib. VII, Douae 1624.

¹⁸ Jacobi a Voragine *Legenda aurea* vulgo *Historia Lombardica dicta*. Ad optimorum librorum fidem recensuit Dr. Th. Graesse (ed. tertia). Vratislaviae 1890.

U 12. st. se pojavljuju prve zbirke Bogorodičinih čudesa na narodnim jezicima. Anglonormanska je književnost dala slavnu *Adgarovu zbirku* od 40 legenda u stihovima (kr. 12. st.).¹⁹ Veća od nje je kasnija tzv. *Druga anglonormanska zbirka Marijinih mirakula* ili, kako je često nazivaju, *Adgar II* (13. st.).²⁰ Autor najznačajnije i najpopularnije francuske zbirke je Gautier de Coincy (1177—1236). Monah iz Saint Médarda (Soissons), veliki obožavalac Majke Božje, ispjevao je u njezinu čast *Miracles Nostre Dames*, koji broje 30000 stihova.²¹ Iz 13. st. je i zbirka francuskih mirakula nekog Jehana le Marchanta posvećena Majci Božjoj od Chartresa²². Vrlo omiljeni među francuskim svetačkim legendama bili su *Miracles de Nostre Dame par personnages*, 40 dramatisiranih Bogorodičinih mirakula iz 14. st. Bili su napisani za kazališne izvedbe pariških bratovština, a izvodili su se s velikim uspjehom²³. Premda o njihovoj popularnosti ne znamo toliko, Bogorodičinih mirakula-drama bilo je i u Španjolskoj u 15. i 16. st., u Njemačkoj i u Nizozemskoj.

Provansalska književnost posvetila je kr. 13. st. Mariji svoje *Miracles de Saintha Maria Vergena*²⁴.

Najpoznatije zbirke španjolskih Bogorodičinih mirakula ostavili su nam Gonzalo de Berceo (oko 1180—1264) sa svojim *Milagros de Nuestra Señora*²⁵ i slavno ime španjolskog 13. stoljeća Alfonso el Sabio (1220—1284) sa svojim *Cantigas de Santa Maria*²⁶.

Talijanska je književnost bila vrlo bogata Bogorodičinih mirakulima. Autor Ezio Levi u svom vrlo dobrom pregledu opisuje oko 40 rukopisnih zbirki i nabraja izdanja najslavnije zbirke Bogorodi-

¹⁹ Carl Nehaus, *Adgar's Marienlegenden nach der Londoner Handschrift Egerton, 612. Altfr. Bibl., Heilbronn 1886.*

²⁰ Hilding Kjellman, *La Deuxième collection anglo-normande des Miracles de la Sainte Vierge et son original latin. Paris—Uppsala 1922.*

²¹ A. E. Poquet, *Les Miracles de la sainte Vierge, traduits et mis en vers par Gautier de Coincy...*, avec une introduction, des notes explicatives et un glossaire. Paris 1857.

²² G. Duplessis, *Le Livre des Miracles de Notre-Dame de Chartres écrit en vers, au XIIIe siècle, par Jehan le Marchant. Chartres 1855.*

²³ Gaston Paris — Ulysse Robert, *Miracles de Nostre Dame par personnages. 8 vol., Paris 1876—1893.*

²⁴ Jacob Ulrich, *Miracles de Notre Dame en Provençal. Romania VIII (1879).*

²⁵ Gonzalo de Berceo, *Milagros de Nuestra Señora. Izdavač A.G. Solalinde, Madrid 1922.*

²⁶ Alhonso el Sabio, *Cantigas de Santa Maria. La Real Academia Española, Madrid 1889, 2 vol.*

činih čudesa u talijanskoj književnosti *Miracoli della gloriosa Vergine Maria*, koja je od god. 1475—1515. imala preko trideset izdanja, a o kojoj će se kasnije više govoriti.²⁷ Njegov pregled rukopisnih zbirki u novije je vrijeme znatno proširila autorica Mary Vincentine Gripkey²⁸.

Između orijentalnih književnosti čini se da je s Bogorodičnim mirakulima bila najbogatija etiopska²⁹ i arapska književnost.³⁰

Slaveni također imaju Bogorodičina čudesa. Čini se da su ovi tekstovi mnogo ranije ušli u književnosti zapadnih Slavena. Pravoslavni Slaveni su Bogorodičina čudesa dobili vrlo kasno. Kada je njihovo zlatno doba u zapadnoevropskim književnostima odavna minulo, ona su k njima došla preko zbirke Agapija Landosa Krećanina u djelu *Βιβλίον ὡραιότατον καλούμενον Ἀμαρτωλῶν σωτηρία*, tiskanome prvi put u Mlecima 1641. god. Grčkom su autoru kao predložak poslužili zapadnoevropski Bogorodičini mirakuli.

O POJAVI BOGORODIČINIH ČUDESA I NJIHOVIM ZBIRKAMA U HRVATSKOGLAGOLJSKOJ KNJIŽEVNOSTI

U hrvatsku su književnost, držim, Bogorodičina čudesa ušla dosta rano, ubrzo nakon velikih zbirki ovih tekstova na narodnim jezicima u zapadnoevropskim književnostima. Sudeći po sadržajnoj i literarnoj zrelosti prve zbirke, kao i dosta brojnim kasnijim tekstovima i zbirkama, pojedine su legende, a možda i zbirke, vjerojatno nastale već u 14. st. U tome je vjerojatno neku ulogu odigrala latinska književnost, ali je, bez sumnje, značajniji poticaj širenju Bogorodičinih čudesa u hrvatskoj književnosti dala pojava ove literature na evropskim narodnim jezicima. Zbog toga bi izvore većini

²⁷ Ezio Levi, *Il Libro dei Cinquanta Miracoli della Vergine*. Bologna 1917.

²⁸ Mary Vincentine Gripkey, *Mary Legends in Italian Manuscripts in the Major Libraries of Italy*. *Mediaeval Studies*, vol. XIV—XV, Toronto 1952—1953.

²⁹ E. A. Wallis Budge, *The Miracles of the Blessed Virgin Mary and the Life of Hannâ*. *Lady Meux MSS*, Nos 2—5, London 1900; isti, *One Hundred and Ten Miracles of Our Lady*. London 1923. — Enrico Cerulli, *Il Libro etiopico dei Miracoli di Maria e le sue fonti nelle letterature del Medio Evo latino*. Roma 1946.

³⁰ Louis Villecourt, *Les collections arabes des Miracles de la Sainte Vierge*. *Analecta Bollandiana* XLII (1924). — Enrico Cerulli, o. c.

motiva hrvatskoglagoljskih Marijinih mirakula trebalo tražiti u talijanskoj književnosti, koja je svojim verzijama izvršila i posredničku ulogu između zapadnoevropskih tekstova i hrvatskih redakcija.

Najstarija zbirka Bogorodičinih čudesa u hrvatskoj književnosti nalazi se u glagoljskom Ivančićevu zborniku s kr. 14. ili iz pr. pol. 15. st. Ona vjerojatno nije prvi tekst ove književne vrste u hrvatskoj književnosti, ali je prvi svjedok ove literature koji nam je danas poznat. Zbog toga sam i držala da je proučavanje Bogorodičinih čudesa u našoj književnosti najbolje započeti ovim djelom. *Čudesa blažene divi Marie* su, osim toga, po broju tekstova i najobimnija zbirka Bogorodičinih mirakula u hrvatskoglagoljskoj rukopisnoj književnosti.

Malu, ali sadržajno raznoliku i zanimljivu zbirku Marijinih mirakula sadrži i glagoljski Petrisov zbornik iz 1468. god. U ovom obimnom kodeksu raznovrsnoga vjerskog i književnog sadržaja nalazimo pet tekstova sa čudom Marijinim. Oni su razasuti po cijelom zborniku, tako da ne čine onakvu kompozicijsku i sadržajnu cjelinu kao mirakuli u Ivančićevu zborniku. No, teme koje obrađuju ovi dosta opširni i pomalo razvučeni tekstovi ubrajaju se među najpoznatije i najljepše sadržaje ove književne vrste evropskoga srednjeg vijeka. To je mirakul o osiromašenom čovjeku koji je, da bi povratio svoje bogatstvo, obećao đavolu svoju ženu (f. 81v—83r); zatim priča o sedmogodišnjem dječaku koji je svakodnevno svoj kruh poklanjao slici Majke Božje da bi nahraniła svoga sina (f. 83r—85r) i o neukom, ali Bogorodici odanom redovniku, koji je svaki dan služio samo Marijinu misu (f. 242v—243r [244v—245r]). U zborniku je i često obrađivana tema o razbojniku kojega je Bogorodica spasila s vješala (f. 234v—235v [236v—237v]), te ona prekrasna i okrutna legenda o redovnici koja je, da bi sačuvala djevičanstvo, zavjetovano Majci Božjoj, iskopala svoje oči, drage engleskom kraljeviću, i poslala mu ih u zlatnoj čaši (f. 193v—195r).

Najveća i najpoznatija zbirka Bogorodičinih čudesa u hrvatskoglagoljskoj književnosti izašla je iz senjske tiskare 1507. ili 1508. god. (*Počinjju mirakuli slavne deve Marie*). Sačuvana je u tri primjerka, od kojih nijedan nije potpun, a sadrži 61 mirakul, preveden iz talijanske književnosti¹. Talijanski je izvor u djelu jako prisutan,

¹ Sva tri primjerka čuvaju se u Knjižnici Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti.

pa nam se hrvatski tekst predstavio bez jezične čistoće i mnogo je slabije literarne vrijednosti od mirakula starijih rukopisnih zbirki, osobito zbirke u Ivančićevu zborniku. Ipak je ovo u stvari jedina proučavana zbirka Bogorodičinih mirakula u našoj znanosti. Počevši od Ivana Brčića², koji je prvi upozorio na ovo izdanje, osobito od Ivana Milčetića³, koji je o njemu donio značajnije podatke, iako je imao mnogo defektniji primjerak, za ovu zbirku postoji dosta živ interes. Ona je imala prednost pred rukopisnim zbirkama, jer je kao tiskana knjiga bila pristupačnija, a osim toga je Milčetić u spomenutoj raspravi još god. 1890. objavio naslove mirakula od br. 34—62, dok su je kasniji proučavatelji dobili u cijelosti u latiničkom izdanju Rudolfa Strohal⁴. Ispitivanja ove zbirke kreću se uvijek oko njezinih izvora. Prvi je rezultat dao Pavle Popović, ustvrdivši, na osnovi jedne talijanske kasne redakcije iz 1855. god.⁵, da je senjskom izdanju kao predložak poslužila talijanska zbirka Bogorodičinih mirakula *Miracoli della gloriosa Vergine Maria*, tiskana prvi put u Vicenzi 1475. god.⁶ Svi kasniji autori polaze od Popovićeve rezultata, a neki ga ponešto ispravljaju i nadopunjuju, kao N. Vukadinović⁷, osobito Svetislav Stefanović⁸. Ipak ovime proučavanje senjskog izdanja Bogorodičinih čudesa nije iscrpljeno. Ona traže daljnja ispitivanja, i tekstološka i literarnohistorijska.

Skupine Bogorodičinih mirakula našle su se i u glagoljskim *Disipulima*. Glagoljski su *Disipuli* prijevodi s latinskog jezika u srednjem vijeku slavni zbirki propovijedi njemačkog dominikanca, priora i lektora u Nürnbergu, Ioannesa Herolta (1380—1468). One su još u 15. st. više puta objavljivane pod naslovom *Sermones Discipuli de tempore et de sanctis cum Promptuario exemplorum et de mira-*

² Ivan Brčić, Njnekoliko staroslavenskih i hrvatskih knjiga što pisanih, što tiskanih glagolicom, kojim se u skorašnje doba u trag ušlo. Rad JAZU, knj. LIX, Zagreb 1881, str. 158—185.

³ Ivan Milčetić, Prilozi za literaturu hrvatskih glagolskih spomenika. Starine JAZU, knj. XXIII, Zagreb 1890, str. 39—153.

⁴ Rudolf Strohal, Mirakuli ili čudesa. Zagreb 1917.

⁵ Li Miracoli della Madonna. Urbino 1855.

⁶ Pavle Popović, Pripovetka o devojci bez ruku. Studija iz srpske i jugoslovenske književnosti. Beograd 1905; isti, Izvor »Mirakula slavne dive Marie«. Nastavnik 17, god. 1906, Beograd 1907, str. 124—127.

⁷ Nićifor Vukadinović, Prilozi 11, Beograd 1931, str. 196—200 (osvrst na knjige E. Levija i P. Misciattellija).

⁸ Svetislav Stefanović, O nekojim našim čudesima i njihovim izvorima. Prilozi i grada za studije. SKA, Spomenik XCII (drugi razred 71), Beograd 1940.

culis beatae Mariae Virginis. Heroltovo djelo sadrži pokraj više ciklusa propovijedi za crkvenu godinu i 100 čudesa Marijinih. Hrvatski su nam glagoljaši ostavili, koliko danas znamo, četiri rukopisa *Discipula* (A, B, C, D) i jedan omanji fragment. Dva potpunija sadrže i Bogorodičine mirakule, samo su ove zbirke znatno manje od zbirke u Heroltovu djelu. To su rukopis A iz sredine 16. st. sa 14 Bogorodičinih mirakula i rukopis B (sign. VIII 126) iz godine 1558. s 15 legenda, od kojih veći broj ima Marijino čudo.⁹

Ovaj se pregled ograničuje na zbirke Bogorodičinih čudesa. U hrvatskoglagojskoj se književnosti, međutim, može naći još mnogo ovih tekstova u manjim skupinama ili pojedinačno tu i tamo razasutih. Najčešće se nalaze po zbornicima s različitim književnim i poučnim štivom. Tako ih posjeduju Vinodolski zbornik, Akademijin zbornik IV a 48, Grškovićev zbornik, Fatevićev zbornik i mnoga druga djela.

Poput ostalih evropskih religioznih pisaca i naši su popovi glagoljaši rano počeli uplitati u svoje propovijedi i vjerskopoučna štiva razne legende, priče, anegdote i mirakule kao primjere kršćanskog života. Ovi tekstovi upotpunjuju, objašnjavaju i uljepšavaju suhu teoretsku nauku. Na taj se način i mnogi Bogorodičini mirakuli ili njihovi motivi pojavljuju kao tzv. »prilike« ili »ežempli« (lat. *exemplum*) po raznim zbirka propovijedi sve do u 19. st.¹⁰ Ova je pojava opća praksa propovjednika kršćanske Evrope¹¹. I bosanski su franjevci voljeli ovakove »prilike«. Najbolji primjer za to su djela Mateja Divkovića. Osim toga, njegovih *Sto čudesa aliti zlamenja blažene i slavne Bogorodice Divice Marije* (Mleci 1611) prijevod su velike Heroltove zbirke Bogorodičinih čudesa¹². Izvan glagoljskih tekstova hrvatska književnost i kasnije ima mnoga Bogorodičina

⁹ Vjekoslav Štefanić, *Glagoljski rukopisi otoka Krka*. Zagreb 1960, str. 240—246; isti, *Glagoljski rukopisi Jugoslavenske akademije*. I dio. Zagreb 1969, str. 224—237. — Ivan Milčetić, *Hrvatska glagoljska bibliografija*. I dio. Starine JAZU, knj. XXXIII (Zagreb 1911), str. 331—340.

¹⁰ Rudolf Strohal, »Prilike« iz stare hrvatske glagolske knige. Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena, JAZU, knj. XXI—XXIII (Zagreb 1917); isti, *Hrvatska glagolska knjiga*. Zagreb 1915; isti, *Mirakuli ili čudesa*. Zagreb 1917.

¹¹ J. Th. Welter, *L'Exemplum dans la littérature religieuse et didactique du Moyen Age*. Paris—Toulouse 1927.

¹² Sime Urlič, *Izvori Divkovićevih priča, legenda i Gospinih »zlamenja«*. Nastavni vjesnik, XIX, str. 241—264; isti, *Nešto o izvorima Divkovićevih Besjeda*. Rad JAZU, 224, str. 313—347.

čudesna i »exemple« razasute po raznim vjerskim štivima. Osobiti obožavaoci Marijina kulta i njegovatelji marijinske književnosti su J. Habelić, A. Kanižlić i H. Gašparoti.

»Prilike« svojih propovjednika narod je rado i lako prihvaćao. One su ulazile u njegov život, običaje i sjećanje, i pomalo izgrađivale pučku teologiju. To je vjerojatno put kojim su one dospjele i u narodnu književnost. S propovjedaonica su u obliku »prilika« silazili u narod i Bogorodičini mirakuli, dajući svoje bizarne sadržaje narodnim legendama i pripovijetkama. Njihovi su motivi postali narodnom svojinom, uzbuđujući uvijek ponovno maštu narodnih stvaralaca mnogih nacija. Naša je narodna književnost bogata ovim motivima, osobito u krajevima gdje su stoljećima djelovali popovi glagoljaši. Ovo bi bila tema za jednu posebnu studiju.

BOGORODIČINA ČUDESA U IVANČIČEVU ZBORNIKU

Literatura o Bogorodičinih čudesima u Ivančičevu zborniku

O Bogorodičinih čudesima u hrvatskoglagojskoj književnosti pisalo se u znanstvenoj literaturi vrlo malo. U ovom pak proučavanju zbirci čudesna u Ivančičevu zborniku (nadalje *Izb*) pripada više nego skromno mjesto. Ono što je o njima rečeno svodi se na nekoliko usputnih rečenica, napomena, nabačenih u ispitivanjima drugih tekstova ove vrste. Da bismo ove prve pokušaje sakupili i stvorili o njima neku sliku, moramo ih, dakle, sagledati u kontekstu proučavanja ostalih Bogorodičinih mirakula u našoj književnosti. Ovdje ću, međutim, govoriti samo o onim radovima koji spominju i mirakule u *Izb*. I kod njih ću osnovnu temu i dijelove koji se ne odnose na naše tekstove, ukoliko je to potrebno, sažeti najsumarnije, a slijedit ću ih po kronološkom redoslijedu objavljivanja. U studiji koja bi obradila sva Bogorodičina čudesna u hrvatskoglagojskoj književnosti, pregled literature o njima morao bi biti opširniji i detaljniji od ovoga. Dakako da će ovdje uz čudesna iz *Izb* biti najviše govora o senjskom izdanju mirakula, i to ne samo zbog činjenice što je to najpoznatija i najopsežnija zbirka Bogorodičinih čudesna u hrvatskoglagojskoj književnosti, pa je o njoj i najviše pisano, nego i zbog izvjesne srodnosti njezinih tekstova s mirakulima u *Izb*.

U povijestima naše književnosti Bogorodičina čudesa kao literarni fenomen, književna vrsta ili podvrsta, u svom razvojnem procesu i vremenu nemaju obrade. Tu i tamo nađe se neki osvrt na njih, kao što je to slučaj s Kombolovom *Poviješću*. Isto tako gotovo da ne posjedujemo znanstvenih rasprava i studija koje bi se bavile isključivo njihovom problematikom. Pogotovu su Bogorodičini mirakuli malo proučavani kao opći predmet. Informativan i dragocjen enciklopedijski osvrt na Bogorodičina čudesa dao je Vjekoslav Štefanić¹. Općih elemenata sadrži i rasprava srpskog učenjaka Svetislava Stefanovića². Kao što je to slučaj u stranoj literaturi, i kod naših je učenjaka interes veći za pojedinu zbirku ili redakciju, još češće za obradu kojega poznatijeg ili interesantnijeg motiva i njegovu sudbinu. Ovako su Bogorodičine mirakule proučavali srpski autori (Pavle Popović, Pavle Stevanović i dr.), koji se u svojim radovima dotiču i hrvatskoglagoljskih verzija.

U znanosti je dosada najviše pažnje posvećeno zbirci Bogorodičinih mirakula tiskanoj u Senju 1507. ili 1508. god. Prvi je upozorio na ovu knjižicu Ivan Brčić³. U raspravi, u kojoj je prikazao dvanaest staroslavenskih i hrvatskih spomenika pisanih glagoljicom, autor se na str. 168—169 zaustavio na tiskanoj knjižici koju je našao 1866. god. u selu Luka ili Sustipanova luka na Dugom otoku. Po obliku i pismu ona ga je podsjetila na »Transit sv. Jerolima« i navela na zaključak da je tiskana u Senju, i to, kako je Brčić tada držao, kao treća po redu knjiga Grgurove tiskare. Uz vrlo kratak opis ovoga okrnjenog primjerka senjskih mirakula ili »milosti izprošenih odvjatničtvom bl. d. M.«, kojih ima 58, Brčić još napominje da je njihov jezik hrvatski, »a po prilici bit će ovu knjižicu iz latinskoga ili talijanskoga preveli neki od onih učitelja i naučitelja, što ih gore spomenusmo« (uz ostala senjska izdanja — o. m.).

Ivan Milčetić je našao novi primjerak senjske zbirke i dao o njoj detaljnije podatke. Rasprava obuhvaća i opis rukopisnog *Izb*

¹ Vjekoslav Štefanić, Čudesa Bogorodice. Hrvatska enciklopedija, sv. IV, Zagreb 1942, str. 381.

² Svetislav Stefanović, O nekim našim čudesima i njihovim izvorima. Prilozi i građa za studije. SKA, Spomenik XCII (dr. razred 71), Beograd 1940.

³ Ivan Brčić, Njekošto staroslavenskih i hrvatskih knjiga što pisanih, što tiskanih glagoljicom, kojim se u skorašnje doba u trag ušlo. Rad JAZU, knj. LIX, Zagreb 1881, str. 158—185.

i »Spovidi općene«⁴. Milčetićeve primjerak mnogo je krnji od Brčićeva. Usprkos tome, on je svoju knjižicu savjesnije opisao. Ispisao je i glave sačuvanim čudesima, pa je tako donekle upoznao znanost i s njihovim sadržajem. Usporedio je vanjske elemente knjižice s »Transitom sv. Jerolima« i sa »Spovidi općenom« i složio se s Brčićem da je tiskana u Senju. Milčetić je u ovom poslu pošao mnogo dalje, zainteresiravši se i za porijeklo tiskane knjižice, a zatim i za njezinu vezu sa čudesima u *Izb*: »Tko je ove ‚mirakule‘ složio ili preveo, ne umijemo kazati. Original je bez sumnje latinski ili talijanski. Za nas je ova knjižica zanimljiva i za to, jer u Ivančićevu zborniku nalazimo obrađen isti prijedmet. Već nas naslov u Brčićevoj knjizi i u Ivančićevu rukopisu gotovo jednak, mami, da pobliže ogledamo obje radnje« (str. 86). Zbog ovih je podataka Milčetićeve studija za nas najvrednija. Autor je dao opis sadržaja (A), paleografske osobine i starost (B), jezik (C) i načela za izdavanje teksta (D) *Izb*. I sam je izdao neke dijelove njegova teksta. Na taj se način pozabavio i *Čudesima blažene divi Marie* (na f. 94a—112b zbornika). Koliko nam je poznato, ovo je u znanosti prva vijest o tim čudesima. Milčetićeve je izvještaj dosta kratak (str. 86. i 92), ali ipak najopširniji napis o ovim tekstovima uopće. Kasniji autori, koji se usput dotaknu čudesa u *Izb*, pozivaju se uvijek na Milčetića, pri čemu ponavljaju i neke njegove sitne greške, jer nisu imali u rukama rukopis.

Prema Milčetiću, zbornik sadrži 19 Bogorodičinih čudesa. (Da li se ovaj podatak može prihvatiti, vidjet ćemo kasnije.) Svi kasniji autori (P. Popović, P. Stevanović, S. Stefanović) ostali su kod ovog broja. Čudesa su, nastavlja autor, »razdijeljena na glave, a svaka je — izuzevši tri — označena riječima (crvenilom): *ino čudo*, *mirakulъ* ili *ini mirakulъ*. Inicijal svake glave je velik i iskićen; nekoliko se puta navodi i sadržaj. U tiskanoj knjižici svršuje se obično svaki mirakul riječju: *amenъ* ili *budi va veki hvalena (Mariê)*, a u Ivančićevu zborniku obično: *ki e (Isuhristъ) blagoslovlennъ v veki věkъ. amenъ*. Ima dakle sličnosti i u vanjskoj formi, samo su tiskani mirakuli obilatiji sadržinom dok su oni u rukopisu jezgrovitiji. Prijedmet je uopćeno ovdje i ondje sasvim sličan, a da imamo pri ruci cijelu tiskanu knjižicu Marijinih čudesa, mislimo, da bismo našli u njima sve ‚mirakule‘, koje sadrži naš rukopis. I ovako možemo utvrditi,

⁴ Ivan Milčetić, Prilozi za literaturu hrvatskih glagolskih spomenika. Starine JAZU, knj. XXIII, Zagreb 1890, str. 39—153.

da je jednoj i drugoj redakciji isto vrelo« (str. 86). Da bi potkrijepio ovu svoju tezu, autor je objavio tri čuda iz senjskog izdanja (34, f. 44a—46a; 37, f. 49a—50a; 62, f. 79a—80b) i dodao im tekstovne paralele iz *Izb* (f. 94a—95a; f. 107b—108b; f. 109b—110b). Ovom su prilikom prvi put objavljena tri čuda iz ovog rukopisa (tekst 1, 15. i 17). Kasnije će još Stjepan Ivšić, govoreći o primjerima pučke etimologije, izdati preposljednji tekst ove zbirke (110b—112a)⁵.

Milčetić vidi vezu jednih i drugih mirakula i drži da bi im se u »latinskoj sredovječnoj književnosti« lako našao izvor. A budući da *Izb* sadrži samo 19 čudesa Bogorodičinih, »možda je prepisac prepisao samo odlomak za svoj zbornik. Mogla bi biti ipak i to istina, da prvi prevodilac nije preveo svih mirakula« (str. 92). Koliko su ovi tekstovi u svoje vrijeme bili popularni i čitani, te koliko su mijenjali i obogaćivali narodno pričanje, govori, drži autor, činjenica da su istu stvar glagoljaši preveli dva puta. Prijevod je u *Izb* mnogo stariji od prijevoda u tiskanoj zbirci. Neke od ovih pojedinosti Milčetić je dobro uočio, ali ih je manje-više uzgred nabacio, kako su mu se na prvi pogled otvarale i nametale. Nakon konstatacije o sličnosti jednih i drugih tekstova, autor se nije upustio u ispitivanje njihovih međusobnih odnosa i njihovih predložaka, što uostalom i nije bio predmet njegove rasprave.

Daljnji i stvarniji prilog proučavanju izvora senjskog izdanja mirakula dao je Pavle Popović. Svoj je rezultat objavio u dva navrata: prvi put u »studiji iz srpske i jugoslovenske književnosti«⁶, a slijedeće godine u kratkom članku, gdje je dao šire objašnjenje svojih ispitivanja predložka senjske zbirke⁷.

U prvoj studiji, koja prati motiv nesretne i nepravredno progone kraljevine (djevojke ili žene), vrlo raširen i popularan u srednjovjekovnoj i kasnijoj, osobito zapadnoj, a i slavenskoj, umjetničkoj i narodnoj književnosti, autor se između ostalih dotakao i njegove obrade u hrvatskoglagoljskoj književnosti, u senjskom izdanju mirakula (br. 10). Očigledno je da su Popovića na talijanski izvor ovoga glagoljskog mirakula navela, o ovom motivu vrlo značajna,

⁵ Stjepan Ivšić, Primjer učene pučke etimologije. Nastavni vjesnik, knj. XVII, sv. 5, 6 i 7, Zagreb 1933/1934, str. 179—187.

⁶ Pavle Popović, Pripovetka o devojci bez ruku. Studija iz srpske i jugoslovenske književnosti. Beograd 1905.

⁷ Pavle Popović, Izvor »Mirakula slavne dive Marie«. Nastavnik 17, god. 1906, Beograd 1907, str. 124—127.

ispitivanja Hermanna Suchiera, kojima se Popović služio proučavajući isti motiv u jugoslavenskoj književnosti. Hermann Suchier je dao opširnu studiju o pjesničkim djelima Philippea de Remija sire de Beaumanoira⁸, pravnika i jednog od najslavnijih pisaca francuskog srednjeg vijeka (13. st.). Naročito se iscrpno zadržao na njegovu najpoznatijem djelu *La Manekine*, romanu od 8590 stihova (nastao oko 1270. god.), koji dirljivo opisuje sudbinu nesretne ugarske kraljevine. Taj je motiv i prije i poslije Beaumanoira evropski srednji vijek maštovito oblikovao u raznim književnim vrstama i verzijama, s lokalnim obojenjima i obilježjima, a u literarnoj je historiji ostao poznat pod imenom *Manekine* (*la fille sans mains*), kako se čini, po slavnom Beaumanoirovu romanu. Savjesno nabrajajući sve poznate obrade ovog motiva, najprije u umjetničkoj, a zatim i u narodnoj književnosti, Suchier razlikuje dva osnovna tipa priče o *Manekini*: »type du sénateur« i »type de l'ermite«. Dok je prvi tip široko prisutan u engleskoj, francuskoj, talijanskoj, njemačkoj, latinskoj, španjolskoj i katalonskoj umjetničkoj književnosti, predstavnici drugog tipa u svojoj čistoj formi su puno rjeđi. Ove dvije tradicije, koje su verzije jedne predaje, žive jedna pokraj druge u sjevernoj Engleskoj, koja ima najstarije tekstove i, kako se čini, među evropskim zemljama najviše prava da se nazove domovinom ove legende, još u 12. st. U kasnijim se stoljećima one isprepliću, gube svoje čiste oblike, iako se tipovi uvijek mogu razlikovati. Uz jednu ranu obradu s kraja 12. st. (»Vita Offae primi«), Suchier je zabilježio pod br. 17 (str. L—LII) najznačajniju verziju drugog tipa, obrađenu kao čudo (br. 11) u talijanskoj zbirci *Miraculi de la gloriosa verzene Maria*, Vicenza 1475. P. Popović je osnovni raspored tipova, sistem i putokaze u obradi ovog motiva preuzeo iz kapitalne Suchierove studije, te je u njihovu okviru tražio i smjestio srpske, a i jugoslavenske umjetničke i narodne verzije *Manekine*. U istraživanju su mu pomogli i neki drugi autori, na koje se, čitav niz njih, poziva i Suchier, zaslužni za proučavanje ovog motiva, prije svega A. Veselovski i D'Ancona. Tako je u vrlo lijepoj hrvatskoglagojskoj verziji *Djevojke bez ruku* u senjskoj zbirci mirakula, autor prepoznao autentičnog predstavnika »type de l'ermite« i logično zaključio da mu je kao predložak morao poslužiti talijanski mirakul: »Come la gloriosa verzene Maria ca(m)pa da molte i(n)sidie una fiola de uno imp(er)a-

⁸ Hermann Suchier, *Oeuvres poétiques de Philippe de Remi sire de Beaumanoir*. Tome I—II, Paris 1884—1885.

tore ala quale li era state tagliate le mane«, koji Suchier drži prototipom drugog tipa. Ovo je prvi rezultat na ispitivanju predložka senjske zbirke Marijinih mirakula.

U potrazi za daljnjom obradom ove legende u hrvatskoglagoljskoj književnosti, Popović se letimično dotakao i čudesa u *Izb*: »Sem ovoga spomenika (tj. senjske zbirke, o. m.), možda se naša pripovetka nalazi i u jednom još starijem spomeniku glagoljskom, i to rukopisnom, u takozvanom Ivančićevom zborniku koji je G. Ivan Milčetić podrobno opisao. U tom zborniku, na l. 94a—122b ima 19 čudesa Bogorodice pod naslovom *Čudesa blažene divi Marie*, i ta čudesa imaju 'isto vrelo' sa onima iz stampane Brčićeve knjižice: tekst njihov je, i ako nešto razvučeniji, u glavnom isti koji i u Brčića. G. Milčetić nije pobrojao koja su čudesa u ovom zborniku, niti stavio početne stavove njihove, te, prema tome, ne znamo da li se i ovde nalazi ono koje našu pripovetku predstavlja, kad se nalaze i druga koja su u Brčićevoj knjižici« (str. 22). Očigledno je da je autor ove kratke napomene crpio iz Milčetićeva djela. Tako mu se i mogla potkrasti omaška u citiranju stranica koje sadržavaju tekstove čudesa (l. 94a—122b umjesto l. 94a—112b), što je kod Milčetića svakako tiskarska greška. Teže je utvrditi kako je Popović došao do zaključka da su mirakuli u *Izb* »razvučeniji« od onih u senjskoj zbirci, jer je već na osnovi tekstova koje je Milčetić objavio mogao donijeti upravo suprotan zaključak. Budući da nije imao rukopisni zbornik u ruci, Popović nije vidio da on ne sadrži nikakve verzije *Djevojke bez ruku*.

U slijedećem radu Popović je nadopunio svoja ispitivanja izvora senjskoj zbirci mirakula i zaključio da je ona prevedena s talijanskog djela *Miraculi de la gloriosa verzene Maria*, nepoznatog pisca, tiskanoga prvi put u Vicenzi 1475. god., u kojemu je godinu dana ranije našao izvor hrvatske verzije *Manekine*. Do ovih rezultata dovela ga je usporedba tekstova i podataka o senjskoj zbirci, koliko ih sadrži Milčetićeva radnja, s jednom mladom redakcijom talijanskog djela, objavljenom 1855. god.⁹ Potaknut Milčetićevim mišljenjem, Popović također vjeruje u »isto vrelo« senjske zbirke mirakula i mirakula u *Izb*, dakle spomenutu talijansku zbirku, samo žali što Milčetić nije objavio tekst ili sadržaj svih »19 čudesa« zbornika, kako bi on mogao potpuno utvrditi da je talijansko djelo i njihov izvor. Izvjesne razlike u tekstu tiskanih mirakula i mirakula u *Izb*

⁹ Li *Miracoli della Madonna*. Urbino 1855.

potjecale bi od glagoljaša prevodioca, ili od mogućih razlika u izdanjima talijanskog djela. U svemu tome Popoviću smeta samo okolnost da je *Izb* dosta stariji od prvog izdanja talijanskih mirakula. »Ispitujući paleografske osobine rukopisa, g. Milčetić (o. c., 49) je našao da je Ivančićev zbornik (sem jednog dĕla, u kojem, u ostalom nisu *Čudesas*), ako ne potječe iz XIV vijeka, mlađi neće biti od prvih desetina XV vijeka'. Ako su, međutim, talijanski *Miraculi de la gloriosa verzene Maria* odista izvor *Čudesima* Ivančićeva zbornika, onda ova starost rukopisa neće biti tačno određena, pošto su, kao što smo već rekli, *Miraculi* štampani tek 1475 prvi put« (str. 127). No, starost *Izb* koju je utvrdio Milčetić vrlo je pouzdana i još je nitko nije pokušao oboriti. Zato je Popović gornjom konstatacijom malo olako riješio jedno delikatno pitanje.

Pavle Stevanović je dao značajnu studiju o motivu i obradama pripovijetke o čovjeku koji je prodao svoju dušu đavolu zbog zemaljskih dobara u stranoj i jugoslavenskoj srednjovjekovnoj, narodnoj i umjetničkoj književnosti, ali nije upotpunio naše znanje o Bogorodičnim čudesima u *Izb*.¹⁰ Ponovio je samo nekoliko Milčetićevih rečenica i među ostalim glagoljskim djelima koja sadrže mirakule naveo i ovaj spomenik, koji bi mogao također imati mirakul o Teofilu, ali ga nije imao u ruci. Stjepan Ivšić ga je kasnije obavijestio da se pripovijetka o Teofilu ne nalazi u ovom zborniku.

Najopširniju i najvredniju raspravu o nekim tekstovima Bogorodičnih mirakula u nas napisao je Svetislav Stefanović.¹¹ Kratki odlomak koji se odnosi na čudesa u *Izb*, a u kojemu se jedino može naslutiti neka mogućnost drugačijeg rješenja njihova porijekla od Milčetićeva, donosim u cijelosti: »Što se tiče izvora ranijih zbornika, osobito Ivančićevog, iz koga je Milčetić saopštio tri mirakula, naporedo sa tekstom istih iz Senjske knjižice u 'Starinama' 1890, potrebno bi prethodno bilo da se objavi tekst samog zbornika. Kod ogromnog broja mirakula, (Ponsele je u svom Indeksu nabrojao oko 1200 raznih tema, a ima pojedinih mirakula koji dolaze u 50 i više raznih verzija i obrada), nemoguće je iz teksta jednog ili dva do tri, zaključiti o njihovu izvoru. Međutim, ima i latinskih i italijanskih

¹⁰ Pavle Stevanović, Pripovetka o čoveku koji se prodao đavolu (Studija iz jugoslovenske književnosti). Biblioteka »Priloga« 2, Beograd 1934, str. 152 + II.

¹¹ Svetislav Stefanović, O nekim našim čudesima i njihovim izvorima. Beograd 1940.

zbornika sa 19 mirakula, koliko ih ima i Ivančićev zbornik, te bi ovi možda u prvom redu došli u pitanje kao izvori. Jer je verovatno i prevodilac Ivančićevog Zbornika imao pred sobom neki gotov stran zbornik, a nije ga sam komponovao, kao što je uostalom postupio i prevodilac Senjske knjižice sa gotovim italijanskim izvorom« (str. 2).

Ovo je, dakle, sva literatura o Bogorodičnim čudesima u *Izb.* Između autora koji su o njima nešto rekli, samo je Ivan Milčetić imao njihov tekst u rukama i ozbiljnije se na njemu zadržao, pa je i njegov napis jedini koji može nešto reći daljnjem proučavanju. Sve ostalo su, kako smo vidjeli, uz mali izuzetak u raspravi Svetislava Stefanovića, manje-više ponavljanja i pozivanja na Milčetićevo mišljenje.

O jeziku, problematici teksta i transkripcije

Tzv. Ivančićev zbornik glagoljski je spomenik raznovrsnoga vjersko-moralnoga srednjovjekovnog štiva, koji je svoje ime dobio po Stjepanu Ivančiću, franjevcu koji je rukopis našao u franjevačkom samostanu u Glavotoku i prvi o njemu obavijestio javnost. Djelo je danas nama nepoznatog pisca, a pisale su ga svakako dvije, a možda i tri ruke, kako to pokazuje razlika u pismu, tinti i pergameni. Obje na žalost nisu ostavile pouzdan podatak o vremenu nastanka svoga djela. Na f.180a stoji, doduše, vijest da je od rođenja Kristova do tada, tj. do vremena kada je pisan ili prepisan ovaj tekst, prošlo 1395 godina, ali se 1395. god. kao godina postanja zbornika može sa sigurnošću uzeti samo za 9 posljednjih listova zbornika (f.172—181), odlomak koji je pisala druga ruka. Ostali dio zbornika ne može se pouzdano datirati ovom godinom. Ivan Milčetić, koji je ovaj zbornik vrlo detaljno prikazao,¹ a poslije mu dao i bibliografski opis u svojoj *Bibliografiji*,² ustvrdio je da je i ovaj dio zbornika, ako već ne iz 14. st., svakako iz prvih desetljeća 15. st. Isto misli i Rudolf Strohal.³ Ovakvo datiranje, na kr. 14. ili u pr. pol. 15. st., dopuštaju i jezični podaci tekstova sakupljenih u ovom zborniku. To potvrđuje Milčetićevo ispitivanje jezika u spomenutoj studiji, a mnogo kasnije

¹ Ivan Milčetić, *Prilozi za literaturu hrvatskih glagolskih spomenika. Starine JAZU*, knj. XXIII, Zagreb 1890, str. 39—153.

² Ivan Milčetić, *Hrvatska glagoljska bibliografija. I dio. Starine JAZU*, knj. XXXIII, Zagreb 1911, str. 256—258.

³ Rudolf Strohal, *Hrvatska glagoljska knjiga*. Zagreb 1915, str. 160.

i iscrpna jezična analiza dviju poslanica o sv. Jeronimu (na f.151—171 zbornika), koju je dao Vjekoslav Štefanić, zaključivši u rezultatu da ovaj tekst vjerojatno nije nastao ranije od poč. 15. st. ni kasnije od sredine 15. st.⁴

Ivančićev zbornik sadrži 181 list od pergamene dosta malenog formata (13 × 9 cm). Tekst je pisan preko cijele stranice (nije u stupcima), a svaka stranica ima 24—25 redaka. Pismo je lijepo i pravilno. Milčetić ga je okarakterizirao kao »uncijalnu kurzivu«,⁵ dok je Vj. Štefanić ovo sitno pismo još dosta pravilnih uglatih oblika s manjim slobodama nazvao poluustavnim pismom, koje se upotrebljava »u varijantama kao knjiško pismo neliturgijskih knjiga od potkraj XIV do kraja XV stoljeća«. ⁶ Naslovi pojedinih priloga u zborniku ispisani su crvenom tintom, s kojom su iskićeni i inače vrlo jednostavni inicijali, početna i velika slova. Zbornik ima drvene korice presvučene kožom, a zajedno s njime uvezan je i jedini sačuvani primjerak »Spovidi općene«, tiskane u Senju 1496. god. Rukopis se nalazio u Glavotoku na otoku Krku, a danas se čuva u Biblioteci franjevac trećoredaca na Ksaveru u Zagrebu.

Bogorodičini se mirakuli nalaze na f.94a—112b zbornika pod naslovom *Počinu čudesa blažene divi Marie*. Tekst ima sva vanjska obilježja pisma, načina pisanja i opreme koja sam dala u opisu zbornika.

Već je Milčetić držao, premda to nije potvrdio zasebnom jezičnom analizom svakoga pojedinog priloga zbornika, nego je dao sumarnu analizu s jedinstvenim rezultatima, da je jezik *Izb* mjestimice više narodni, mjestimice više staroslavenski, dok je u dvjema poslanicama o sv. Jeronimu najarhaičniji.⁷ Tu je jezičnu neujednačenost sastavnih dijelova zbornika osobito istakao Vj. Štefanić,⁸ dok je jezik pojedinih cjelina uspješno ispitala i Anica Nazor, svrstavši karakteristične jezične elemente statističkom metodom.⁹

---

⁴ Vjekoslav Štefanić, *Glagoljski Transit svetoga Jeronima u starijem prijevodu*. Radovi Staroslavenskog instituta 5, Zagreb 1964, str. 99—161 (odlomak: »Poslanice u Ivančićevu zborniku«, str. 106—122).

⁵ Ivan Milčetić, o. c., str. 49.

⁶ Vjekoslav Štefanić, o. c., str. 109.

⁷ Ivan Milčetić, o. c., str. 50.

⁸ Vjekoslav Štefanić, o. c.

⁹ Anica Nazor, *Jezični kriteriji pri određivanju donje granice crkvenoslavenskog jezika u hrvatskoglagojskim tekstovima*. Slovo 13, Zagreb 1963, str. 68—86.

Navest ću samo osnovne jezične crte našeg teksta, kako su mi se nametale pri njegovoj latiničkoj transkripciji i literarnohistorijskom proučavanju.

Jezična šarolikost i hibridnost jezika značajna je i opća karakteristika hrvatskih glagoljskih zbornika 15. st. U tome, dakako, nije izuzetak ni *Izb*, u kojem štaviše gotovo svaki prilog predstavlja jezik za sebe i zahtijeva poseban jezični studij. Tako i Bogorodičina čudesa pružaju sliku prožimanja crkvenoslavenskih i mlađih, narodnih živih elemenata. U tom pogledu ovaj tekst stoji negdje na sredini između ostalih priloga u zborniku, između dijelova s pretežno knjiškim crkvenoslavenskim jezičnim crtama (kao što su dvije poslanice o sv. Jeronimu, Marije Magdalene mirakuli i dr.) i priloga koji gotovo već potpuno predstavljaju govorni živi jezik (Traktat o sedam smrtnih grijeha i dr.).

Naš tekst ima još mnogo osobina hrvatskog tipa crkvenoslavenskog jezika, osobito u morfologiji i sintaksi. Ali po glasovnim osobinama, napose pak po leksiku, možemo ga već s pravom ubrojiti među tekstove pisane narodnim jezikom, premda i tu nalazimo još dosta tradicionalnih crkvenoslavenskih elemenata. To, dakako, otežava definiranje jezika ovoga teksta, to više što njegov autor, prevodilac ili prepisivač, nije bio dosljedan ni u poštivanju pisarske tradicije, ni u osjećaju svoga vlastitoga živog govora. Slika je šarolika i zamućena, ili zato jer je pisac bio opterećen tradicijom, ili pak zato što se svjesno želio što više približiti knjiškim jezičnim formama. Ona je svakako odraz jednoga posebnoga književnojezičnog shvaćanja svoga vremena. Ipak pri svemu tome još nešto ne treba zaboraviti. Premda se radilo i o ovako starom tekstu skromnih literarnih pretenzija i dometa, to nije samo djelo svoga vremena nego i djelo svoga stvaraoaca. Tako je i jezik ovog djela, bio više vjeran knjiškoj tradiciji ili stanju jezika svoga vremena, i jezik svjesnoga stvaralačkog napora, jezik literature i upravo ovoga književnog ostvarenja, kojim je njegov stvaralac izrazio svoju istinu i svoju poruku.

Napomene koje sam dala o jeziku našeg teksta nameću i određene zahtjeve kod njegove transkripcije. Čudesa obiluju ligaturama i skraćenicama, pa je razrješavanje posljednjih zbog šarolikosti jezika stvaralo velike teškoće. Pod titlom su obično izostavljeni vokali, koje je najteže nadoknaditi, pa moramo poći putem analogija. Kod toga sam uzela u obzir podatke koje nam ovaj tekst pruža u cjelini,

a ne pojedine zakonitosti crkvenoslavenskog jezika, kojima trag nalazimo i za kojima se pisac tu i tamo povodio. Stoga sam, budući da se ipak radi o tekstu pretežno pisanom narodnim jezikom, držala da u riječi pod titlom ne treba vraćati i gomilati crkvenoslavenske jezične elemente, koji u ovom tekstu u većini slučajeva više i nemaju stvarne vrijednosti. Slijedeći pisca našeg teksta potpuno dosljedno, učinili bismo jedan korak natrag od njega samoga, jer ako autor i zahtijeva titlom poluglas, ponašajući se kao da su poluglasovi živi, a sam ih već odavna ne osjeća, on to čini samo iz vjernosti prema pisarskoj tradiciji, kako nam to govori jezična slika teksta, a ne zato što bi mu tako diktirao stadij jezičnog razvoja njegova vremena. Zanimajući ovu mjestimičnu slabost prema starini, svladala sam donekle nelogičnosti izazvane disproporcijom autorove još djelomično konzervativne crkvenoslavenske ortografije i njegova mnogo mlađeg jezika.

Ovo se uglavnom odnosi na slučajeve u kojima skraćeno treba razriješiti dopunom refleksa glasa »jata« i poluglasova (ѣ, ѵ). Skraćeno napisane riječi u kojima dolazi glas »jat« razriještene su na dva načina: Ako je određena riječ u tekstu potvrđena s refleksom *i*, onda je isti refleks unesen i u dopunu skraćeno iste riječi (npr. *d(i)va*, *b(i)še*, *vs(i)mi*, *zapov(i)dati* i dr.). Ako takvu potvrdu nisam našla, ostavljen je znak *ě* (npr. *člov(ě)kѣ*, *v(ě)kѣ*, *t(ě)lo* i dr.). Refleks *e* je u našem tekstu vrlo rijedak, ali nalazimo slučajeve da se znak *ě* piše na mjestu iskonskoga etimološkog *e* (npr. *plěmenit*). Slično sam postupila i u slučaju poluglasa, čiji je sustav u tekstu narušen, pa se on nedosljedno upotrebljava. Ukoliko riječ u tekstu nije skraćena, na mjestu poluglasa (ѣ, ѵ) nalazimo njegov refleks. To sam primijenila i u dopunjavanju riječi. Poluglas se u *Izb* piše u obliku štapića, redovito na kraju riječi, dok se znak koji zamjenjuje poluglas, a koji naliči apostrofu, nalazi u sredini i na kraju riječi. Njegova je funkcija katkada ortografska (npr. *d'ěv(a)lѣ*), ili je bez glasovne vrijednosti. Bez glasovne je vrijednosti tradicionalno pisanje poluglasa na kraju riječi, kao i njegova pojava unutar riječi, kada samo rastavlja konsonantske skupine. U transkripciji skraćenih riječi stoga obično nisam dopune opterećivala poluglasovima, dok sam ih u potpuno ispisanim riječima, bez obzira na autorovu nedosljednost, vjerno reproducirala.

Izostavljene dijelove skraćenih riječi stavila sam u oble zagrade; u uglate zagrade nekoliko nečitljivih slova. Kod riječi koje imaju titlu, a nisu skraćene, zanemarila sam ovaj znak i ispisivala ih kao da ga nema. Znak za kraćenje na ovakvim mjestima stoji bez ikakva razloga, ili je također ostatak crkvenoslavenske tradicije, jer su se

neke od ovih riječi običavale kratiti, pa se titla i poslije stavljala kada se riječ ispisivala. Na pogreške sam u principu nastojala upozoriti uzvičnikom. Međutim, njih ima više vrsti. Kod riječi gdje je zaboravljena titla, jer su u skraćenom obliku, ili je možda pisar iz nepažnje propustio da riječ ispiše do kraja, popunjavala sam riječ, kao da je na njoj titla, u šiljastim zagradama (npr. presta — pres(ve)ta, bskupiju — b(i)skupiju, o'gori — o'go(vo)ri, pozna — poz(na)na ili pozna(na)). Isto sam tako na nekoliko mjesta u istim zagradama dodavala po koju riječ kada je bilo očito da se radi o pisarskom ispustu, pa je rečenica gubila smisao.

Naš je pisar, po običaju, često pisao više riječi zajedno (scriptio continua). U cjelini sa svojom riječju nađu se uglavnom proklitike i enklitike. Takve sam riječi nastojala pravilno razdvojiti, dok sam u nekim slučajevima morala spajati rastavljeno pisane dijelove jedne riječi. Znakove za brojnu vrijednost prenosila sam u latinička slova, a u zagradama razrješavala arapskim brojkama. Nadredna slova ispisivala sam u gornjem dijelu retka (o^t).

Latiničku transliteraciju provela sam u načelu onako kako je to u posljednje doba počeo uvoditi Staroslavenski institut. Prema tomu glagoljsko je »đerv« = ĵ, slovo »ju« = ju, slovo »šta« = é odnosno š^č (kad mu je glasovna vrijednost šć/št), slovo »jat« = ě odnosno ê (kad mu je izgovor ja).

Interpunkciju originala, radi veće vjernosti, nisam mijenjala ni dotjerivala. Točku sam donosila vjerno kako sam je našla, samo, dakako, na dnu retka, a ne u sredini, i ne po više njih na jednom mjestu, kako je to često običaj u glagoljskim tekstovima. Znak za pauzu također prenosim točkom. I velika, odnosno mala slova, donosim prema originalu. Samo vlastita imena pišem velikim slovima, premda to naš pisac nije činio.

TEKST

94a

Poč(i)nu čud(e)sa b(la)ž(e)me d(i)vi M(a)rie.

[1] Бише et(e)гъ ч(lově)къ domovitъ imiše obr(a)зъ b(la)ž(e)ne M(a)rie napisanъ v d(o)mu svoemъ. ki obrazъ ljub(e)znivo pozdrav-laše na vs(a)ki d(a)нъ. онъ i žena ego. I potomъ naučista vsu obitelъ sъvoju počtovati i klanati se tomu obr(a)zu. i meju inimi čedi eju bist

¹ Oblik *bist* ne transliteriram, jer pisac nije dao pravu osnovu da li da se razriješi kao *bis(i)* ili kao *bis(tb)*.

ed(a)ň ditičъ ki vloži vsu misalъ i p(a)m(e)тъ v' obr(a)zъ b(la)ž(e)ne M(a)rie. I v'zda kada ga viêše pozdravlaše ga s' poklonenimъ. i ne toliko počtovati ga hote. na začъ uzakonilъ b(i)še o(ta)съ začъ razuma ne imiše oš'е. I bi^s v' edanъ d(a)ň gluměcimъ se ditičemъ i igrajučim' pri rici i ta ditičъ s' š' nimi. I abie o'rokъ v riku v'pade se. voda že ego prinese na s'rědu rike. i va d' (!) časъ učini se ot||očasъ volju b(o)-žiju. abie že b(la)ž(e)na M(a)riê. izam'ši o'roče. i posadi e na otoč'ci. tomъ zdrava i vel'mi vesela. i t(a)ko m(a)ti ego priteče. i s' inimi mn(o)zimi vladan'ê togo. i ekada vidi ga zdrava i vesela. i ne mogući k' nemu. pristupiti za silu vod'nu. I poča vapiti s' plačemъ g(lago)-ljući. eda niku man'šinu imašъ s(i)nu moi. i o'go(vo)ri onъ m(a)t(e)ri svoei. ne imamъ man'šine nied'ne ere gospoê ka e(stъ) v d(o)mu n(a)-š(e)mъ. iz'b(a)v(i)l(a) me e o' sili vod'nie. i o' smr'ti gor'kie. i postavi me na mesti semъ. I ne domiš'lajući se mat(e)ri ego. ni inimъ prišad'šimъ na pozorъ. o' koe gosp(o)je pravlaše ditičъ. i uprašae i mati ego krot'ko govoreći. kto bila bi ta gospoê. tada otrokъ r(e)če gospoê. ka v d(o)mu n(a)š(e)mъ e(stъ). i slišav'se slišav'se (!) stoeće około. abie iz'nesošе i iz' otoč'ca i privedošе ga v' dom' svoi. I gda bi v d(o)mu ditičъ i vidivъ obr(a)zъ b(la)ž(e)ne M(a)rie d(i)vi. i počе kazati pr'stomъ. a usti gov||oriti. ovo e ona gospoê ka me izb(a)vi o' smrti i o' napasti. i êže priklučí se m'ně. I se stoečimъ ok(o)lo i vidučimъ čudo veliko biv'see. i čast'no sl(a)vl(a)hu B(og)a i obr(a)zъ přčístie d(i)vi M(a)rie. s pokl(o)n(e)niemъ v(ě)rnimъ. I mi bratiê dr(a)ga. egda slišimo ime nee ili obr(a)zъ vidimo imamo poklanknuti na kolěnihъ i poz'dravidi² ju na kolěnihъ umileno. ere ona nied'noga mala ni velika pravad'na ili grěš'na ne o'pustitъ upvajučago va nju. Togo radi êko n(e)b(e)sa prikloniše se k' nei. i vlast' n(e)b(e)ska to e(stъ) s(i)ňъ b(o)ži. egda v'nide va nju. I sa vsimъ timъ da e ona mati G(ospod)a i B(og)a. iže vs(i)mi ob'l(a)daet'. i k' tomu ona e(stъ) umileniê vs(i)hъ ž(e)ň. I toga cičъ ako pozdraviš' nju umileno to ona primet' te na m(i)l(o)stъ. začъ e(stъ) m(a)ti o' m(i)l(o)sti. Da tada m(o)limo tu m(a)t(e)řъ o' m(i)l(o)sti. êže sego ditiča izb(a)vi o' naglie smrti i vrati ga m(a)t(e)ri svoei zdrava. da i za n(a)sъ m(o)l(i)t se k' s(i)nu svoemu. i G(ospod)u n(a)š||emu Is(u)h(rst)u. Ki e bl(agoslovle)ňъ v v(ě)ki v(ě)kъ. am(e)ň.

94b

95a

95b

² pozdraviti.

[2] Bist' et(e)gь meš'tar'gь iže pismo obrazovaše s(ve)tiĥ i ne s(ve)tiĥ. I ki v'obrazi d(i)vu M(a)riju naiveće lipu i kras'nu. k(a)ko naibolo (!) umiše. a d'ěvla v'obrazi strašna i gr'da koliko naiveće mo-gaše. Tada d'ěv(a)ľ pokaza se emu očito strašan' veliko. i r(e)če mu čemu si ti mene toliko strašna i gruba v'obrazil'. a d(i)vu M(a)riju toliko krasnu i lipu. Tada o'govori pisac' d'ěvlu r(e)ki. tako k(a)ko pis'mo skažue istina e(st'ь). da b(la)ž(e)na M(a)riē e(st'ь) lip'ša i kras'-niša v'sih' inih'. a ti gr'ji i strašniši vs(i)h' esī. I tudie setena bi(st'ь) s'r'dan'ь. i hoti ga doli rinuti iz' visoka gdi e stoe pisaše. I tudie on' obraz' b(la)ž(e)ne M(a)rie d(i)vi poda tomu pis'cu r(u)ku svoju. i ne dopusti ga pasti. t(a)ko da zala tvar'gь ne v'z'može vrediti nemu. Moli-mo tada i mi tu gosp(o)ju. da podas'ь n(a)m'ь grěšnikom' ruku m(i)-l(o)sti s'voei. i da z(a) n(a)s'ь m(o)lit'ь s(i)na svoga. || G(ospod)a n(a)-š(e)go Is(u)h(rst)a Ki bl(agoslovle)n'ь e(st'ь). v v(ě)ki v(ě)k'ь. Am(e)n'ь.

Ino čudo

[3] Bist' et(e)gь č(lově)k'ь ki imie ženu svoju i grihova sa inu ženu. i nu veće ljub'laše. žena že nega z(a)k(o)n(ь)na v žalosti přěbi-vajući. i vlize v cr(i)k(a)v'ь b(la)ž(e)ne M(a)rie. i poče ju vele umileno m(o)liti da bi ju mastila nad' onu inu ženju ka biše nei muža prev'zela. I tudie pokaza se nei b(la)ž(e)na M(a)riē. i r(e)če k(a)ko ē nei hoću zlo učiniti. da ona poklonit' se m'ně na kiždo d(a)n'ь .r. (100) krat'ь. Tada o'govori k' nei žena. da kada me ti neč' mastiti to tada hoću se s(i)nu tvomu tužit' i. na nju. da me on' masti. I izliz'ši nei is' cr(i)kve. i mišlaše o toi riči. i utak'nu se sa onu blud'nicu s' ku blju-jaše ь (!) muž' nee. Tada blud'nica r(e)če k nei. čto praviš' ti. ona že o'věčav'ši r(e)če k nei. na te sam' se tužila s(ve)toi M(a)rii. da bi me na t(e)bi mastila. i ona o'govorila e(st'ь) mani. da ē nied'noga zla neću stv(o)riti nei. are vsaki d(a)n'ь .r. (100) krat'ь poklanaet se ma||ni. da ē upvam' na nee s(i)na da me mas'ti nad' tobu. I uslišav'ši sie b'lud'-nica tudie pade na kolěni svoi přěd' nju s' mnogim' umilenem' re-kući ei. se o'seli da nigdar'gь ne přěgrěšu s' mužem' tvoim'ь. i ni po niedan'ь put'ь protu z(a)p(o)v(ě)d(e)m'ь b(o)žim'ь. i t(a)ko sp(a)s(e)n'ь okon'ь stv(o)ri. i ugodī B(og)u v' mirě. I az'ь vam' nē iskusiĥ brez'-mě'r'nu m(i)l(o)st'ь nee. zač' často mi prihajaše bolězan' v' udi moe. i o'neliže počah' na činu ee vazda stat' ne učuĥ nigdar'gь bolězni. molimo tada tu d(i)vu sl(a)vnu ka ne zatvaraet' nied'nomu milosti

d'vari svoihъ. da ona za našь gr(ě)šn(i)hъ m(o)litъ s(i)na svoga i G(os-pod)a n(a)š(e)go Is(u)h(rst)a. Ki e(stъ) bl(agoslovle)nъ v v(ě)ki v(ě)kъ. Am(e)nъ.

[4] Bistъ et(e)ra d(i)va bl(a)goljubiva koi se pokaza b(la)ž(e)na d(i)va M(a)riê. i s' mnozimi d(i)vami. ukrašenim i igrajućimъ. I r(e)če ovoi divi. želieši li biti v' ovoi druž'bi n(a)šei. tagda o'tgovori i r(e)če d(i)va. želiju gospoe sa vs||u ljubav'ju. R(e)če že b(la)ž(en)a d(i)va k' nei. v'zdrži se o' vesel'stva. i o' taš'ê sl(a)ve. i vs(a)ke praz'nosti i ditin'stva svita sega. I prie .j. (30) dni i ti prideši k' m'ni. I gda usliša sie d(i)va vele udruždena pl'tiju bi^s i priskr'b'na. i k' tomu gospoê nevidima bi^s. Potomъ egda rano d(i)va v'sta o' loža svoga. ostavi vs(a)ku pr(a)z(ъ)nostъ sega svita. i tada prašahu susedi nee g(lago)ljući nei. česa cićь přeminila esi žitie tvoe. I o'tgovori imъ r(e)k(u)ći kako vidila i slišala b(i)še. I potomъ minuv'si. dni .i. (20) i .d. (5) egda približi se časъ. o'stastiê ee o' žitiê sego. Tada b(la)ž(e)-na M(a)riê k' nei pride s' množastvomъ d(i)vъ. i kada sta před' nju r(e)če k' nei um(i)l(e)nimъ z(a)k(o)n(o)mъ pridi k' m'ni. Tada d(i)va r(e)če k nei. se gospoe gremъ se gremъ. i t(a)ko v' vidin'i svit'nomъ v druž'bu divъ priêta bi. Ki svitъ s' m(o)l(i)tv(a)mi b(la)ž(e)ne M(a)rie d(i)vi. i sa vs(i)mi s(ve)timi svoimi n(a)mъ poda G(ospod)ъ n(a)šъ Is(u)šъ H(rst)ъ. Am(e)nъ. 97a

Ino čudo

[5] Po tri računi imamo || zač' poč'titi sobotu. Za ljubavъ divi M(a)rie veće inihъ dni. Ono sta d'vi čudesi ki sta vridni propovídati. i su tri računi zač' se čini poč'tovati i častъ d(i)vi M(a)rie i navlaš'ъ v' sobotu. Prvo e da e kral'ica i s'toi o desnoju B(og)a. Za věru ob'služujućihъ sobotu. I gda se o'diliše ap(osto)li Is(u)h(rsto)vi. o' věri. to v' nei samoi osta vsa n(a)ša věra. Drugo e(stъ) da v sobotu b(la)ž(e)na M(a)riê učinena e(stъ) tvoriti veće čudo i silъ is' sebe is'puš'æetъ i dělъ i m(i)l(o)stinъ. i v' sobotu Teofila zapust'nika ukrěpi v m(i)l(o)sti. i listъ ki d'ěvlju biše samъ stv(o)rilъ. po sili i po čudesihъ b(la)ž(e)ne M(a)rie znaide. Treto da tak' d(a)nъ se o'krivaše zakrovъ kim' b(i)še zakr'venъ obrazъ b(la)ž(e)ne M(a)rie. čudnimъ zak(o)n(o)mъ. da ska-žet' se veće o'voreno. I da sl(a)vna d(i)va êže e(stъ) d(i)va v d(i)vahъ s(ve)ta v s(ve)tihъ čistiê vs(i)hъ inihъ i e(stъ) kralica n(e)b(e)ska i služitel'nica G(ospod)na. I togo cićь imamo ju imiti i dr'žati vaz'||da na pameti za veliko poč'ten'e. i navlaš'ъ v d(a)nъ sobot'ni. na častъ 98a

ee. v' ki se tvore silě i čudesa. i nee radi hv(a)limo G(ospod)a i klanai-
mo se emu. iže daet' ei silu i čudesa. Ki b(lagoslovle)нь v vse v(ě)ki
v(ě)къ. Am(e)нь.

Ino čudo

[6] Č'te se o' etera ditića židov'skoga. ki knizi učaše se sa o'tro-
četemъ kr'st'ěnskimiъ. I t(a)ko oba idosta na Vazamъ v' edinъ mol'-
stirъ. i tu naidosta obrazъ d(i)vi M(a)rie. i počasta ljubez'nivo gledati
na t' obr(a)zъ. i t(a)ko žel'no poklagnusta oba na kolěni předa нь.
I potom' idosta oba k' erěju ki podavaše t(ě)lo b(o)žie. potřebujućimъ
i priěsta t(ě)lo b(o)žie. I gda židovinъ pride v domъ svoi. tada pitaše
o(ta)съ nega. kadi bil' si. i i (!) ta istinu povidi nemu vsa ka o nemъ
bila b(i)hu. I gda usliša o(ta)съ nega tu ričъ. da se b(i)še d(i)vi pokl(o)-
nilъ. i b(o)žie t(ě)lo priěľ. ras'sr'di se vele. i vrže ga v' pećъ tudie go-
ruću. i zapr'vъ vrata poidě t'ě. a mati nega pečal'no is'kaš||e nega.
98b vsudi kadi bi ga mog'la viditi. i potom' naide ga po d'viyu d'nu
igrajuća v goručemъ og'ni v' peći. I potomъ poča vapiti s' plačemъ
velikimъ g(lago)ljući. s(i)nu moi si li živ' i k(a)ko to bi. i tudie pri-
tekoše vsi ki b(i)hu blizu čudeće se. I bi pitanъ ditićъ. gdo hranil'
bi ga v' og'ni tomъ. i o'govori ditićъ govore. Ona lipa gos'poě koi sam'
se v molst(i)ri pokl(o)nilъ. Da tada (molimo) tu sl(a)vnu gospoju da
ona ustue oganъ i gněvъ s(i)na svoga. da ona niedinomou ne zatvaraetъ
m(i)l(o)sti svoe. i niedinogo ne zapušćaetъ up'vajućago na nju. i
vs(a)къ iže poč't' ju ona poč'tit' ego. T(a)ko i mi da bis'mo dostoini
bili. da ona bude n(a)ša o'vit'nica před' s(i)nomъ svoimъ. Is(u)h(rsto)mъ
G(ospodo)mъ n(a)š(i)mъ. Ki ž(i)v(etъ) i c(ěsa)r(stvuetъ) v' e(di)n(stvě)
D(uha) S(vetago) B(ogъ). vse v(ě)ki. Am(e)нь.

Ino čudo³ o' nik(o)ga k(o)l(u)dra.

[7] Bistъ et(e)гъ kuludarъ iže izliz' iz' mol'stira brez' proš'en'ě.
99a neti nikoga opata. i ta koludarъ naslědovaše zalъ || žitakъ. Tada op(a)ť
přišad' k n(e)mu r(e)č(e) mu. O s(i)nu moi vspěvai gori umomъ. i
m(o)li G(ospod)a da utvr'di te v' pr(a)vdě i v m(i)l(o)sti s'voei. O'go-
voriv že koludarъ r(e)če. ne t(a)kmo m(o)l(i)tvi. da i Oče n(a)šъ. pu-
stihъ na stranъ. Tada op(a)ť r(e)če nemu. primi nine ovu m(o)l(i)tvu
i m(o)li se eju prilež'no. na vs(a)ki d(a)нь. i B(ogъ) hoti poče i (!) vs(a)-

³ u originalu čodo.

ki d(a)ň. i svrši koludarb do ed'no l(ě)to. i potomъ um'ri. i pokopaše ga odal' cr(i)kve. a na nivi k(a)ko nepr(a)v(a)dna. I gda r(e)čeni op(a)tъ ujasъ nega usliša biv'see dreselъ bi vele. i reče edn(o)mu koludru ki im(e)n(o)v(a)ň bi v d(o)brotahъ. i r(e)če nemu. g(ospo)d(i)ne moi kada zajutra služiti budeši misu s(ve)tu. pom(e)ni v' m(o)l(i)tvahъ tvoihъ net'ê moga. ki um'ri nina. da ne im(e)nui imene negova. I kada bi zajutra pojućb onъ misu. na s(ve)t(o)mъ olt(a)ri. i sp(o)m(e)nuv se o^t mr'tvoga koludra da ne im(e)n(o)va ga. i pogleda na oba kraê ol'tara. i vidi sl(a)vnu d(i)vu M(a)riju m(a)t(e)rъ G(ospo)dnu i sъ b(la)ž(e)nimъ Iv(a)n(o)mъ. I rěsta emu. začъ toga koludra ne im(e)nova. v' tvoihъ m(o)lit'vahъ. i togo cićb poidi i r'ci uicu || nega 99b da neti nega sp(a)s(e)ň e(stъ). I da idet' i z(a)p(o)v(id)i ga iz'nesti iděže ležitъ. i da ga položi u cr(i)kve. v' cimiteri. i se zn(a)min'e nemu budetъ da e(stъ) sp(a)s(e)ň da va ustěhъ nega naidete ed'nu rozu. I t(a)ko vistinu našasto bi^s. i togo radi i mi věruimo. da ta is'ti koludarb sp(a)s(e)ň e(stъ). m(o)l(i)tvu b(la)ž(e)ne M(a)rie d(i)vi. i b(la)ž(e)n(a)go Iv(a)na.

Ini m(i)r(a)k(u)ľ

[8] Naslěduimo ino čudo b(la)ž(e)nie B(ogo)r(odi)ce M(a)rie. do-
stoinu pravl(e)nu. Bi^s et(e)rъ tatъ očitъ. Ki v vs(a)koi zlobi dni svoe
provojaše. raz'vi b(la)ž(e)nu M(a)riju vazda č'tovaše. i s veliku lju-
b(a)vъju navičer'ê bl(a)gih' dni ee poščaše o krusi i o vodi. I potomъ
na tad'bu grědiše po navadi svoei. i tu êt' bi^s. i bi osuĵenъ obisiti. i
obisiše ga i o'ide vsaki na svoju stranu. I tu ta visi .g. (4) dni na
sohahъ a ne umirae. a se sohe b(i)hu pri putu op'ćen'skomъ .g. (4) - ti
že d(a)ň priz'va obišeni mimogredućihъ putemъ. da bi ga doli z'visili.
Tada vidiv'se [.] put'ničici čudo to. da govori obišenikъ. i veće mnahu 100a
da e d'ěv(a)ľ nego da č(lově)kъ živъ. I gda pridoše k' sohamъ. pitahu
ga govoreće. gdo si ti. a tada obišenikъ o'govori ê t(a)kovъ tatъ es(a)mъ.
i d(a)n(a)sъ .g. (4) - ti d(a)ň e(stъ) o'kolě obišenъ bihъ na sihъ so-
hahъ. da gospoê s(ve)ta M(a)riê pod'stavila mi e ed'ňb s'toľ pod'
nogi moe. na komъ stoju. I t(a)ko nab'dila e(stъ) mene. da nied'noga
truda ni bolězni ne čuju na t(ě)li momъ. I kada oni to očitó učuše.
tudie idoše k' g(ospo)d(i)nu gr(a)da toga praveće nemu ča vidiše. a
onъ vstavъ s' množastv(o)mъ svoimъ ide tamo. i kada vidi živa obi-
šenika zap(o)v(i)di ga doli z'visiti. koga b(i)še obisilъ. I kada doli
z'visiše ga hv(a)lahu i bl(agoslo)vl(a)hu G(ospo)d(a) B(og)a. ki m(o)l(i)-

tvi b(la)ž(e)ne M(a)rie d(i)vi matere svoe. onogo tada⁴ izb(a)vi o' gor'ke smrti. I togo cičь bratě i mi ne budimo lěni v služ'bi b(la)ž(e)ne M(a)rie d(i)vi. da ona m(o)lit' z(a) n(a)sъ G(ospo)d(i)na n(a)š(e)ga
100b Is(u)h(rst)a s(i)na svoga. Ki ob(a)ruetъ boeč(i)h se i ljub(e)č(i)hъ || ego i m(a)t(e)gъ ego s' čistimъ sr(d)c(e)mъ. Ki živ(e)тъ sa o(t)c(emъ) i D(u)-h(omъ) S(ve)t(imъ) i c(ěsa)r(stvuetъ). v v(ě)ki v(ě)kъ. Am(e)nъ.

[9] Zvajamo k' vašei pameti ono čudo b(la)ž(e)nie M(a)rie d(i)vi ko č'tet' se v životi s(ve)tihъ o(ta)sъ. B(la)ž(e)na M(a)riē Ejup(a)tska. kada bi^s v' ono vr(ě)me grěšnica. I kada vidi pl'kъ velikъ iz' Ejupta i i (!) stranъ primor's'kihъ tekučihъ. i opita ed'noga o' nihъ govoreci. ča to e(stъ) tečenie v(a)še. Tada on' k nei r(e)če. vsi mi naglimo poiti v' Er(u)s(oli)mъ. na o'rěšenie gr(ě)h(o)vъ. i po mali vr(ě)m(e)ni. vželi viditi kr(i)žъ sp(a)sit(e)lni i v'znesenie ego. I tudie ona po v(o)li b(o)žii poide š' nimi v' Er(u)s(oli)mъ. i gda pride vr(ě)me klanati se kr(i)žu b(o)žiju. Tada i ona ide š' nimi. da bi vlezla v tem'palъ i poklonila se drěvu s(veta)go kr(i)ža. I gda ona prib'liža k' vratomъ cr(i)kv(e)nimъ. tudie vsi vhoždahu čast'no vnutarъ. t(a)kmo ona sama silu i čudomъ b(o)žimъ ne mogaše v'niti ni po niedanъ putъ. I koliko ona br'že otiše i želiše vlisti toliko sila b(o)žii v'zbranaše
101a nei. I kada ona s||ama s(e)be silaše vlisti k'ladući vsu močъ svoju. ka moč' b(i)še v' nei poman'kala. i vidući nei da ni po niedan' putъ ne more vlis'ti poča misliti. I r(e)če v s(e)bě. ča to more biti. da ki koli hoče vlisti ta vlizet' i izlizetъ na svoju volju. I tudie poča plakati vele gor'ko bijući pr'si svoe sa v'zdihaniemъ sr'd'čenimъ. i lijući sl'zi na lici svoi. i poz'rivši na visotu vidi obr(a)zъ b(la)ž(e)ne d(i)vi M(a)rie. i tomu obr(a)zu sr(ьdъ)č(e)no r(e)če. O pres(ve)ta d(i)vo ka B(o)ga pl'teno porodila esi. vimъ da tolikovъ nečistotom' os'kvr'nena es(a)mъ i nisamъ dostoina. ere toliko bludnih' gr(ě)h(o)vъ napl'nih se i gledati vridna nisamъ na přest(o)l i obr(a)zъ tvoi. da s'tanovita es(a)mъ. da toga ciča G(ospo)d(i)nъ hotěľ e(stъ) biti č(lově)kъ. da bi gr(ě)šn(i)hъ na pokoru priveľ. Pomozi i mani gr(ě)šn(i)ci přem(i)l(o)stiva d(i)vo B(ogo)r(odi)ce M(a)rie. Zač' nimamъ vesel'stva nied'noga. i navlašćъ da vrata cr(i)kv(e)na proiti mozimъ. I da vzm(o)gu viditi drěvo život'-
101b n(a)go kr(i)ža. na kom' Is(u)h(rst)ъ s(i)nъ || tvoi predr(a)gi raspet' bi^s za sp(a)s(e)nie n(a)še i č(lověč)a sk(a)go roda. Molju ti se kralice n(e)-b(e)ska. da p(o)v(e)liš o'voriti vrata zatvorenaē mani rabi tvoei. i napl'ni želju moju. Juže imamъ pokl(o)niti se přes(ve)tomu kr(i)žu

⁴ tata.

i živ(o)tn(o)mu Sp(a)sitela n(a)š(e)go. I ako ispl'nišъ prošenje moe k' tomu obečivamъ postiti⁵ poželin'e svita sego. i iděže skazeši mani město. tu ê okan'na da pokoru stvoru. I gda svrši m(o)l(i)tvu tada přesl(a)vna d(i)va M(a)riê m(o)li G(ospo)d(i)na o nei. i tudie o'voriše se vrata grěš'nici i bi b(la)ž(e)na. i va t' časъ vlize bez' pakosti v cr(i)-k(a)vъ. i v'mišaše se meju ljudmi. I potom' pristupi k' městu s(ve)-tomu iděže prie ne mogaše v'niti. i pokl(o)ni se drěvu s(ve)tomu. i dostoina bi viditi taini b(o)žie. I potom' izide is cr(i)kve b(o)žie. i vrati se k' obr(a)zu b(la)ž(e)ne d(i)vi M(a)rie. i pokl(o)nivši poče sice gl(a)-gola)ti rekući ti gospoe m(i)l(o)st(i)va esi mani. I m(o)l(i)t(a)vъ moiħъ nisi otila o'rinuti o' t(e)bě. aš'ê i okan'na es||amъ gr(ě)šnica i zato li 102a es(a)mъ v'zmogla viditi sl(a)vu b(o)žiju t(e)be cića. ki grěšnici nisu dostoini viditi. I oš'ê m(o)lju se t(e)bi d(i)vo prem(i)l(o)stiva da m'ně pokažeši put' sp(a)seniê. da ê gotova es(a)mъ pokoru s'tvoriti g'di ti hoćeši. I to govoreći nei tudie gl'sъ slišanъ estъ govoreći k' nei. aš'ê Jor'danъ přidešъ to tu město i pokoi o' sp(a)s(e)niê naideš. I kada ona gl(a)sъ ta usl(i)ša r(e)če siko. O pres(ve)ta B(ogo)r(od)ice i gospoe moê m(o)lju ti se ne o'pusti me i ne o'luči se o' mene. i vazdi obarui me r(a)bu tvoju. I pokl(o)nši se idě na měs'to rečenoe ei. I tu učini pokoru žestoku. i potomъ s(ve)ta i sp(a)s(e)na bi. Molitvu b(la)ž(e)ne M(a)rie d(i)vi. ka ne o'puš'aet' nikogože nied'nogo up'vajučago na nju. moli-mo i mi tada grěš'n(i)ci buduće. tu m(i)l(o)st(i)vu gos'poju. da ona račitъ m(o)l(i)ti se z(a) n(a)sъ gr(ě)šn(i)ħъ pr(ě)dъ s(i)n(o)mъ svoimъ. G(ospode)mъ n(a)š(i)mъ Is(u)h(rsto)mъ. Ki bl(agosl)ovle)nъ e(stъ) v v(ě)ki v(ě)kъ. Am(e)nъ.

Mirakulъ

[10] **Biše** edanъ č(lově)kъ ki vel(i)ko B(og)a lju||blaše. ki poš'ae 102b na navičer'ê blagd'na d(i)vi M(a)rie. umileno. i bogoljubivo o krusi i o vodi. I primiri se nemu biti u r'vani gda voiskovahu bolonici. s' mudinu⁶ i ta bi sičenъ. i ranen' na s'mrtъ. i tu bliz' ed'noga duba puš'ê(e)nъ bi za mr'tva. I tada ležeći m(o)li b(la)ž(e)nu M(a)riju govore. o b(la)ž(e)na M(a)rie divo dai mi tu m(i)l(o)stъ da ne um'ru brez' pokaëniê i isp(o)v(ě)di gr(ě)h(o)vъ moiħъ. I tudie uslišana bi m(o)litavъ ego. isprosi nemu b(la)ž(e)na B(og)or(od)ica m(i)l(o)stъ u G(ospod)a. i živi oš'ê dni .g. (4) i i (!) pokaëniemъ věr'nimъ. i isp(o)v(ě)du pře-

⁵ pustiti.

⁶ Bolonjani s Modenom.

s(ve)tuju v m(i)l(o)sti b(o)žiei. přeide o^t žitiê sego v' mire m(o)l(i)-
 tvami b(la)ž(e)ne M(a)rie d(i)vi. ka m(i)l(o)stinami i dar'mi svoimi
 obaruet' oniĥ ki imijut' ju v častĭ. I navlaš^č ovimĥ daromĥ. da
 niedinoga umaraet' bez' pokaêniê. i nikoliže i navlaš^č no ki postet' na
 103a navičer'ê bl(a)gd(a)na ee. do .ž. (7) l(ě)ť. Da brezĥ pokore i brezĥ
 pokaên||iê ne mogut' umriti. i to e(stĭ) provano i skazano mn(o)zimi
 z(a)k(o)ni po redov'nih' i s(ve)tiĥ ľud(e)ĥ. kimĥ dostoino e(stĭ)
 věrovati. I toga cić i mi pospěšaimo m(i)l(o)sti nee iznahaĭati poko-
 reće t(ě)l(e)sa n(a)ša da ona p(o)m(o)l(i)t se za n(a)sĭ gr(ě)šniĥ. k'
 s(i)nu svomu Is(u)h(rst)u. Ki bl(agoslovle)ň e(stĭ) v (vě)ki. Am(e)ň.

Ino čudo

[11] Č'te se od' ed'ne kralič'ni da ni o(ta)cĭ ni bratiê ni s(e)stri
 ne mogoše ju obratiti da muža v'zela bi. I učiniše ei polaču veliku
 vele. i tu v'vedoše ju č'st'no. s' četirimi divicami. I tu poča mis'l'no
 i ljub'veno. i ured'beno i is'tin'no B(og)u služiti v postĕ i m(o)litvě.
 I učini napisati kralič'na bl(a)g(o)v(ě)š^č(e)nie i roenie G(ospod)ne i
 v'nesenĕ v cr(i)k(a)vĭ. i po redu m(u)ku Is(u)h(rsto)vu ljub'znivo. I
 tu pr(ě)dĭ timi obr(a)zi često kratĥ m(o)laše se ljubez'nivo. i v' ed(a)ň
 103b d(a)ň m(o)leci se ei tu. i mis'leci o^t vesel'stva divina k(a)ko e B(og)a
 rodila. i p(a)ki o^t dresel'stva. k(a)ko ga e iz'gubila. i unevole||na vi-
 dila. I předan'ê ego i mučen'ê. i na smrtĭ gor'ku. i prebiv'si ei v' tiĥ
 miš'len'i na mn(o)go dni. i potom' poče prositi B(ogo)r(odi)cu. veliko
 ljubez'nivo. da bi ju dopustila. čuti i razumiti vesel'stva ka e imila
 i t(a)koe dresel'stva ka imi nega cić. I m(o)leci se ei ed'novĥ vele
 duh(o)vno i ljub'veno. veće nego ini dni. i v tomĥ d(u)si i v m(o)l(e)ni
 prigodi se biti ei pri vratĕĥ ed'no jutro. a ine d(i)ve b(i)hu š'le na
 s(ve)tu misu. I tu stoeći ču nikoga hodeća tiho. i tudie poide k' pune-
 strici hotĕci viditi ča bilo bi i vidi ditića ed'noga obl'čena i ukrašena
 zlatomĥ. i liplega veće vs(i)ĥ přebivajućih pod' n(e)bomĥ. I koliko
 veće vanĥ gledaše toliko lipi b(i)še nei viditi. i s(vě)tlĭ k(a)ko kru-
 nenĥ krunovĥ zlatovĥ. Tada ona k(a)ko v'neta ognemĥ d(u)h(o)vne
 ljubve. vidući t(a)ko div'no po polači igrajuća. o^tvorĭ d'varĥ vele
 104a lah'ko. da di||tić ne ustrašit' se i ne pobignetĥ. I gda vidi va o^tvo-
 ren'i vele lip'si bi viditi ei. i hotijući nei ditića latiti ki igraše. on že
 bižaše i ne dadiše se latiti. dokolĕ ne bi trud'na. I tako jure dopusti
 se ei êti v nuglu hr(am)a. i dr'žeći ga v rukahĥ pritisnena. v neiz're-

čenomъ vesel'stvi. Potomъ r(e)če k' n(e)mu s(i)nu prezljubl(e)ni pi-
tamъ te umiši li k'nigu. i č'i s(i)nъ esi. gdo li ti e o(ta)съ i m(a)ti i
k(a)ko e ime t(e)bi povijъ m(a)ni. T'da ta o'govori ditičъ. da kn(i)gu
s'vršeno umimъ. i tudie poča Zdravu M(a)riju govoriti po kn(i)zi. vsu
s'vršeno. I r(e)če ei pitaš' me gdo o(ta)съ i m(a)ti m'ně i k' tomu
o'govoram' ti. vistinu stv(o)rit(e)l' e vs(i)hъ vidimihъ i nevidimihъ.
e(stъ) mani o(ta)съ n(a) n(e)besihъ brezъ m(a)t(e)re. a b(la)ž(e)na
M(a)riê d(i)va koi si ti služ'benica m(a)ti mani e(stъ) bez' o(tъ)ca. a ime
mani e(stъ) I(su)съ. i nine G(ospo)d(i)nъ e(stъ) s t(o)b(o)ju. i ê es(a)mъ
ta koga ti iš'eši. i tudie izide o' || očiju nee i ne vidí ga. I ta poča ona 104b
v'piti gl(a)s(o)mъ velikimъ vele dreseléci se. i govoreci s(i)nu moi.
kamo mi ide ju mani tuž'noi. k'to vratit' mani s(i)na moga. koga
pogubihъ. Na ki vapai pritekoše br(a)tiê nee. i junaci nihъ. i vsi ne
mogahu utěšiti nee. iz'biže protivu voli vs(i)hъ. naglo tekući po
tr'zihъ i po stagnahъ grat'sk(i)h' pitajući mimogreducihъ. s' plačemъ
gor'kimъ. i i (!) z' bolězan'ju. s(i)na svoga .3. (8) dni k(a)ko da bi van
iz uma bila. I o' toga se čujahu vsi viduće ju i promišlevahu se govo-
reće. č'to e(stъ) sie. egda usliša b(i)sk(u)пъ grada toga tudie poče m(o)-
liti B(og)a. da êvil' bi nemu ričъ siju. Tada uslišana bist' m(o)l(i)t(a)vъ
ego. i êvi emu G(ospo)dъ B(og)ъ biv'shee. potom' priz'va pl'kъ na pri-
dikovanie. t(a)koe že i kralič'nu priz'va před' pl'komъ pov(e)lě i
r(e)če k nei. ako hočeši slišati gl(a)si novi o' s(i)na tvoga. koga iš'eši.
I toga cičъ rozuměi pečal'no k'ci b(la)ž(e)na. i vsi okolo stoeće. da
sina koga ti s toliko bolězan'ju iš'ešъ. i t(a)ko p|ečal'no pitašъ. nist' 105a
bilъ s(i)nъ tvoji ni si ti mati nega. da s(i)nъ b(o)žii e(stъ). i b(la)ž(e)ne
M(a)rie d(i)vi Is(u)h(rst)ъ G(ospo)d(i)nъ. O'kudě ti m(o)lila si G(ospo)-
d(i)na. i b(la)ž(e)nu d(i)vu da bi oni t(e)bi êvili radostъ i žalostъ ku
su imili. i za tvoju vel(i)ku⁷ umilenstvo o'vorenó ti e(stъ). I gda kra-
lič'na usliša sie o' b(i)sk(u)pa. tudie věrova. ričem' nega. i vrati se na
rozumъ. i poz'na t(a)ko bi^s. i t(a)ko utěšena v'zide na polaču svoju ra-
dujući se. I t'gda vzveličena i izb(a)vl(e)na bi^s o' vs(i)hъ. i poide o'
d(o)bra na bole. v' utěšen'i H(rsto)vi i va udručen'i i v pokori t(ě)les-
noi. dokolě smrtъ tu mimoide o' žitiê sego. k' v(ě)čnoj radosti i d(o)
k(o)nca str'pě. O koliko často poziraše po funestrici da bi mogla opet'
takoje viditi. G(ospo)d(i)na Is(u)h(rst)a ditiča. igrajuća na polači.
Am(e)nъ.

⁷ Ovdje, čini se, nedostaje jedna riječ.

O^t neč't(ova)niê o(ť)c(a) i m(a)t(e)re.

[12] Pravi s(ve)ti Avg(u)st(i)ň. da v' Cezarii o^t Kapadokie bi^a
105b t(i) vsi ed'nod(u)šno m(a)t(e)ri sagrěšiše || i togo cića sagrěšen'ê m(a)ti
prokla nihъ. ko proklatstvo G(ospo)ď B(og)ъ doisp'l'ni imъ. I počaše
vsi edinakimъ i čud'nimъ t'rhtomъ vs(i)mi udi drhtati. i nemogućim'
im' strpiti pozora o^t grajanъ svoihъ na nihъ. Potomъ razidoše se. po
svitu i kamo koli [. .] gredihu oči vs(i)hъ ljudi na se obračahu. cićъ
čud'noga tr(e)p(e)ta gledajući na nihъ. Tada o^t nihъ d'va. P(a)v(a)ľ
i sestra ego Paleda. o^tdilivša se o^t nihъ. i pridosta v Poniju. i b(i)sk(u)-
pu buduću i tu im(e)n(o)mъ Avg(u)st(i)nu vse ča koli se prigodi imъ
povidista mu. tada r(e)če nima. často v d(o)mъ G(ospoda)ň vhaĵati s'
m(o)l(i)tvami čistimi. i prihodeći ima v cr(i)k(a)vъ s(veta)go Stipana
po običaju. I prigodi se nima tu priti .đi. (15) d(a)ň před' Vaz'momъ.
i i (!) stasta tu do Vaz'ma. proseča sa umileniemъ zdraviê. i na d(a)ň
s(veta)go Vaz'ma kada pl'kъ sabral' se biše v cr(i)k(a)vъ. i tu P(a)v(a)ľ
106a konca ego. I va t' čъ||asъ (!) P(a)v(a)ľ zdravъ bi^a. př(ě)ď vs(i)mi o^t
neduga i tr(e)peta t(ě)l(e)snoga. i gda bi priveden' před' b(i)sk(u)pa
Avg(u)stina o^t pl'ka. i sestra ego. Tada poča P(a)v(a)ľ př(ě)ď pl'-
komъ. hv(a)ľju vzdaiť G(ospode)vě. i b(i)sk(u)pu ki dastъ emu o^tpuš'ê-
nie i zdravie r(e)ki. da naučeniemъ tvoimъ sp(a)s(e)ň es(a)mъ d(a)-
n(a)sъ. a Palěda veće poče vapiti s' plačemъ neprestanno i sa vzd(i)-
haniemъ s'rčenimъ prošaše o^tpuš'eniê. i va t' časъ i ta přiet' o^tpuš'enie
před' vsimi i zdravie. i bis(ta) oba zdrava s pokaênimъ věr'nimъ.
T(a)ko i mi m(o)limo togae G(ospo)d(in)a n(a)š(e)go Is(u)h(rst)a da on'
da n(a)mъ pokaênie. Ki ž(i)v(etъ) i c(ěsa)r(stvuetъ) v v(ě)ki. Am(e)ň.

Slidi ino čudo. ini mirak(u)ľ

[13] Č'te se v glozi b(la)ž(e)n(a)go Grg(u)ra p(a)pi. da v' ed'no
vr(ě)me edanъ p(o)řъ im(e)n(e)mъ Kon'stan(a)sъ sinovacъ b(la)ž(e)-
nago Bonifaciê b(i)sk(u)p(a) proda edn(o)ga kona. za .bi. (12) zlat-
ihъ svoga. i s'hrani e v' kov'čezacъ svoi. i idě na d(ě)lo svoe. i tu
106b pridu potřebuĵuće v' b(i)skupiju i počaše prositi. ne přile||ž'no na
veće k(a)ko sil'no da dast' im' s(ve)ti Bonifacii. k' vesel'stvu nih'
nič'to. i ne imijućumu emu česo dati poča misliti žalue. da ubozi ne
otidu nič'to ne přiem'še o^t nego. i pride mu na pametъ da Kostanacъ

p(o)рѣ sinovacъ nega proda kona i v'rnezi s'hranilъ e(stъ). i vist' da o'salъ e(stъ). i ide i vzet' .bi. (12) zlatihъ. i da ubozimъ. i gda pride Kon'stanacъ poča vapiti gl(a)s(o)mъ velikimъ vele. i prositi sr(ъdъ)čeno pinez' svoihъ. i ne imijućumu b(la)ž(eno)mu Bonifaciju česo vratiti. i milo bi emu togo vap'ê. i vliz' v cr(i)k(a)vъ b(la)ž(e)ne M(a)rie pokleknovъ⁸ v'zdviže ruci svoi vis'parъ. i prostrvъ s'vitu po z(e)mli. i poče m(o)l(i)ti s(ve)tu d(i)vu M(a)riju. da dast' emu. čímъ gněv' p(o)рѣ utolil' bi. I gda oči svoi vrati na svitu prostrtuju. protegnenъ r(u)kama i vidi na krili svoemъ .bi. (12) zlatihъ s(vě)tlihъ. k(a)ko da bi va t' časъ učineni i tudie is' crikve izlizъ. i v'rže e na krilo p||opa ras'r'enago govore. to imii tvoi pinezi. na se vii da po smrti moei ti b(i)sk(u)рѣ ne budeši za sk(u)p(o)stъ tvoju. sie že s(ve)ti č(lově)къ r(e)če toga cića da p(o)рѣ ti pin(e)zi b(i)sk(u)pie cićъ gr'laše. i êkože b(la)ž(e)ni č(lově)къ pr(o)r(o)k(o)va t(a)ko i bi^s. a p(o)рѣ sk(o)nča dni svoe v' p(o)-p(o)vstvi svomъ. I po tihъ stvarehъ suz'navaeť (!) kto v istinu sl(a)vnu d(i)vu m(o)litъ. ona že nih' obeseluetъ. i obaruet' dar'mi neizg(lago)latel'nimi s(i)nomъ svoimъ. G(ospode)mъ n(a)š(i)mъ Is(u)h(rsto)mъ. Ki e(stъ) bl(agoslavl)enъ v v(ě)ki. am(e)nъ.

107a

Ini mir(a)k(u)lъ

[14] Ino čudo o^t nikoga viteza. Ki ub'enъ bi^s. o^t nepriêt(e)la v' vois'ci okolo nikoga grada ki pošćaše se vs(a)ku s(o)b(o)tu na častъ d(i)vi M(a)rii o krusi i o vodi t(a)kmo.

Biše niki vitez'. ki r'vaše edanъ gr(a)dъ. I tada iz' grada vr'goše edanъ kamenъ. i ubiše vitezu tomu kona. I tudie iz'šadši iz grada. êm'she viteza i ubiše ga. i glavu nega usikoše. i tako pustiše || ga na poli. Tada pridoše svoi emu. i v'zeše trupъ i z gl(a)vu ego. i ponešoše k' cr(i)kvi. hoteće i pogresti po zakonu. I tudie gl(a)va progovori rekući. privedite mi prv(a)da ere umriti ne mogu. dokolě ne isp(o)-v(ě)mъ gr(ě)si moiъ. I gda pride prv(a)dъ opita gl(a)vu govore. ča to e(stъ) da umriti ne moreši. Tada o'govori gl(a)va rekući. toga cićъ da postilъ es(a)mъ vs(a)ku s(o)b(o)tu suho. na častъ d(i)vi M(a)rii i činil' sam' ei počten'e ko samъ ê mogalъ. i toga cićъ nisamъ mogalъ umriti brezъ ured'be cr(i)kv(e)noe. i to rekъ isp(o)v(ě)dъ svr'šivъ i ispusti duhъ o G(ospod)ě. I vidivše čudo to oni ki stahu okolo vздаše

107b

⁸ pokleknuvъ.

sl(a)vu B(og)u. i b(la)ž(e)noi M(a)rii d(i)vi. o^t tolíke m(i)l(o)sti b(o)žie. t(a)ko i mi privíknímo. da primemo m(a)zdu brez'čěnnu. Sl(a)v(e)će G(ospod)a n(a)š(e)go Is(u)h(rst)a s' materíju nega. Ki bl(agoslovle)ń e(st) v v(ě)ki v(ě)kь. Am(e)ń.

Ino čudo

108a [15] Čudo o^t níkoga sud'ca. Ki ob'stup'leń bi o^t síli i o^t strugi rič'nie. ki govoraše číń b(la)ž(e)nie M(a)rie. na kíždo d||ań ljubveznivo. ino č(u)do. Slídi ino čudo o^t d(i)vi M(a)rie.

Bi edań sudacь vele gr(ě)šań na sa vs(i)mь tímь. číń b(la)ž(e)ne d(i)vi M(a)rie ljubeznivo govoraše. i bi v' edań d(a)ń ití nemu na p(u)ť. i s' mnozímí i jíздеcí ím' pri rící níkoí. i tu sagna e n(o)ćь. i tudíe nav(o)dni se ríka. i sudacь vpade se v ríku i s' konemь. Tada emu sóví hoteće pomóčí. i ne vz'mogoše. i vídeće i vsí da pomóčí nemu ne mogutь dada (!) vrátíše se v domí sóví mneće ga júre mr'tva. i stvoríše č(i)ń z(a) d(u)šu nega k(a)ko podobaše s' požalovaniemь mn(o)gímь. On že dr(u)gí ílí tretí d(a)ń prídě zdravь i veselь i s' konemь v sóví d(o)mь. i sóví nega pítaħu govoreće. kíմь z(a)k(o)n(o)mь ízb(a)vl(e)ń bi o^t take pogíbelí. Tada o^tgovorí sudacь govore. kada v'padohь v ríku. naporúčíh se b(la)ž(e)noi díví B(ogo)r(odí)ci M(a)rii. i tudíe r(u)ka dívína íz'vede me. o^t síli vod'nie. i postaví me na kraí o^t ríke zdrava i s' konemь. Ona že přěsl(a)vna d(i)va i kralíca n(e)b(e)ska. ěže vs(a)komu kí up'vaet' na nju pom(a)ga||etь. v vs(i)hь potřeбахь i nevolahь. G(ospode)mь n(a)š(i)mь Is(u)h(rsto)mь. Kí b(la)goslovle)ń e(st) v v(ě)ki v(ě)kь. Am(e)ń.

[16] Ino čudo o^t etera č(lově)ka plěmeníta komu d'ěv(a)ľ slúží .i. (10) l(ě)ť. v' obr(a)zí č(lověča)sk(o)mь. kí na kíždo d(a)ń. z'jútra rano vs'taníše. i poklaknuvь na kolěna vele ljubez'nivo. b(la)ž(e)nu i přěsl(a)vnu d(i)vu B(ogo)r(odí)cu M(a)ríju pozdravlaše anj(e)l-skímь pozdravléníemь .ž. (7) - mь kratь. ino čudo.

Č'te se da d'ěv(a)ľ níč'tarь ino ne íš'e. raz'ví da pogl'tíľ bi. ílí na uzu smr'tnu prívěľ bi č(lověča)skí rodь. I přístupív' níkogda k' eteru č(lově)ku p'lemenítu. i poča emu slúžítí. i pogajaše emu v vs(i)hь. t(a)ko da on' vlastelína ga b(i)še postavíľ. nad' vsím' ím(ě)niemь sóvíмь. kí d'ěv(a)ľ nagovaraše vlastelína toga. i potíkaše na vs(a)ko zlo d(a)ń i n(o)ćь. I poče ta vlas'telín' rubítí i ubíětí vs(i)hь íh'že mogaše. s(a)mь s(o)bovь i oní kí poslušajú nega. i gda vel(i)ko

zla b(i)še s'tv(o)riľ. i posla slugi svoe rubiti ljudi mimogreduće pu-
 temъ. I prigodi se meju mimogredućimi p(u)temъ edn(o)mu || redov- 109a
 niku veliko s(ve)tu č(lově)ku. Tada m(o)l(i) se imъ b(la)ž(e)ni č(lo-
 vě)kъ. da bi ga dopustili doiti do g(ospo)d(i)na nihъ. I gda um(o)liše
 se nemu. i privedoše ga na gr(a)dъ k n(e)mu. tada redov'nikъ m(o)li
 vlastelina toga govore. da bi učinilъ vse slugi svoe pridi⁹ prida se.
 da bim' niku dobru ričъ prip(o)v(i)dilъ. o^t strane G(ospo)d(i)na B(og)a.
 Tada vladav'cu ugod'no bi. i zap(o)v(i)di vs(i)mъ pridi⁹ prida se.
 raz'vi satan' se učini nemoćanъ. Tada b(la)ž(e)ni č(lově)kъ r(e)če esu
 li vsi. a onъ o'govori. da vsi su raz'vi edanъ ki e nemoćanъ e(stъ) i ne
 može priti. a onъ vaspety m(o)li i. da r(e)četъ prinesiti ga. I prinesenъ
 bi i s postilju. i prinesenu buduću emu. z(a)p(o)v(i)di emu redovnikъ
 o^t strane b(o)žie. da êvi emu o'voreno reki. ča si ti. i gda si prišalъ.
 i na č' si prišalъ. Tada satanъ o'govori. da ê es(a)mъ d'êv(a)ľ. i l(ě)ť
 e(stъ) .i. (10) o'kolě pridohъ simo. i na to prišalъ es(a)mъ. da bimъ
 tego vladav'ca pogubilъ z d(u)šu i s' t(ě)l(o)mъ da ne v'zmogohъ sego
 stv(o)riti. Toga cićъ da onъ pozdravla vazda z'jutra. i v(e)č(e)řъ
 B(ogo)r(odi)cu ljubez'nivo .ž. (7) kr||atъ Zdravu M(a)riju govore. 109b
 i toga cićъ ako bi prestupilъ li edanъ d(a)nъ. ê bim' ga bilъ pog(u)-
 bilъ. a to vlasteli i slugi nega slišavše. počaše hv(a)lu B(og)u vzdaêti.
 sa vzdihaniemъ velikimъ. ki nih' b(i)še izb(a)vilъ o^t d'êvla. Tada re-
 dovnikъ zapov(i)di d'êvlju v pustinju iti. da ne nauditъ niedn(o)mu
 kr'st'êninu. i vidivъ to vlastelinъ oš'e zahv(a)li B(og)u i slugi nega. I
 pokaêv se pokori. i učini d(o)b(a)řъ. v z(a)p(o)v(ě)di G(ospo)di)na B(og)a
 i b(la)ž(e)nie M(a)rie d(i)vi. t(a)ko i mi br(a)tê draga slědimo t(a)koga
 G(ospo)d(i)na. i nega b(la)ž(e)nu m(a)t(e)řъ. V' ljub'vi sl(a)vne M(a)rie
 d(i)vi ka m(o)litъ za n(a)sъ s(i)na svoego G(ospo)d(i)na n(a)š(e)go Is(u)-
 h(rst)a. Ki b(lagoslovle)nъ e(stъ) i hv(a)l(e)nъ v v(ě)ki v(ě)ka. am(e)nъ.

[17] Ino čudo o^t nike kol(u)dr(i)ce. Ino čudo bi o^t d(i)vi M(a)rie
 pravi.

Nika koludrica prehin(e)na d'êvlomъ. i vař'ga se o^t ljub've te-
 lesne. na ed'noga poslěnika svoga. i gda pozna(na) bi⁹ o^t nega. i naide 110a
 se neprazdna. i vidiv'se to druge nee osvadiše ju b(i)sk(u)pu. i || hoti
 b(i)sk(u)řъ uviditi istinno tu t'varъ. I uvidiv'si ona to. da b(i)sk(u)řъ
 imiše priti z'jutra. tada ona v' prvo s'pi (!) v'nide v cr(i)k(a)vъ. i klak-
 nu na kolěna. pr(ě)dъ obr(a)zomъ b(la)ž(e)ne M(a)rie d(i)vi. gor'ka. i
 vele žalost'na s' plačemъ i sa v'zdihaniemъ velikimъ. I poča umileno

⁹ priti.

gospoju m(o)liti. t(a) (!) bi ju izb(a)v(i)l(b) (!) o^t takoga gl(a)sa. i o^t sramotě i o^t pogibeli ku čekaše imiti. Tada b(la)ž(e)na d(i)va vidivši nee sr(ѣдъ)č(e)no umilen'e i molen'e. ako sь i gr(ě)šnica biše. tudie prikl(o)-ni uši m(i)l(o)sti svoee. i prikaza m(o)l(i)tvi nee s(i)nu svomu. tako da m(o)leći gospoě s(i)na za ovu gr(ě)šn(i)cu. tudie ona gr(ě)šn(i)ca porodi s(i)na. přeđ' obrazomъ B(ogo)r(od)ice. brezъ nied'ne bolězni i prez' vs(a)k(o)go premeneniě. i b'rezъ vs(a)ke nečistot(i). t(a)ko da samoi gr(ě)šnici bi viditi. k(a)ko da bi d(i)va v t(ě)lě i v' obr(a)zi. i v' vs(i)hъ nřavěhъ svoihъ. Koi grěš'nici progovori obr(a)zъ gospoinъ. i zap(o)vidi ei da da ditića dati doiki. i k' tomu veće neprigr||išt'. i t(a)ko učiniv'ši bi izb(a)vl(e)na o^t vsakoe zledi. i učini d(o)b(a)gъ okonъ. m(o)l(i)tvi i pomoćiju d(i)vi B(ogo)r(od)ici M(a)rii o'vět'nice našee. ona bo prosv(e)čena vinu d(i)va M(a)riě. vs(a)komu poč'ten'ju dostoina ka gr(ě)š(ni)hъ ljublenihъ ee v tako vr(ě)me potřeb'noe. posětit' i p(o)m(i)luetъ i k' sebi priemletъ. I toga cić i mi gr(ě)šnici vratimo se vazda k' něi. da ona račitъ za n(a)sъ m(o)liti G(ospo)d(i)na n(a)š(e)go I(su)h(rst)a. Ki e(stъ) bl(agoslovle)nъ v v(ě)ki v(ě)kъ. Am(e)nъ.

[18] Slidi ino čudo. Č'te se da edanъ pr(a)v(a)danъ č(lově)kъ pusti vse im(ě)nъe. za častъ s(ve)te d(i)vi M(a)rie. i poide v' hodoča-stvo po svitu prose i pohajae města s(ve)ta i navlašćъ cr(i)k(a)vъ s(ve)te M(a)rie. I pozdravlaše ju vazda z'jutra i v(e)č(e)gъ. kamo koli grediše. govore Zdrava M(a)rie Marie (!) m(i)l(o)sti pl'na G(ospod)ъ s t(o)b(o)ju. I bi da ed'no kratъ mimohojaše po pustini. i naidoše on'di raz'boinici i uboice o^t vs(i)hъ zlob'nihъ n'ravi I vidivše ga i m'neće da pr(a)v(a)dn(i)kъ bil' bi i s(ve)tъ. i m'neće da ima v' nadrihъ vričice pinezi. i tudie p||otaknu e d'ěv(a)lъ. i vskočiv'še n(a) nъ i ubiše ga i ne naidoše pri nemъ ne veće edanъ pinezъ. i počaše biti vel'mi dreseli. i govorahu da vele zla učinis'mo ubiv'še ga. i zatim' pogreboše ga stranъ puti. da se ne pronese o^t nih'. Tada palicu ku b(i)še nosilъ ov' pelegriň vtr'knuše v' grobъ ego. nad' usti ego. i t(a)ko ugod'no bi^s B(og)u. da ta šćapъ vlize v' usta ego. i is'pusti koren'e m(i)l(o)stiju M(a)rie d(i)vi. i poče resti ispušćae vet'vie. i stvoreno bi stablo veliko. I mimošad'šu vr(ě)m(e)ni. ed'nomu i prigodi se mimoiti putemъ timъ nikomu arhib(i)skupu. i s veliko prv(a)di. ki bihu s'lužbenici nega. i počinuše pod' sin'ju d'rěva toga za trudъ. I pod'vigšim' nim' oči svoi na to drěvo. are b(i)še veliko lipo. i vidiše na v'sakom' listu drěva toga pisano. Zdrava M(a)rie m(i)l(o)sti pl'na G(ospod)ъ s' toboju. I t'gda t(a)ko vsi o'vrstě. i čisto č'tihu to pis'mo. ki razu-

měhu. i čudovahu se vele. o^t t||oliko čud'nago čuda. i počaše věro- 111b
vati stanovito. da to drěvo čud'nimъ z(a)k(o)n(o)mъ t(a)ko listi. i za-
tim' počaše pitati ljudi. toga vladan'ě ča more to biti. i o'govoriše
nimъ. da edanъ hodacъ pogreben' bi tu. i o' palice ego ka b(i)še. v
nega grobъ vtrknuta izreste drěvo to. I k(a)ko imiše v' častъ gos'-
poju d(i)vu M(a)riju. i v'zda imiše z(a)k(o)nъ pozdravlati ju. k(a)ko.
po vasъ razum'niъ ljudehъ. i isp(o)v(i)daet se po tihъ s(love)sihъ.
i ki nega znahu prie sm'rti sp(o)v(i)dahu o nemъ. T(a)ko da arh(i)-
b(i)sk(u)pъ slugami poče iskati pod' korenomъ drěva toga. i naidoše
t(ě)lo eže dlgo vr(ě)me ležalo b(i)še. tu pod' z(e)mlju vse čelo i brez'
nied'noe nečistoti ni poroka. i vidiše da ta korenъ ishoždaše iz' ust' ego.
I o^t togo dne bi město to. na veliku čast' i poč'ten'e m'nozimъ. Za
m(i)l(o)stъ b(a)ž(e)ne M(a)rie d(i)vi. i tu skaza G(ospod)ъ vs(e)m(o)-
gi. v' tomъ městii. veliko čudesъ. i toga cić' || vsi hv(a)lju v'zdaěhu 112a
G(ospo)d(i)nu n(a)š(e)mu Is(u)h(rst)u. ki za m(i)l(o)sti pres(ve)te d(i)-
vi M(a)rie mat(e)re nega ne toliko samu d(u)šu č(lově)ka toga. na
i t(ě)lo poč'titi stvori za m(i)l(o)stъ b(la)ž(e)ne B(ogo)r(odi)ce v n(e)-
b(e)sk(o)mъ vladan'i. sa anj(e)li v'městiti stv(o)ri. a t(ě)lo zarod'nimъ
z(a)k(o)nomъ brez' nied'noga vreda pogrebena. pod' z(e)mlju. čud'no-
vato o^t toga t(ě)la. tomu drěvu o^t suha š'apa. zapovidi iziti korenu. i
kitamъ s list'emъ zelenijućim' se. i na vs(a)komъ pisano pozdrav-
lenie. sl(a)vne d(i)ve M(a)rie na hv(a)lju onogo. Ki e(stъ) poč'ten'e i
sl(a)va v vse v(ě)ki v(ě)kъ. Am(e)нь.

Č'te se ini mirakulъ

[19] Č'te se ino čudo o^t presl(a)vne M(a)rie divi v knihahъ ditin'-
stva G(ospo)dna. pravi da Osipъ ki bi obručenik' b(la)ž(e)ne d(i)vi
M(a)rie. em(u)že zap(o)v(i)dano bi o^t anj(e)la v'zeti ditića. i M(a)riju
i iti v' Ejup(a)ť timъ p(u)t(e)mъ po gvozd(u). Tagda Osipъ k(a)ko z(a)-
p(o)v(i)dě emu anj(e)lъ poide. i meju inimi mn(o)zimi čudesi. eže
G(ospod)ъ n(a)šъ za m(o)l(i)tvii prečistie i pres(ve)tie d(i)vi. učini na
tomъ p(u)ti. I učineno bi da po tretomъ dnevi iz'šastviě ihъ. Ona pře-
sl(a)vna d(i)va || za v(ě)l(i)kъ z'noi sl'nač'ni trud'na bi. i v'zdvig(av)ši 112b
oči vidiše v' gvozd(i) blizu nih' drěvo o^t pal'mě. i izvoli se nimъ poč'i-
nuti on'di pod' nimъ. T'gda Osipъ pospěši se i privedě ju k' pal'mi.
i isadi ju is' klusete. i kada sidiše pozri b(la)ž(e)na d(i)va M(a)riě vrhu
pal'mě i vidi ju pl'nu p'loda i r(e)če Osipu. želiju ako moreši imiti
pl(o)da pal'menoga.

[Pisar nije završio ovaj mirakul.]

O predlošku, izvorima i verzijama naših legenda u zapadnoevropskim književnostima

Kao što sam to već u pregledu literature spomenula, Milčetić je na osnovi usporedbe nekih vanjskih obilježja i sadržaja triju paralelnih tekstova iz zbirke Bogorodičinih čudesa u Izb i senjske tiskane zbirke mirakula ustvrdio da oba glagoljska djela imaju isti izvor, te da bi se on lako našao u »latinskoj sredovječnoj književnosti«¹. Na talijanski izvor senjske zbirke prvi je upozorio Pavle Popović², a kasniji su autori njegov rezultat umnogome nadopunili, premda pitanje, po mojem mišljenju, još ni do danas nije iscrpljeno.

Posve je sigurno da je predložak senjskoj zbirci mirakula bilo jedno od brojnih izdanja najslavnije talijanske zbirke Bogorodičinih mirakula *Miracoli della gloriosa Vergine Maria*. Ova talijanska »vulgata« Bogorodičinih čudesa, kako ju je nazvao E. Levi³, bila je čudo popularnosti i zanimanja talijanskih čitalaca u dr. pol. 15. i poč. 16. st. Između 1475. i 1515. god. doživjela je trideset i jedno izdanje. Piero Misciattelli spominje još jedno milansko izdanje iz 1474. god., koje bi, prema njemu, bilo prvo izdanje ovog djela, starije od izdanja iz 1475. god. u Vicenzi. Zbirka koju je objavio Misciattelli priređena je prema venecijanskom izdanju iz 1524. god., koje Levi također nije spomenuo⁴. Neka od ovih izdanja bila su skromna, ali su druga, najneobičnija i bizarno iskićena, iz godine u godinu predstavljala nove vještine tiskarstva. Zbirka je u talijanskoj književnosti dobila ime *Il Libro del Cavaliere* po svojoj prvoj legendi »Come [la Vergine] scampò una donna dalla morte« ili »dalle insidie del demonio«, koja počinje riječima: »Era uno cavaliere molto ricco e potente, il quale aveva per usanza ogni anno in certe feste fare grandi spese e conviti a li suoi amici«. Ovo nije osobito sređeno i sistematizirano djelo, s prologom ili nekim kompozicijskim okvirom. U knjizi često varira i broj i redosljed mirakula prema volji raznih kompilatora ili izda-

¹ Ivan Milčetić, Prilozi za literaturu hrvatskih glagolskih spomenika, Starine JAZU, knj. XXIII, Zagreb 1890, str. 39—153.

² Pavle Popović, Pripovetka o devojci bez ruku. Beograd 1905; isti, Izvor »Mirakula slavne dive Marie«. Nastavnik 17, god. 1906, Beograd 1907, str. 124—127.

³ Ezio Levi, *Il Libro dei Cinquanta Miracoli della Vergine*. Bologna 1917.

⁴ Piero Misciattelli, *Miracoli della Gloriosa Vergine Maria*. Milano 1929.

vača. Levi poznaje četiri rukopisa ovog djela iz 15. st. Ovaj je podatak znatno korigirala M. V. Gripkey^{4a}. Međutim, porijeklo, datiranje i ranija sudbina ove najuspješnije zbirke Bogorodičinih čudesa u talijanskoj povijesti književnosti nisu još ni do danas dovoljno osvijetljeni.

Pavle Popović, koji je sve što zna o Bogorodičinih čudesima u *Izb* crpio iz Milčetićeve rasprave, također vjeruje u zajednički izvor ovih tekstova i senjske zbirke. Taj bi izvor, dakle, bio spomenuto talijansko djelo. Autor je u neprilici samo zbog okolnosti što je *Izb* mnogo stariji od prvog izdanja talijanske zbirke. Zato je čak sklon posumnjati u ispravnost Milčetićeve datiranja *Izb*. Držim, međutim, da bi starost ovoga zbornika bila najmanja smetnja zaključku o zajedničkom predlošku rukopisnih i senjskih mirakula, kada bi nas sve druge okolnosti upućivale na to. Naime, Bogorodičini mirakuli u *Izb* mogli su biti prevedeni i s neke od rukopisnih zbirki talijanskog djela *Il Libro del Cavaliere*, prema kojima su kasnije tiskana brojna izdanja. Vrlo je vjerojatno da je ovo popularno djelo, čija je rana sudbina još neispitana, imalo i više, i starijih rukopisa od onih koje nam je iz 15. st. nabrojio Levi. Smetnja zajedničkom izvoru ne bi bio ni veliki nerazmjer broja tekstova u rukopisnoj i tiskanoj zbirci glagoljskih mirakula. Prevodilac tekstova u *Izb* mogao je iz talijanske zbirke po volji kompilirati i izabrati one legende koje su mu se najviše sviđale ili koje su najbolje služile određenoj svrsi. Isto je to mogao učiniti i prepisivač, ukoliko se radi o prepisivaču u *Izb*, prema djelu hrvatskog prevodioca. Osim toga i broj mirakula u talijanskom djelu vrlo se često mijenjao.

Pažljivo sam usporedila tekstove čudesa u *Izb* s mirakulima senjske zbirke, a isto tako i obje glagoljske zbirke s tri mlađa izdanja talijanskog djela. To su *Li Miracoli della Madonna* (Parma 1841), *Li Miracoli della Madonna* (Urbino 1855) i Misciattellijevo izdanje *Miracoli della Gloriosa Vergine Maria* (Milano 1929). Parmsko je izdanje priređeno prema venecijanskom izdanju (oko 1490), koje su objavili izdavači Bernardino Benali i Matteo da Parma. Urbinsko izdanje je pretisak parmskog izdanja, skraćeno za pet mirakula, dok je Piero Misciattelli svoju knjigu priredio prema venecijanskom izdanju iz 1524. god., koje je jedno od posljednjih izdanja djela

---

^{4a} Mary Vincentine Gripkey, *Mary Legends in Italian Manuscripts in the Major Libraries of Italy*. Mediaeval Studies, vol. XIV—XV, Toronto 1952—1953.

Il Libro del Cavaliere u onom impozantnom nizu izdanja u posljednjim desetljećima 15. i prvim desetljećima 16. st., pa se može smatrati definitivnim oblikom ovog djela.

Milčetić je, prema svom krunjem primjerku senjskog izdanja, našao i objavio tri paralelna teksta iz *Izb* i senjskih mirakula. To su 1, 15. i 17. tekst u zborniku i 34, 37. i 62. mirakul u senjskoj zbirci. Autor je smatrao da bi se i svim ostalim čudesima u *Izb* mogao naći paralelni tekst u senjskom izdanju. Međutim, ja sam u tiskanoj zbirci našla još samo pet tekstova (sveukupno ih, dakle, sada ima osam) koji se u manjoj ili većoj mjeri sadržajno slažu s tekstovima u *Izb*. Slika sada izgleda ovako:

Ivančićev zbornik: 1, 2, 7, 8, 14, 15, 16, 17;

Senjska zbirka mirakula: 34, 9, 13, 22, 17, 37, 2, 62.

Budući da je senjska zbirka doslovan prijevod jednog izdanja talijanske zbirke *Il Libro del Cavaliere*, citirana čudesa u *Izb* u istoj se mjeri slažu i s tekstovima u talijanskom djelu. Talijansko djelo ima obično 61 legendu, ali ima izdanja s manjim i većim brojem mirakula. Parmsko izdanje ima 61 legendu, urbinsko 56, dok Misciattellijevo sadrži čak 74 mirakula. Zato sam u ovom izdanju mogla naći jednu legendu, koju nema ni parmsko ni urbinsko izdanje, a koja je mnogo bolja paralela 7. tekstu u *Izb* od obrade istog motiva u spomenuta dva izdanja. Ovakvih i većih razlika sigurno ima među raznim izdanjima ovoga talijanskog djela, ali ne mogu vjerovati da je postojalo jedno izdanje ili jedan rukopis zbirke *Il Libro del Cavaliere* koji bi posve odgovarao zbirci u *Izb*, ili koji bi barem imao sve legende koje i ona sadržava.

I među ovim paralelnim tekstovima naših čudesa i senjske zbirke, odnosno talijanskog djela, ima dosta razlika. Katkada su to prilično različite obrade istog, ili čak samo sličnog motiva. Ove ćemo razlike uočiti kasnije citirajući talijanske verzije pojedinim mirakulima u *Izb*.

Senjski su mirakuli vjerna slika talijanskog djela. Zato im je tekst opterećen talijanskim leksikom, konstrukcijama i drugim jezičnim nezgrapnostima. Priče su dosta razvučene, vrlo deskriptivne, opet zbog vjernosti talijanskom originalu. Svega ovoga nema, ili ima u mnogo manjoj mjeri, tekst u *Izb*.

U literaturi se prema Milčetiću redovito navodi da zbirka u *Izb* sadrži 19 mirakula. Kao što ćemo vidjeti kasnije, govoreći o svakoj pojedinoj legendi, njezinu izvoru i verzijama u evropskim književnostima, ova zbirka zaista sadrži 19 tekstova, ali od njih samo 16 ima čudo Marijino. Dva se teksta (5. i 12) ne mogu nazvati Bogorodičnim mirakulom, dok je posljednji (19) tekst nedovršen, pa možemo samo naslutiti njegov daljnji sadržaj.

Legende su dobre kompozicijske cjeline i očito djelo mnogo talentiranijeg pisca od senjskog prevodioca. On nije bio ni bez književnih ambicija; njegov je tekst koncizniji, suvisliji i mnogo dotjeraniji. On ima bolji osjećaj za jezik i književni izraz i bogatiju senzibilnost. Bez obzira kakav im je bio predložak, čini se da Bogorodičina čudesa u *Izb* nisu prevedena »ad verbum«. Strane riječi su vrlo rijetke, bilo u izvornom, bilo u iskrivljenom obliku, kakve ih obično donosi senjski prevodilac u neprilici koju našu riječ da upotrijebi umjesto talijanske. Naš prevodilac lako pronalazi hrvatsku riječ i koliko god mu je u moći izbjegava tuđe jezične konstrukcije. Zbog toga njegov tekst djeluje mnogo slobodnije od senjskog i bliži je našem tlu. Tekstovi su često i kompozicijski skladniji, a priče neposrednije, jer nisu opterećene pretjeranom deskriptivnošću. Sve ćemo ove osobine i razlike prema senjskom izdanju uočiti kasnije dajući paralele našim tekstovima iz talijanske zbirke.

Legende u *Izb* čitke su i dopadljive, često s mnogo šarma i iskrene naivnosti. Autoru katkada ne manjka ni duha, pa čak ni dosta razvijene psihologije. To su skladne sadržajne cjeline s privlačnom i bizarnom fabulom, i svaki put s poukom na kraju teksta, koju vjernici, odnosno braća monasi, mogu izvući iz događaja u priči. Po ovoj se angažiranosti naši mirakuli približavaju »exemplima«. Osobito u ovim dijelovima, ali i u fabuli, autor je prisutan, premda ostaje po srednjovjekovnom literarnom običaju anoniman. Nebriga za autorstvo je opća karakteristika srednjovjekovne književnosti. Ona se može i te kako primijeniti na tekstove Bogorodičnih mirakula. Ipak postoji velik broj zbirki kojima je autor poznat; to su čak i značajna imena drugih srednjovjekovnih književnih tekstova. Uzmimo ime: Gautier de Coincy. Autor najslavnije francuske zbirke Bogorodičnih čudesa nije nipošto anoniman u svom djelu. On navodi čak i svoj izvor, potpuno je svjestan svoga rada, njegove koristi i značenja. On među svoje tekstove unosi i legendu koju nije mogao prepjevati s predloška, jer su se krađa, a zatim pronalazak

relikvija sv. Leokadije čudom Majke Božje navodno dogodili u njegovo vrijeme, u njegovoj sredini u samostanu Saint-Médard. Gautier ima i neke druge aluzije na suvremene događaje i ličnosti. Ovakve su dodatke iz svog vremena unosili u svoja djela, bez sumnje, i drugi autori, bez obzira na predložak koji su imali pred sobom.

Pisac naših čudesa prešutio je sebe, ali i autore prije sebe. On je, doduše, prisutan u djelu, on čak suosjeća sa svojim likovima, obraća se čitaocima i vjernicima zbog pouke, ali nam ipak ostaje nepoznat. Tekstove je očistio od svih znakova koji bi nam govorili o predlošku. Uz neznatne iznimke, to su priče bez datuma i geografije. Tu i tamo pojavi se neko ime, neka zemlja ili mjesto, koji uostalom ne govore mnogo. U tom je pogledu najodređenije mjesto u 10. tekstu, gdje se spominje rat Bolonjana s Modenom. Katkada se autor pozove i na neki izvor (*Vitae Patrum*, sv. Augustina, glose Grgura pape), koji je prošao tko zna koliko ruku dok je do njega došao, a i za cjelinu zbirke ne govori nam baš ništa. Različite ovakve podatke imaju osobito latinski mirakuli, talijanski u mnogo manjoj mjeri. Latinski se mirakuli pozivaju na svoje izvore, navode gotovo uvijek imena junaka, gradova, zemalja, čak i datume kada su se pojedina čuda dogodila. Naš pisac ispustivši tuđa, nije unio ni bilo kakva domaća geografska obilježja.

Ovakva jezična i sadržajna »čistoća« našega teksta najveća je smetnja u ispitivanju njegova predloška. Postoji mogućnost da ga tražimo ili u latinskoj, ili u talijanskoj književnosti. Građa je vrlo opširna, a vjerojatno se ni u jednoj književnoj vrsti srednjega vijeka tekstovi nisu toliko međusobno posuđivali i prepisivali i bili takva zajednička međunarodna svojina kao mirakuli Majke Božje. Latinski jezik na kojemu su nastali toliki tekstovi bio je evropski jezik i dopirao je u sve zemlje. Bezbrojni motivi su se ispreplitali, prerađivali, mijenjali, umnažali ili pak spajanjem gubili. Prevodioci i kompilatori od srca su se zabavljali dopuštajući si bezgraničnu slobodu. Prilagođivali su legende svojoj sredini i njezinu ukusu, dodavali lokalne crte, imena i mjesta. Čuvali su samo duh i poruku svojih priča, koji su kroz sve verzije ostali isti. Originalnost teksta ovisi o brojnosti i zanimljivosti detalja dodanih prvobitnoj i svima zajedničkoj priči. Katkada su dodaci tako novi da se može govoriti o samostalnoj kreaciji. Tako opremljene legende odlazile su novom kompilatoru. Ipak, postojale su familije tekstova. Pojedina književnost imala je određeni tip, jedan ili više njih, neke teme. Pratiti put i

razvoj tipova nekih tema u pojedinim književnostima, donekle je moguće, ali tražiti određenoj legendi ili zbirci jedne književnosti direktni predložak u drugoj književnosti, čini mi se danas, nakon niza pregledanih izvora, gotovo iluzornim pokušajem. Za ilustraciju toga, navest ću da sam u najopsežnijoj zbirci talijanskih mirakula *Duccio di Gano da Pisa* (Rv³-Cod. Vat. Barber. lat. 4032; 14/15. st.) između 187 legenda od naših 19 našla svega nekoliko tekstova. S predloškom senjske zbirke bilo je, dakako, drugačije. Posao je bio lakši, jer se radi o tiskanom djelu i o isto tako tiskanom predlošku iz talijanske književnosti (u senjskoj su tiskari običavali prevoditi objavljena talijanska djela), koji je u pet desetljeća doživio više od trideset izdanja. Čudesa u *Izb* su rukopisna zbirka i njima je kao predložak poslužila tko zna koja rukopisna zbirka u talijanskoj ili latinskoj književnosti. Tuđe jezične konstrukcije ili osobine, koje su se ponegdje zadržale, mogu biti isto tako ostatak latinskog kao i talijanskog predloška. Npr. upotreba zamjenice *svoj* umjesto *njegov* može biti i latinski i talijanski kalk. Poneke apsolutne konstrukcije, koje su osobina latinskog jezika, mogu se smatrati i našom normom. Rijetke tuđice kao: *tempal*, *punestrica* ili *funestrica* ne govore mnogo. I riječi *prvad* (mletački *prevede*, svećenik) i *vrnezi* (mlet. novac) potvrđene su odavna kao svojina našeg jezika u Hrvatskom primorju i na otoku Krku.

Ne isključujući posve ni mogućnost latinskog predloška, držim, ako se ikad bude posrećilo kome ući u trag predlošku našeg teksta, da će ga najvjerojatnije naći među onim brojnim talijanskim rukopisnim mirakulima, koji su se od 13. st. počeli sa svih strana bojažljivo skupljati, najprije u male, pa sve veće skupine, da bi se u 14. i 15. st. slili u onakovu zbirku kao što je *Duccio di Gano da Pisa* i mnoge, mnoge druge, stvorivši i blistavu slavu djelu *Il Libro del Cavaliere*. Sličnost zbirke čudesa u *Izb* i zbirke *Il Libro del Cavaliere*, odnosno senjske zbirke mirakula, ima se zahvaliti upravo ovom zajedničkom rukopisnom izvoru motiva talijanskih mirakula, koji je kroz mnogo zbirki i redakcija pustio svoje žile na sve strane.

Da li je pisac čudesa u *Izb* prevodilac ili prepisivač već ranije prevedenoga hrvatskog teksta, pitanje je na koje se također ne može sa sigurnošću odgovoriti. Može se pretpostaviti da je on prepisivač, jer je naša književnost, pomoću latinskih predložaka i u blizini talijanske književnosti, koja je obilovala rukopisima Bogorodičinih mirakula, mogla već prije nastanka *Izb* imati prevedene Marijine le-

gende. Drugih osobitih razloga za ovu hipotezu nemam. Dapače, pogreške koje su uvijek osnovni znakovi prepisivanja vrlo su rijetke u našem tekstu. I ove rijetke takvog su karaktera da se nije moglo raditi o težem čitanju predložka, nego o najobičnijim propustima, koji se događaju kada popusti pažnja prepisivača. Greške ovakve vrste mogle su se potkrasti i direktnom prevodiocu.

Naša zbirka sadrži 19 tekstova. Da li je prevodilac, ili prepisivač, imao pred sobom zbirku s ovim brojem legenda, teško je pouzdano reći. Pretpostavljam da je zbirka prevedena, ili možda prepisana, iz veće zbirke. U prilog tome donekle govore vrlo pažljivo odabrane legende u našoj zbirci. One obuhvaćaju najpoznatije teme Bogorodičinih legenda uopće. Istina, i strani je autor mogao ovako komponirati svoju zbirku. Upada u oči i raznovrsnost motiva naših tekstova. Čini se da je pisac na dosta ograničenom prostoru nastojao obuhvatiti što više oblika Bogorodičine ljubavi i pomoći, ne ponavljajući više obrada iste teme, slična rješenja ili intervencije, što je obično slabost velikih zbirki Bogorodičinih mirakula. O većoj zbirci kao predlošku možda nam može nešto reći i 5. tekst u našoj zbirci. Ovaj tekst nije Bogorodičin mirakul. U njemu se samo govori o potrebi ljubavi i zahvalnosti prema Majci Božjoj, koja velikodušno dijeli svoju milost, pa se među ostalima smilovala i Teofilu. Možda je prevodilac, ili prepisivač, na ovom mjestu preskočio nekoliko tekstova, među kojima je bilo i čudo o Teofilu, ali ga je ipak spomenuo kao jedno od najpoznatijih čudesa Bogorodičinih. Moguće je i to da je sastavljač naše zbirke, prevodilac ili prepisivač, poznavajući dobro literaturu Bogorodičinih mirakula, imao u svijesti legendu o Teofilu i ne našavši je u svom predlošku barem ovako spomenuo. Pretpostavku o opširnijem predlošku dosta uvjerljivo potkrepljuje i nedovršenost posljednjeg teksta u našoj zbirci. Vjerojatno je da je predložak sadržavao više čudesa, a možda to i nisu bila samo čudesa. U prilog posljednjemu govori sadržaj spomenute legende, o čemu će biti kasnije riječ, ali i činjenica da naši mirakuli imaju opširne završne egzorte kao propovijedi.

*

A sada da pokušam nešto reći o verzijama i obradama svake naše legende u zapadnoevropskim književnostima. Donijet ću i nekoliko paralelnih tekstova, koji su mi se u mnoštvu nađenih, katkada i vrlo različitih obrada istih tema činili najsirodnijima čudesima u Ivančićevu zborniku. Miniature u mojoj studiji prikazuju četiri Marijina

mirakula, ispričana i u našoj zbirci, kako su ih vidjele oči umjetnika u jednom rukopisu slavne francuske zbirke *Miracles Nostre Dames* Gautiera de Coincyja.

1. Prva legenda zbirke u *Izb* nježna je priča o pobožnom dječaćiću, koji je igrajući se s djecom pokraj rijeke pao u vodu. Ali božjom voljom stvorio se na sredini rijeke otočić, a Majka Božja, čijoj se slici dijete kod kuće, po običaju roditelja, nesvjesno, ali s velikom odaynošću i ljubavlju klanjalo, podiže ga na otočić i spasi.

Mirakul je dosta poznat u evropskim književnostima. Našla sam ga i u talijanskoj zbirci *Il Libro del Cavaliere*. Tema našeg i talijanskog mirakula posve je ista. I slijed njezine obrade jednak je. Ipak talijanski autor, premda ne unosi nijednu značajniju novu pojedinost u svoju priču, daje brojem riječi potpunije slike. On je mnogo deskriptivniji, kod svakog se detalja dulje zadržava, naširoko obrađujući odlike i postupke svojih likova i gomilajući riječi pohvale njihovoj pobožnosti. Čak je svoju priču smjestio i u neki prostor. Zgoda se događa u Lombardiji, u porodici nekoga pobožnog i dobrog čovjeka. Tako je već u uvodu talijanski autor mnogo svečaniji i svjesniji značenja događaja koji će opisati. Naš je autor ovo izostavio. Kao i obično, njegova su lica anonimna i obilježavaju se samo svojim djelima i osjećajima. Premda ne ispušta nijedan detalj iz radnje, njegova je priča mnogo konciznija. Upravo zbog toga ona se doimlje neposrednije; njezina je istina jednostavnija, ali je prožeta bogatijim osjećajem, ljupkija je i iskrenija.

Come nelle parti della Lombardia era in una casa dipinta la figura della nostra Donna, la quale mostrò grande miraculo⁵:

Nelle parti della Lombardia in casa d'uno divoto et bono omo si osservava questa consuetudine, che avendo fatto dipingere l'immagine della gloriosa vergine Maria in certo loco della casa molto onesto e remoto, et sempre quando passavano dinnanzi alla ditta figura la salutavano tutti quelli di quella casa, et adoravano grandi e piccoli, tenendo sempre questa laudabile usanza. Et in quella casa, tra li altri, un piccolo fanciullo, et quale era sì bene ammaestrato in quella laudabile consuetudine, che andando scorrendo per la casa, come fanno li piccoli fanciulli, non sarebbe mai passato dinanzi a quella benedetta figura che divotamente non l'avessi salutata come meglio sapea e potea. Et era questo fanciullo tanto piccolo che la ditta salutatione non la faceva tanto per divozione, quanto per consuetudine; non aveva ancora tanta intelligenza ch'el suo intelletto potessi comprendere che quella figura rapresentasse la gloriosa vergine Maria, ma credea ch'ella fussi la madonna di casa, sì come la matre l'insegnava.

Advenne per caso andando una volta questo fanciullo fuori di casa, andò con li altri fanciulli fuori della terra: et accostandosi tutti al lato d'uno fiume, giucando insieme, per disavventura, questo divoto fanciullo cadde nel fiume,

⁵ Piero Misciattelli, o. c., cap. XXXV, str. 90—93.

e quelli sua compagni subito fugirno piangendo, pensando che fussi morto, però che lo videro menare al corso de l'acqua, e andorno a nunciare questo al patre et alla matre; venendo la gente di quel loco a questo fiume, e cercando per trovarlo almen morto, perchè vivo non sapevano di trovarlo, et giungendo quivi la matre, e guardando, subitamente ebbe veduto el suo figliolo in su uno piccolo scoglio in mezzo del fiume, e stava con la faccia allegra, e la matre desiderava d'andare per lui, e non poteva, però che il fiume era profundissimo, ma per gran tenerezza, con alta voce incominciò a piangere e dire: »O figliol mio, come sai tu?« El quale fanciullo con allegro viso, disse: »Molto bene, matre mia, però che la Madonna che noi abbiamo in casa si m'ha posto in questo loco et è qui in mia compagnia, e però non ho paura«. Allora la matre nè li altri non intendeano di quale Madonna egli volessi dire. Ma ordinorno alcuni artificii di legname e tolseno el fanciullo, e con grande allegrezza il portorno a casa, non potendosi imaginare come fussi potuto scampare di quel fiume così profundo: et tornati et entrati che furno in casa, subitamente questo fantino andò correndo dinanzi alla figura della nostra Donna, e con alta voce disse: »Questa è quella Madonna che m'ha scampato, ch'io non son morto«; e tanto questo fanciullo parlava più chiaramente che non soleva, che tutti piangevano per divozione del miraculo, cognoscendo tutti che la gloriosa vergine Maria l'aveva scampato dal periculo della morte; con mirabile dolcezza e divozione laudarono e ringraziarono la vergine Maria, conciosiacosa che grandi e piccoli, et iusti e peccatori, tutti sono aiutati da lei se fidelmente dimandano il suo soccorso. Per tanto noi, fratelli carissimi, vedendo l'immagine della matre de misericordia, umilmente e con divozione et reverenzia la salutiamo, et nominando il suo nome glorioso con divozione c'inchiniamo a lei, imperò che niuno che abbia amore a lei non fu mai abandonato dalla sua clemenzia, et noi sappiamo che l'angelo Gabriello annunciandogli la incarnazione de Jesu Cristo umilmente s'inginocchiò dinanzi a lei. Ancora, maggiormente, ch'el figliolo de Dio discendette di Cielo in terra per prendere umana carne d'essa matre de misericordia. Amen.

2. Čudo o slikaru jedno je od najpopularnijih i najstarijih čudesa i »exempla« Bogorodičinih. Popularnost mu je gotovo tolika kao legendi o Teofilu ili mirakulu o židovskom djčaku, pa se može naći u gotovo svakoj značajnijoj zbirci ovih tekstova, počevši od ranih latinskih zbirki kroz sve zbirke na narodnim jezicima.

Fulbert iz Chartresa (960—1028) priča o nekom slikaru koji je slikao đavola uvijek vrlo strašnog, dok je u slike Majke Božje unosio svu svoju vještinu i trud kako bi je naslikao što ljepšom. Jednoga dana, dok je u nekoj crkvi opet slikao Bogorodicu, začuje topot i glas đavola iz usta zmiije: »Zašto me slikaš na taj način, a nju tako lijepu? Što sam ja tebi učinio i kada si ti vidio nju ili mene?« I zatim đavo izmaknu stalak na kojem je slikar stajao slikajući. Vidjevši ga u nevolji, slika Majke Božje sagnu se i prihvati umjetnika svojom rukom. I tako ga je držala sve dok biskup i sakupljena svjetina ne spoznaše njezino čudo. Tada na biskupov nalog slikar siđe dolje po ljestvama. Upitan kako se osjećao viseći gore o ruci Majke Božje, on odgovori da još nikada u životu nije osjetio takovo blaženstvo. Čudo se dogodilo u crkvi u Auxerreu, gdje se nagnuta slika (43 lakta visoko od tla) još i danas časti.

Ovako nam je ovu legendu sačuvao jedan rukopis iz 14. st. u British Museumu⁶. Vjerojatno je naš slikar oslikavao neki kip Majke Božje nad ulazom u crkvu, a ne sliku. Legendom se možda želi objasniti neobičan stil statue i promjene u ikonografiji koje prate prijelaz iz romanske u gotsku skulpturu⁷.

Ne znam da li Fulbertovu legendu možemo smatrati prvim mirakulom o slikaru, ali sam je ovdje ispričala jer je priča u našem zborniku sačuvala gotovo sve elemente i draži legende biskupa iz Chartresa.

Poznam desetke latinskih verzija ove legende, koje se međusobno razlikuju ne toliko po elementima sadržaja, koliko po dužini opisa i dotjerivanju pojedinih detalja. Značajniji su im autori Johannes Gobius, Vincent de Beauvais (Bellovacensis) i Herolt.

Mirakul je poznat i u nizu francuskih, njemačkih, talijanskih, španjolskih (Alfonso el Sabio i dr.), katalonskih i drugih verzija. Ima ga i *Mariu saga* i etiopski mirakuli.

Ova lijepa legenda inspirirala je i umjetnike. Nalazimo je, kako nam priča Émile Mâle, naslikanu, zajedno s pet Bogorodičinih mirakula Grgura Tourskog, na prozorima katedrale u Mansu⁸.

Legenda V. de Beauvaisa (*De pictore, quem imago Beatae Virginis Mariae iniecta manu ne caderet retinuit, et interitu blasphemii*), kojoj je izvor *Mariale magnum*, opširnija je i dosta se razlikuje od naše verzije⁹, tako da ću od latinskih obrada radije donijeti jedan kratki »exemplum«, koji mnogo nalikuje našem tekstu¹⁰:

Quomodo pictor imagines beatae Mariae et diaboli depinxerit: Quidam pictor diabolum cum cornibus et acutis dentibus ita turpe sicut sciuit in quodam muro depinxit, et ymaginem beate virginis Marie in eodem loco tam decentem et pulchram, quod pulchrior fieri non potuit figuravit. Diabolus vero accensus furore ad pictorem sic ait: Cur me tam horribilem et beatam Mariam tam pulchram figurasti. Respondit pictor, quod ita in veritate esset, sicut pictura declarabat. Statim vero iratus pictorem ab alto ubi depinxerat beate virginis ymaginem, precipitare voluit. Sed ymago pie matris ei manum suam porrexit et pictorem ne caderet firmiter tenuit.

⁶ Ms British Museum Additional 18344, fol. 135.

⁷ Evelyn Faye Wilson, *The Stella Maris of John of Garland*. Edited, Together With a Study of Certain Collections of Mary Legends Made in Northern France in the Twelfth and Thirteenth Centuries. Cambridge (Massachusetts) 1946, str. 204.

⁸ Émile Mâle, *L'Art religieux du XIIIe siècle en France*. Paris 1958.

⁹ Vincent de Beauvais, *Speculum historiale*. Douae 1624, lib. VII, cap. CIV.

¹⁰ Joseph Klapper, *Exempla aus Handschriften des Mittelalters*. Heidelberg 1911, str. 49—50 (br. 62).

Budući da se radi o kratkoj legendi, donosim još jednu talijansku i jednu katalonsku verziju mirakula o slikaru:

Come un demonio spinse un dipintore per farlo cadere, che dipingeva la figura della Nostra Donna molto bella¹¹:

Una volta avendo un dipintore dipinta una bella figura della gloriosa Vergine Maria in una chiesa, venne a lui il demonio e disse: perchè dipingi tu costei così bella, e me mi dipingi così brutto? Rispose il dipintore: perchè costei è la più bella e la più gloriosa madonna che fosse mai in cielo o in terra, e tu sei la più brutta e la più vituperosa bestia che si potesse mai pensare. Indegnato allora il demonio lo volle far cadere per ammazzarlo, e spinselo, ma la figura della Nostra Donna la quale ei dipingeva così bella stendendo la mano lo ritenne, e non lo lasciò cadere. E il demonio con grande rumore subito disparve. Poi lo dipintore rendette molte grazie alla gloriosa Vergine Maria, la quale sempre sia laudata e glorificata. Amen.

D'un pintor que pintava molt lleig el diable¹²:

Ere un pintor, lo qual, entre les altres pintures que faÿe, esforçave's de fer com pus bela image de madona santa Maria podia, e com pus leyja figura fer podia del diable. On s'esdevench un dia, com él pintàs en una esgleya e estigués en lo bastiment for[t] alt, en la volta, e él depengués aquí, entre les altres pintures, fort bela image de madona santa Maria e la figura fort leja del diable. E com açò hagués feyt, aparech-li un diable que li dix e-l pregà que no feés tan lege figura d'él.

— Què-m plau! — dix lo pintor.

E va afolar aquela figura dels diables que havia feyta, e depenyé-n'hi altra e mília vegades molt pus leja. E lo diable que açò vé, fo-n fort despagat, e donà tal colp en aquel bastiment on se soferie, que-l ne tramès tot el sol de la esgleya. E com lo pintor degué caure, aquela emaja de santa Maria, que él havia feyta, stené-li lo mantel, e lo pintor va-s pendre a les faldes del mantel de madona santa Maria, e estech aquí penjan per la vòlta dentrò que monges de aquela esgleya açò veren. Los quals ab scales lo devalaren, loan e beneÿn la Mare de Déu, que tan gran ajuda e miracle havia feyt e demostrat.

3. *Uxor et pellex*, legenda o ženi i ljubavnici nekog čovjeka koje su obje molile Bogorodicu za milost, stara je i poznata priča u zbir-kama Marijinih čudesa. Autor najstarije redakcije je Guibert de Nogent, koji je ovu legendu uvrstio u svoje djelo *De laude Sanctae Mariae*¹³. To je latinska verzija iz pr. pol. 12. st. Osim u mnoge latinske zbirke, među kojima je i djelo Vincenta de Beauvaisa¹⁴, ova je legenda ušla i u mnoge zbirke Bogorodičinih čudesa na narodnim jezicima. Najraširenija je i najpopularnija, čini se, bila na francuskom tlu, uz koje je, uostalom, vezana i prva latinska verzija. Legendu sadrži prva anglonormanska Adgarova zbirka Bogorodiči-

¹¹ Li Miracoli della Madonna. Parma 1841, cap. IX, str. 18—19.

¹² Miracles de la Verge Maria. Col·lecció del segle XIV. Text, pròleg i notes de Pere Bohigas. Barcelona 1956, str. 30.

¹³ Patrol. lat., CLVI, str. 572—574.

¹⁴ Speculum historiale, lib. VII, cap. C.

nih mirakula, a ima je u duljoj verziji i druga anglonormanska kolekcija. Obradio ju je u svom djelu i Gautier de Coincy (13. st.), kao i mnogi drugi autori. Sa Zapada je ova legenda doprla i do orijentalnih književnosti. Došla je najprije u arapsku, a zatim preko nje u etiopsku književnost, gdje je nalazimo u rukopisima Bogorodičinih čudesa u 15. stoljeću¹⁵.

Vječna tema koju obrađuje ova legenda imala je sve uvjete da se nametne autorima i osvoji publiku. Njezina životna istina mogla se dobro iskoristiti za razne i zanimljive dramske zaplete, što nije propustio ni autor našeg mirakula. Tri osnovna pokretača vladaju njegovom scenom: grijeh, osveta i posredništvo Majke Božje. Njih obilježavaju dva ključna prizora: razgovor prevarene žene i Bogorodice s molbom da je osveti i završna i kulminaciona scena susreta žene i suparnice, iza kojega slijedi obraćenje grešnice. Bogorodica ne želi kazniti grešnicu, jer joj ona svakoga dana najponiznije iskazuje svoju vjeru. I Marija sama, ovdje je samo žena, samilosna i neosvetoljubiva, spremna da oprost i razumije svaku ljudsku nesreću. Ne kazna, nego njezina duboka samilost i razumijevanje, obratit će ženu koja je svojom zabranjenom ljubavlju izazvala srdžbu i želju za osvetom. Autor u *Izb* napisao je ovo realističkim perom i mnogo kraćim i direktnijim dijalozima i prizorima od onih u latinskim ili nekim drugim verzijama dao pregnantniju sliku.

La réconciliation des deux femmes jalouses (anglonormanska verzija iz 13. st.)¹⁶:

Jadiz esteit un bacheler
Jeofenes, fort e mult leger,
Si out une femme espusée,
Mes gueres ne l'aveit amée,
Ceo est le mal ke ja ne fine.
Desuz lui ama une meschine,
Ke il ama cum sun queor demeine,
En lui cherir mult mist sa peine;
La chose ne pout estre celée,
La meschine fu tant danzelée;
Sa femme en out mult grant envie
D'anchesun de ceste druwerie,
Ne ne sout pas pur sun seignur
Vers lui mustrer nule rancur.
Mult honereit tost la meschine,

¹⁵ Enrico Cerulli, *Il Libro etiopico dei Miracoli di Maria e le sue fonti nelle letterature del Medio Evo latino*. Roma 1943.

¹⁶ Hilding Kjellman, *La Deuxième collection anglo-normande des Miracles de la Sainte Vierge et son original latin*. Paris-Uppsala 1922, mir. LIII, str. 227—229.

Tant l'out recuilli en haïne,
 Mes ele fist ceo ke ele pout.
 A nostre dame tuz jurs criout
 Ke pur sa seinte duze merci,
 S'il poet estre, se vengast de ly;
 Tuz jurs la servereit a plein,
 Si la vengast de cele putein.
 Ceo priout tut jur e nuit,
 Tant ke nostre dame li apparut.
 »Femme«, fet ele, »ke me demandez,
 Ke tant sovent sur mey criez?«
 »Dame«, fet ele, »merci vus cri
 Ke vus me vengez, jeo vus en pri,
 De la puteine ke a nunreisun
 M'ad sustret de mun barun.
 Tut dis vus serverai de bon talent,
 Si vus en prengez le vengement.«
 A ceo respunt la gloriose,
 La franche, la duze e trespituse:
 »Ne voil pas«, fet ele, »ke il seit perie,
 Tut face ore ele sa folie,
 Kar ele ad esté ma serjante,
 A may est unkore entendante;
 Ave Maria cent fez le jur
 A genoilz me salue par fin amur.
 Kant tant se peine mei saluer
 Sun servise ne voil pas oblier.
 Jeo vus defent ne li facez
 Mal ke a may ne trespassez.«
 A cest mot la dame s'en part,
 E la feme s'eveille a tart;
 Mult pensa de cel avisium
 E dotout fere mespriusun
 Pur ceo ke li fu defendu.
 L'endemain n'ad gueres attendu,
 Guerpist trestut cele haïne,
 Tant ke ele encontra cele meschine;
 Od pitus queor, od lung suspir
 Se lessa a ces pez chair,
 Merci li crie mult bonement.
 La meschine la releve ducement,
 Mes parole li dit ele covenable:
 »Damesele, a vus me renc copable,
 Vers vus ai eü mals penser,
 Mult me penay de vus encumbrer
 Pur la tolte de mun seignur,
 Ke vus aime de grant amur.
 Mes la duce seinte Marie
 M'ad defendu sur ma vie
 Ke mal ne vus face a nul feor,
 Kar vus la servez de fin queor.
 Ben say par sun countement
 Ke ele vus aime ducement,
 E ben le say sanz divinayle
 Ke seinte femme estes sanz faile.
 Dameysele, pur amur de ly
 De mun trespas eez mercy.«
 La meschine kant ceo entent,
 Mult se esmerveille estrangement

Ke la duce seinte Marie
 Pur sa trespute lecherie
 En nule manere ne le despiseit
 Le petit servise ke li feseit.
 Les deus femmes sunt apeisé
 E ducement entrebeisé,
 E savez ke la meschine fist:
 Unke plus del pecché ne se entremist
 Mes vesqui mult tresseintement
 E servi la Marie lealment.
 Pecché ne malice ne feintise
 Ne nus toille ja sun servise
 Mes face tant par sa duçur
 Ke nus deservum la sue amur. Amen.

Talijanski prijevod jedne etiopske verzije legende *Uxor et pellex* (T, n. 89)¹⁷:

C'era un uomo, che abbandonò sua moglie e si unì con una altra.

Quando la moglie lo seppe, si addolorò di gran dolore e non sapeva trovare chi l'aiutasse.

E quando non trovò (aiuto), le si aumentò il dolore e pensò in cuor suo: »Se io non ho trovato chi mi aiuti, ecco ora chiederò protezione a Colei che può fare tutto ciò che richiede al Suo Figlio e Dio con retto cuore: a Nostra Signora, Madre di Dio«. Ed ogni giorno andava in chiesa e si prosternava innanzi all'altare di Nostra Signora la santa doppiamente Vergine Maria, Madre di Dio, e pregava con cuore afflitto ed amareggiato.

E diceva nella sua supplica: »O Mia Signora, Madre di misericordia, ti supplico che tu distrugga quella meretrice che mi ha rapito il mio sposo e mi ha lasciato in pianto ed afflizione«. Ancora diceva: »Io ti supplico che tu mi vendichi di lei in cambio del mio torto e che tu faccia che essa muoia o si ammali o patisca grande sciagura, sì che guarisca di lei il mio sposo e ritorni a me.«

Ogni giorno (così) pregava Nostra Signora la santa doppiamente Vergine Maria, Madre di Dio. E per quella preghiera apparve Nostra Signora la santa doppiamente Vergine Maria, Madre di Dio a quella donna e le disse: »Che è questa preghiera di cui mi preghi? ch'è cotesta preghiera tua è cattiva: che tu desideri che io tragga vendetta su di una mia serva che si prosterne alla mia immagine e mi venera cinquanta volte. Ch'è se io l'uccidessi per causa tua come dunque sarei chiamata Madre di misericordia? Anzi io voglio che essa si penta e receda dal suo peccato.«

Avendo detto questo, Nostra Signora disparve.

E, quando si levò quella donna dal suo sonno, si aumentò il suo dolore ed il suo pianto.

L'indomani andò in chiesa e trovò fuori quella donna che le aveva portato via il marito e la ingiuriò. E le disse: »O tu meretrice spudorata e malvagia, che mi hai rapito mio marito che era la mia gioia e la mia promessa! Se anche tu servi la Mia Signora e ti prosterni a Lei cinquanta volte e la adori cinquanta volte al giorno, come mi ha detto la Mia Signora Maria oggi prima che mi incontrassi con te; ed io servirò la Mia Signora sette volte tanto e più assai di te molto. E mi prosternerò dieci volte in adorazione sin che ti coglierà e colpirà un gran castigo per la tua mala azione. Ch'è, se la Mia Signora ancora ti soccorra, io ricorrerò contro di te al mio Signore e Salvatore Gesù Cristo, Figlio di Lei, a me ed a Lei carissimo, che mi vendichi di te in questo mondo con sciagura e disgrazia e nel mondo avvenire col fuoco dell'inferno.«

¹⁷ Enrico Cerulli, o. c., str. 489—492.

E quando (la concubina) udi le parole di quella donna cui essa aveva tolto e portato via il marito, ritornò in sè e le si prosternò ai piedi dicendo: »Io ti giuro che da questo giorno non mi intratterrò mai più col tuo sposo nè a lui accosterò il mio corpo. Ed ecco, perchè tu creda alla mia parola, io andrò con te nella chiesa«. Quindi andarono insieme; e quella giurò innanzi all'altare di Nostra Signora la santa doppiamente Vergine Maria, Madre di Dio. E furono testimoni del giuramento molti che si trovavano lì all'altare, giurando essa che non più mai sarebbe tornata a trattenersi a scopo peccaminoso col marito dell'altra.

E, quando il marito udi quello che aveva fatto la sua donna, si pentì anche lui del suo peccato, affliggendosi di quel che aveva fatto e tornò alla sua moglie di prima.

Tutto ciò fu per la intercessione di Nostra Signora la santa doppiamente Vergine Maria, Madre di Dio, che non trascura chi a Lei si rivolge chiedendole misericordia. La preghiera e benedizione di Lei permangano con noi nei secoli dei secoli! Amen.

4. Mirakul koji slijedi vrlo je star i u literaturi poznat pod imenom *Musa*, po imenu djevojke, glavnog lica u legendi, koje se spominje u mnogim obradama. Počevši od verzije Grgura Velikog (540—604), ovu je temu obilno obradila naročito latinska književnost Marijinih mirakula, ali i sve ostale. Legenda priča o pobožnoj djevojci koja je željela biti u društvu Bogorodice i njezinih lijepih djevojaka-pratilja, pa se zbog toga trideset dana suzdržavala od radosti i taština ovoga svijeta. Poslije ovoga roka, ona je umrla i njezina se želja ispunila. Latinske verzije koje poznajem kraće su i s manje nijansa u sadržaju od mirakula u našem zborniku. Njemu je najbliža talijanska legenda iz najopsežnije zbirke Bogorodičinih mirakula u talijanskoj književnosti, rukopisne zbirke poznate pod naslovom *Duccio di Gano da Pisa*. Ona ima dva rukopisa, jedan od 152 mirakula iz 15. st. (Fn⁴ — Cod. Maglb. XXXVIII. 70), a drugi od 187 mirakula (Rv³ — Cod. Vat. Barber. lat. 4032), kojega E. Levi datira u 14 st.,¹⁸ a M. V. Gripkey u 15 st.^{18a} Nije, na žalost, nikada objavljena. Talijanski tekst koji donosim prepisala sam iz opsežnijeg rukopisa.

Latinska verzija iz 13. stoljeća¹⁹

Quadam nocte apparuit beata uirgo cuidam puelle nomine muse, atque coeuas ei in albis uestibus puellas ostendit. Quibus cum illa admisceri appetet, sed se eis iungere non auderet; beate marie semper uirginis est uoce requisita an uellet cum eis esse, atque in eius obsequio uiuere. Cui cum puella eadem diceret uolo, ab ea mandatum protinus accepit; ut nil ultra leue et puellare ageret, a risu et iocis abstineret, sciens per omnia quod inter easdem

¹⁸ Ezio Levi, o. c., str. LVII, LXXIX—LXXXI.

^{18a} M. V. Gripkey, o. c., vol. XV, str. 14—15.

¹⁹ Miracles de la Bienheureuse Vierge Marie. D'après un manuscrit du XIIIe siècle de la Bibliothèque de Vendôme. Transcrit par M. Ch. Bouchet, accompagnés d'une traduction française et de notes. Orléans 1888, str. 160.

uirgines quas uiderat, die tricesima ad eius obsequium ueniret. Post uicesimum et quintum diem febre correpta est, die autem tricesimo cum hora eius exitus appropinquasset eadem beatam uirginem genitricem dei cum puellis quas per uisionem uiderat, ad se uenire conspexit. Cui se etiam uocanti respondere cepit, et depressis reuerenter oculis aperta uoce clamare: Ecce domina uenio, ecce domina uenio. In qua etiam uoce spiritum reddidit, et ex uirgineo corpore habitatura cum sanctis uirginibus exiuit.

*Duccio di Gano da Pisa*²⁰:

Come la gloriosa vergine maria co laltre vergini appari a una fanciulla Romana che aveva nome musa.

Fu in Roma una fanciulla che aveva nome musa. Alla quale apparve una notte la gloriosa vergine maria con molte vergini bellissime in sua compagnia. Et disse la gloriosa vergine maria uo tu stare con costoro insieme. Et la fanciulla disse madonna si molto volentieri. Et la vergine maria le comando chella non dovesse mai fare niuna leuitade et che se ne guardasse et similmente da ogni giuoco et da ridere disordinatamente. Impero che se cosi facesse ella andrebbe a stare con quelle vergini da indi a trenta di et innatamente la gloriosa vergine maria spari. Et la fanciulla cosi consolata della vergine gloriosa et amaestrata da quel di inanci si comincio a rimanere da ogni costume fanciullescho. E diuento savia et grave in tutti gli suoi costumi. Et vegendo lo padre et la madre tanta mutatione in lei maraviglaronsi molto et dimandarono qual fosse la cagione. Et ella ravelo loro ogni cosa che veduto aveva dalla gloriosa vergine maria et come doveva morire da tal di a trenta di. Et in capo de trenta di ella fanciulla ebbe una grandissima febre et nel transito suo la gloriosa vergine maria venne allei con tutte quelle vergini come prima et cominciolla a chiamare ella fanciulla chinando gli occhi con grande riverentia disse madonna io ne vengo. Et in quella rispensione con grande allegrezza lanima si parti dal corpo vergine et pura. Et andonne alla gloria di vita eterna ad abitare con quella moltitudine di sante vergini. Alla quale la gloriosa vergine maria per sua pieta et misericordia vi ci conduca. Amen.

5. Peti tekst u našem djelu nije mirakul. To je panegirik Majci Božjoj, koji treba da ojača ljubav i pobožnost vjernika prema Bogorodici i da istakne pouku u djelu, kao i oni završeci na kraju svakog mirakula. Govori se o razlozima zbog kojih vjernici trebaju slaviti i častiti subotu više od svih drugih dana. To je dan kada Bogorodica dijeli najviše milosti, kada čini svoja najveća djela i najslavnija čudesa. U subotu se ona smilovala i Teofilu i oduzela đavolu pismo koje mu je sam potpisao.

6. Legenda o židovskom dječaku, vjerojatno najnježnija i najliričnija Bogorodičina legenda, došla je u zapadnoevropsku književnost iz grčke književnosti. Mirakul o židovskom dječaku, sinu nekog duhača stakla, koga je otac bacio u užarenu peć, jer se s kršćanskim dječacima poklonio Bogorodici i primio euharistiju, već je u grčkoj književnosti imao više verzija. Pored nekoliko anonimnih obrada, kao autor jedne od najstarijih grčkih verzija spominje se crkveni

²⁰ Cod. Vatic. Barber. lat. 4032, fol. 45v.

historičar Evagrius Scholasticus (umro između 594. i 601. god.). Zapadna je književnost objeručke prihvatila ovu priču i popularizirala je kao nijedan Bogorodičin mirakul. Prevela je više grčkih verzija, iz kojih su rano potekli deseci latinskih mirakula. Brojne latinske verzije oblikovale su četiri osnovna tipa legende o židovskom dječaku²¹. Autor prve latinske verzije je Gregorius Florentius Turonensis (538—594), franački historičar i teološki pisac. Legenda o židovskom dječaku ušla je u njegovo djelo *Libri Miraculorum* (u knjigu *De Gloria Martyrum*), koja čuva prve tekstove Bogorodičinih mirakula na Zapadu. Verzija Grgura Tourskog sličnija je verziji E. Scholasticusa nego drugim grčkim verzijama²². Zanimljiva je okolnost da se je ova legenda poslije mnogo stoljeća vratila u svoju domovinu kao prijevod latinske verzije. Autor nove grčke legende u 17. st. je Agapije Landos Krećanin, koji je za svoj predložak uzeo djelo Grgura Tourskog. Dvije različite grčke obrade preveo je na latinski jezik u 9. st. Johannes Monachus. Između mnogih autora koji su obradili ovu legendu u latinskoj književnosti, osim spomenutih, navest ću imena: Floardus, Sigibertus Gemblacensis, Honorius Augustodunensis, Gobius, Botho (tj. Pezova zbirka), Vincent de Beauvais, Jacobus a Voragine, Herolt i dr. Zapadna je književnost potpuno udomaćila ovaj mirakul smjestivši događaj u francuski grad Bourges. Ova se lokacija u zapadnim verzijama gotovo uvijek spominje, a legenda se često citira kao »Židovski dječak iz Bourgesa«.

Brojne latinske verzije mirakula o židovskom dječaku prešle su u zbirke na narodnim jezicima. Ovi su tekstovi toliko brojni, da je teško naći i najneznatniju zbirku Bogorodičinih čudesa iz bilo koje književnosti koja nije obradila ovu legendu. Tako je ona ušla u englesku, norvešku, anglonormansku, francusku, njemačku, španjolsku, talijansku i druge književnosti. Imaju je i arapske i etiopske zbirke. Dospjela je i k istočnim Slavenima, najvjerojatnije preko Agapijeve zbirke. Dvadeset i sedam tekstova ove legende (5 grčkih, 14 latinskih i 8 francuskih) objavio je Eugen Wolter.²³

Verzije i tipovi ove legende ne razlikuju se mnogo međusobno. Okosnica priče uvijek je ista: židovski dječak otišao je u kršćansku crkvu zajedno s kršćanskim dječacima, gdje je vidio sliku Majke

²¹ Evelyn Faye Wilson, o. c.

²² Patrol. lat., t. LXXI, str. 714—715.

²³ Eugen Wolter, *Der Judenknabe*. 5 Griechische, 14 Lateinische und 8 Französische Texte herausgeben von E. W. Halle 1879, str. 128.

Božje i primio euharistiju. Užasnut njegovim činom, otac ga je bacio u vatru, a Bogorodica ga je spasila. Autori su ovu okosnicu iskitili još mnogim pojedinostima. Različiti se detalji osobito pričaju o načinu na koji je Majka Božja spasila dječaka, a zatim o njegovoj sudbini i sudbini njegovih roditelja poslije događaja. Spašavanje je uvijek popraćeno nježnom ljubavlju Bogorodice prema mališanu, dok pojedinosti iza događaja daju poantu legende. Sakupljena svjetina (Židovi i kršćani, ili samo jedni ili drugi) kažnjava dječakova oca bacajući sada njega u vatru. U drugim pak verzijama otac postaje kršćanin. Dječak i majka gotovo uvijek prelaze na kršćansku vjeru, a često i svi okupljeni Židovi koji su vidjeli Bogorodičino čudo.

Hrvatska verzija u *Izb* izgubila je neke pojedinosti iz grčkih legenda, kao npr. podatak o zanimanju dječakova oca, ali nije prihvatila ni sve detalje iz zapadnih verzija. Nema spomena o mjestu događaja, samo se za dan dječakova posjeta kršćanskoj crkvi uzima Uskrs, koji se u zapadnim obradama vrlo često spominje umjesto anonimnog blagdana u grčkim verzijama. Ali hrvatska legenda nema nijedne pojedinosti od svih onih čudesnih načina dječakova spašavanja, niti priča o posljedicama za okrutnog oca ni o obraćenju Židova. Umjesto svega toga, ona je svoju neobičnu poetičnost i nježnost satkala iz dvaju osjećaja: iznenadnoj ljubavi židovskog dječaka prema tješiteljici kršćana, i boli nesretne majke, koja ne znajući za okrutnost očevu traži svoje dijete. Dječak je sa svojim malim kršćanskim prijateljem u nekom samostanu upoznao lice Bogorodičino, kleknuo »željno«²⁴ pred njime na koljena i počeo ga s ljubavlju gledati. U njegovu nevinu i bezazlenu srcu rodila se ljubav prema njoj koju nije poznavao, bez znanja o njezinoj dobroti i milosrđu. Bogorodica mu je ovaj čisti osjećaj usrdno uzvratila. Utješila je bolnu majku, vrativši joj dijete koje se dva dana igralo u upaljenoj peći. Na kraju nema ni kazne za oca ni obraćenja za Židove. Moraliziranje bi povrijedilo poeziju ove legende o ljubavi.

De puero Judaeo valde memorandum miraculum (latinska verzija Grgura Tourskog iz 6. st.)²⁴:

Quid igitur in Oriente actum fuerit, ad corroborandam fidem catholicam non silebo. Judaei cujusdam vitrarii filius, cum apud Christianos pueros ad studia litterarum exerceretur, quadam die dum missarum festa in basilica beatae Mariae celebrarentur, ad participationem gloriosi corporis et sanguinis dominici cum aliis infantibus infans Judaeus accessit. Quo sancto assumpto, gaudens ad domum patris revertitur: illoque operante inter amplexus et oscu-

²⁴ Patrol. lat., t. LXXI, str. 714—715.

la, quae acceperat cum gaudio refert. At ille Christo Domino ac suis legibus inimicus ait: Si cum his infantibus communicasti, oblitus paternae pietatis, ad ulciscendam Mosaicae legis injuriam, parricida in te durus existam. Et apprehensum puerum in os fornacis ardentis projecit, adjectisque lignis quo vehementius exureretur, insistit. Sed non defuit illa misericordia quae tres quondam Hebraeos pueros Chaldaico in camino projectos nube rorulenta resperserat. Ipsa enim et hunc inter medios ignes et prunarum moles jacentem prorsus consumi non patitur. Cum autem audisset mater quod scilicet filium communem pater deliberasset exurere, cucurrit ad liberandum eum. Sed cum vidisset incendia ab ore fornacis patulo huc et illuc flamma dominante respergi, ornatum capitis ad terram projecit, diffusaque caesarie se miseram clamitans, civitatem vocibus implet. Quod cum Christiani, quid actum fuerat didicissent, concurrunt omnes ad tam iniquum spectaculum, retractisque ignibus ab ore fornacis, inveniunt puerum quasi super plumas mollissimas decumbentem. Quo extracto, admirantur omnes illaesum, clamoribusque locus ille repletur, et sic Dominum omnis populus benedicit. Conclamabant etiam ut auctorem hujus sceleris in ipsas projicerent flammis. Projectum autem ita totum ignis absorbit, ut vix de ossibus ejus parvum quodammodo relinqueretur indicium. Interrogantes autem infantulum Christiani quale ei inter ignes fuisset umbraculum, ait: Mulier quae in basilica illa ubi panem de mensa accepi, in cathedra residens, parvulum in sinu gestat infantem, haec me pallio suo, ne ignis voraret, operuit. Unde indubitatum est beatam ei Mariam apparuisse. Agnita ergo infans fide catholica, credit in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, ac salutaribus aquis ablutus una cum genitrice sua, denuo sunt renati. Multi Judaeorum exemplo hoc in urbe illa salvati sunt.

*Legenda aurea*²⁵:

In civitate Bituricensi circa annos domini DXXXVII, cum christiani in die paschae communicarent, cum pueris christianorum quidam puer Judaeorum ad altare accedens corpus domini cum iisdem percepit. Reversus domum, cum a patre, unde venisset, interrogaretur, respondit se cum pueris christianis, cum quibus ad scholas ibat, ad ecclesiam ivisse et cum iis communicasse. Tunc pater ejus furore repletus puerum apprehendit et continuo in fornacem ardentem, qui ibidem erat, projecit. Statim autem Dei genitrix in specie imaginis, quam puer super altare viderat, eidem adfuit et eum illaesum ab igne servavit. Mater vero pueri multos christianorum et Judaeorum suis clamoribus congregavit, qui videntes puerum in fornace nil laesionis habentem ipsum inde extraxerunt et, quomodo potuissent evadere, interrogaverunt. Qui respondit: quoniam illa reverenda domina, quae super altare stabat, mihi auxilium praebeuit et omne a me incendium propulsavit. Tunc christiani intelligentes esse imaginem beatae Mariae patrem pueri acceperunt et ipsum in fornacem projecerunt, qui continuo combustus et penitus consumptus est.

7. Grešni klerici su jedni od najzanimljivijih likova Marijinih legenda. Posvećeno im je mnogo tekstova, koji se mogu svrstati u više skupina oko glavnih tema.

Mirakul u našem zborniku rjeđa je verzija legende o grešnom monahu koji je poslije smrti sahranjen izvan groblja, kao nedostojan, ali je kasnije spašen milošću Majke Božje. Legenda je rano poznata i vrlo raširena, a u latinskim se i francuskim zbirkama citira kao »Klerik iz Chartresa«.

²⁵ Jacobi a Voragine Legenda aurea vulgo Historia Lombardica dicta. Ad optimorum librorum fidem recensuit Dr Th. Graesse. Editio tertia. Vratislaviae 1890, str. 515—516.

Sadržaj ove legende gotovo uvijek teče ovako: Jedan mladi monah iz Chartresa (Chartres se ne spominje uvijek) živio je grešnim životom. (U nekim verzijama on je nećak opata samostana, koji se žalosti zbog njegova života i opominje ga na molitvu i obraćenje.) Usprkos tome, on je uvijek ostao vjeran Bogorodici i nastavljao je pozdravljati svojim molitvama. Jednoga dana ubiju ga njegovi neprijatelji (ili je umro nesretnim slučajem) i zbog poročna života monasi ga sahraniše izvan groblja (na kraju groblja ili u polju). (U nekim obradama monah je umro prirodnom smrću, ali budući da je bio ekskomuniciran, pokopan je sramotno.) No, Bogorodica nije zaboravila svoga poklonika i nakon trideset dana (poslije nekog vremena) pojavila se jednom kleriku (ili poglavaru samostana) i zapovijedila da se bijednog monaha iskopa sa sramotnog mjesta i sahrani na groblju sa svim počastima kao pravednika. Pod njezinom prijetnjom monasi tako učiniše i u ustima grešnika nađoše prekrasnu ružu kao znak Bogorodičine milosti, kako im je bila i najavila. Tijelo zatim pokopaše na groblju (ili u crkvi) vrlo svečano.

Ovako je mirakul o »Kleriku iz Chartresa« ispričan u vrlo brojnim latinskim obradama. U Francuskoj ga je, između ostalih, slično opjevao u stihovima i Jehan le Marchant, autor zbirke mirakula Majke Božje iz Chartresa u 13. st.,²⁶ kao i slavni Gautier de Coincy u svojim *Miracles Notre Dames* iz istog stoljeća. Ova se legenda može naći i u anglonormanskoj, engleskoj, norveškoj, španjolskoj, njemačkoj, talijanskoj, etiopskoj i drugim književnostima.

U talijanskoj sam književnosti našla dvije dosta različite verzije »Klerika iz Chartresa«. Prva je identična s legendom koju sam ispričala i može zaista nositi ovaj naslov. Nalazi se u »vulgati« talijanskih mirakula *Il Libro del Cavaliere*. Drugu verziju, koja odgovara mirakulu u našem zborniku, opširniju od prve verzije i s mnogo novih elemenata, obično ne nalazimo u izdanjima ovog djela s uobičajenim brojem mirakula, kao što su parmsko i urbinsko izdanje. Međutim, našla sam je u Misciattellijevu izdanju, koje ima veći broj mirakula. Ovo izdanje uz poznatu verziju »Klerika iz Chartresa« (cap. XIV) sadrži i drugu verziju o grešnom monahu (cap. LXVIII), koja se dosta dobro slaže s našim mirakulom. Dobra paralelna verzija našem tekstu je i legenda u rukopisnoj zbirci *Duccio di Gano da Pisa*.²⁷

²⁶ G. Duplessis, *Le Livre des Miracles de Notre-Dame de Chartres écrit en vers, au XIIIe siècle, par Jehan le Marchant*. Chartres 1855.

²⁷ Cod. Vatic. Barber. lat. 4032, fol. 37v—38r.

D'uno monaco nipote d'un abbate, el quale uscì del monasterio, et apostatò, et ei dicendo poi quella orazione che si dice: o intemerata; poi che fu morto, gli nacque in bocca una rosa in testimonianza della salute per li meriti della Vergine Maria e de San Giovanni Evangelista, a cui onore egli la dicea²⁸:

Fu uno abbate che avea uno suo nipote, il quale amava molto, et spirato da Dio lasciò el mondo et fecesi monaco, et per alquanto tempo si portò molto laudabilmente, per modo che l'abate n'era molto consolato.

Or advenne che in spazio de tempo essendo costui tentato, et non sapendo resistere alle tentazioni, intepidì molto, et non sapendosi esercitare nella milizia spirituale, uscì de l'ordine e apostatò, et dandosi a ogni miseria come omo dissipato. Et vedendo l'abate suo zio el suo mal portamento, n'ebbe gran dolore, et spiando dove fussi, l'andò a trovare, et cominciò a pregare che dovessi ritornare con lui al monasterio, et non volessi stare et vivere in tanto pericolo quanto vivea fuori del monasterio senza l'abito, et essendo scomunicato et apostato: rispose a l'abate che per nulla era disposto non voler più tornare alla religione. L'abate el dimandò, se diceva l'officio et l'altre devozioni che gli aveva insegnato. Rispose e disse: »Non che dichi l'officio, non dico pur el Pater nostro«. Disse l'abate: »Figliol mio, una grazia te dimando, e questa ti prego che non me la nieghi, poi ch'io te veggio disposto a non voler fare alcuno bene, che tu dichi questa orazione a onore della vergine Maria et de santo Giovanni Evangelista ogni dì una volta, e che non la lassi mai in tutta la vita tua, la qual gli diè scritta in una carta, la quale cominciava così: O Intemerata et in eternum, etc. la quale fa menzione della vergine Maria e de San Giovanni Evangelista, e questa grazia te priego che non me la nieghi.« Disse el giovane che era contento, et promessegli non lassarla mai tutti i dì della vita sua. Disse l'abate: »Figliol mio, io te prego che tu la dichi, però che se tu la dirai, io ho speranza che per li meriti della vergine Maria et de San Gianni sarà lo scampamento de l'anima tua«; et promettendogli fermamente di dirla, l'abate si partì da lui tutto consolato.

Or advenne che costui imparò a mente questa orazione, et dissela per un anno intero che non la lassò mai: et compiuto l'anno si morì, et fu sepolto in un campo, sì come omo dissipato; et vedendo l'abate come egli era morto in malo stato, andossene a uno santo religioso, et pregollo che quando celebrassi la messa che gli piacessi de pregare la pietà de Dio che gli rivelassi in che stato si trovasse l'anima del suo nipote, el quale era morto fuori della religione, et senza l'abito: et essendo a celebrare la messa, et pregando Dio e la vergine Maria che gli dovessi rivelare in che stato si trovava l'anima del nepote dell'abate, et pregando egli molto divotamente, subito gli apparveno la gloriosa vergine Maria et missere santo Giovanni evangelista et stavano l'un da un lato de l'altare e l'altra da l'altro capo, et disseno a quel religioso che diceva la messa: »Va' e di' all'abate zio de tale monaco che è morto fuori de l'ordine, el quale è sotterrato nel tale campo, che l'anima sua è salva, e che facci disotterrare del campo, et che con onore lo facci seppellire nel cimiterio de' monaci del monasterio donde uscì, et el segno che noi ti diamo che sia salvo, sì è che e' troverà nato nella sua bocca una rosa fresca e bellissima nella quale troverà scritta l'orazione che egli ha ditta a nostro onore et reverenzia, la qual comincia così: O Intemerata etc. Et come la rosa è piacevole et amabile a l'anima dell'omo, così questa tale orazione è grata nel conspetto nostro«; e ditte che ebbero queste cose, subito disparveno.

Allora quel santo omo ebbe gran gaudio della salute de quello giovane, et finita la messa, n'andò all'abate, et dissegli tutto ciò che la nostra Donna e santo Giovanni gli avevano detto, et ciò sentendo l'abate fu ripieno de inestimabile letizia, et con molta devozione ringraziò Iddio et la gloriosa vergine Maria, et esso fatto si levò su, et insieme con li monaci suoi andarono in quello loco ove era sotterrato el ditto monaco, et cavorno, et trovarono come era stato

²⁸ Piero Misciattelli, o. c., cap. LXVIII, str. 199—203.

revelato a quel santo omo; della qual cosa l'abbate e li monaci n'ebbero grandissima allegrezza, et preseno quel corpo, et con grandissima reverenzia lo portorno alla chiesa del monasterio, et con molto onore lo seppellirono nel cimiterio dove si seppelliano li altri monaci, laudando et ringraziando la gloriosa vergine Maria, la quale per la sua misericordia è sì sollicita intorno alla devozione de' sua divoti.

8. Mirakul o tatu, u literaturi obično citiran kao *Ebbo*, prema imenu glavnog junaka, jedan je od najoriginalnijih i najpopularnijih Bogorodičinih mirakula u zapadnoevropskim književnostima. Osim u latinskoj, može se naći u engleskoj, norveškoj, anglonormanskoj, francuskoj, njemačkoj, španjolskoj, talijanskoj, kao i u orijentalnim književnostima. Sadržaj, koji ima za to elemente, ispričan je kod nekih autora čak i s mnogo duha. Bezbrojne obrade imaju uvijek jedno zajedničko: tat Ebbo (Elbo, Eppo), inače velik poklonik Bogorodice, uhvaćen je, osuđen i obješen zbog svojih krađa. Majka Božja ga spašava s vješala. Pojediniosti oko spašavanja, daljnja sudbina junaka, njegovo kajanje, obraćenje, odlazak u samostan ili slično, katkada se mijenjaju iz verzije u verziju.

Talijanska književnost, gdje obično očekujemo izvore našim redakcijama, ima dva osnovna tipa ovog mirakula. Prvi je onaj koji poznajemo iz latinskih tekstova i većine ostalih. Radi se o okorjelom tatu, ali koji se čak i prije svojih nedjela moli Bogorodici. Zato ga ona dva puta spašava od smrti, najprije s vješala, a zatim ponovno kada ga žele ubiti, jer su ga našli zdrava i čitava. Tada njegove ubojice spoznaju Marijino čudo. Ebbo postaje monah. Ovako nam je ovaj mirakul sačuvala talijanska rukopisna zbirka iz pr. pol. 14. st. *Libro dei Cinquanta Miracoli*.²⁹ *Il Libro del Cavaliere* ima drugi tip talijanskog mirakula. Objеšenik nije uopće tat, nego neki dobar i pošten Bogorodičin vjernik. U gradu se dogodila krađa i ubojstvo, a ovaj dobar čovjek bude osuđen krivim svjedočanstvima za sva zlodjela.

Mirakul u *Izb* ne slaže se potpuno ni s jednim od ovih tipova talijanskog mirakula. Ipak je mnogo sličniji prvom tipu, premda naš tekst nema ponovnog napada na osuđenika, jer su njegovi neprijatelji odmah shvatili Bogorodičino čudo, a niti će Ebbo poslije svega postati monah. U nekim talijanskim rukopisnim zbirkama možda bi se našao mirakul bliži našem tekstu. Mirakul o tatu primjer je konciznosti izraza i lijepog pripovijedanja među legendama u našem zborniku.

---

²⁹ Ezio Levi, o. c.

Talijanska verzija iz pr. pol. 14. stoljeća — *Libro dei Cinquanta Miracoli*³⁰:

El se leçe ke un laro, ch'aveva nome Elbo, spesse fiade toleva e robava le cose d'altru'; ma sempre de tuto cor elo aveva in reverentia la mare de Deo e ogna die la saludava, etiandio quando elo andava a robar. Un dì elo fo compreso in furto e sença alguna misericordia ello fo empicado per la gola. Siando elo empicado e pendando in aere, la santa mare di Cristo, vignando in so aiutorio, duy di cum le soe sante mane, sicomo li pareva, lo sostene, si che 'l no morì, nè perì.

Queli che l'aveva empicado, retornando al logo de le forche e veçando quello vivo e cum faça alegra, pensà che'l no ge fosse ben metudo lo laço a la gola, però lo volse strangolar. Ma la vergene Maria mise sue man dananti e no lo soferse; undè cognoscando elli per la boca d'esso che la vergene Maria era quella che l'aidava, si lo lassà andar. Lo qual da poy vene monego e fin che'l fo in questa vita servi fedelmente e devotamente a Dio et a la mare soa.

9. Život Marije Egipatske, slavne aleksandrijske grešnice, kasnije isposnice, dao je srednjem vijeku jednu od najljepših i najpopularnijih svetačkih legenda.

Već s dvanaest godina Marija je napustila roditeljski dom i u Aleksandriji se predala ulici i njezinu životu. Tako je živjela sedamnaest godina. Jednoga dana susrela je vjernike koji su se spremali u Svetu zemlju da bi se poklonili križu Spasiteljevu. Zaželjela je poći s njima i svojim je tijelom platila mornarima put. Dok su u Jeruzalemu svi vjernici bez teškoća ulazili u crkvu, Marija nije mogla proći kroz crkvena vrata. I kako god je pokušavala, svaki je put bila odbijena od neke nevidljive sile. Shvativši da je ovakav doček zaslužila svojim grijesima, nemoćna, u suzama, obrati se slici Majke Božje toplom molitvom i molbom da joj oprost i dopusti ući k svetom križu. A zatim obeća da će se odreći svoga grešnog života i učiniti pokoru. I otvoriše se vrata grešnici i ona ispuni svoju želju. Poslije toga se zahvali Bogorodici za milost, neki joj čovjek dade tri novčića da kupi tri kruha, a jedan joj glas reče da prijeđe Jordan gdje će naći mir i spasenje. Tamo je u pustinji živjela 47 godina, ne vidjevši ljudskoga bića. Ovako je svoju sudbinu ispričala sama Marija Egipatska starcu Zosimi, monahu iz Palestine, koji ju je nakon toliko godina njezina isposništva susreo u pustinji bijednu, nagu, jedva još sličnu ljudskom stvorenju. Zosima se poklonio pred tolikom ljudskom patnjom i svetošću, i ljubio je tragove njezinih nogu. Za Uskrs je donio svetici na njezinu molbu euharistiju. Slijedeće godine opet ju je potražio, ali ju je našao mrtvu. Plakao je, nije se usudio ni dotaći je, ni sahraniti je. Pokraj nje je našao zapisano da je umrla 2. travnja, neka je sahrani i neka se moli za nju. Starac je bio preslab da iskopa

³⁰ Ezio Levi, o. c., cap. XIX, str. 41.

grob, pa je to umjesto njega učinio jedan lav, miran i ljubazan kao janje u svetičinoj blizini. Zosima se vratio u svoj samostan slaveći Boga.

Ovako su život sv. Marije Egipatske ispričali mnogi slavni i anonimni pjesnici. Dah i mirisi Orijenta, samotni isposnici, izgubljeni u beskonačnosti i tuzi pustinje, imali su posebnu draž u očima i dušama ljudi sa Zapada. Zato su sudbini Marije Egipatske, najprivlačnijoj temi iz toga svijeta, posvetili brojne književne tekstove³¹ i umjetnička ostvarenja.³² Porijeklo legende vodi u grčku književnost i veže se uz ime Sofronija, jeruzalemskog biskupa. Odavde je ona prešla u brojne latinske verzije, od kojih se jedna pripisuje i Pavlu Đakonu,³³ pa preko njih u francuske i anglosaksonske tekstove. Lijepe su nam biografije u prozi ostavili Vincent de Beauvais³⁴ i Jacobus a Voragine.³⁵ Poslije mnogo prozних djela, legenda ima vrlo rano, svakako već u 12. st., i prve stihovane obrade. Njezina popularnost dosiže vrhunac u najraznovrsnijim hagiografijama na narodnim jezicima gotovo svih evropskih naroda. Ipak je druga domovina aleksandrijske grešnice, bez sumnje, Francuska. Obrade u kojima su francuski monasi na latinskom ili francuskom jeziku ispričali njezin život vrlo su brojne. Njezina je historija ovdje poznata barem od 12. st. Ostavio ju je Adgar u kraćoj verziji,³⁶ a ispričana je i u *Drugoј anglonormanskoј zbirci Marijinih mirakula*.³⁷ Jean, monah iz Saint-Evroueta, sastavio je jednu verziju u latinskim stihovima na poč. 12. st., dok je u istom stoljeću Hildebert, biskup Mansa, kasnije nadbiskup Toursa, posvetio Mariji Egipatskoј 902 heksametra.³⁸ Njezin biograf je i Honorius d'Autun u svom djelu *Speculum Ecclesiae*, a Thibaut de Vernon se smatra autorom vrlo poznate stihovane ver-

---

³¹ Hermann Knust, *Geschichte der Legenden der h. Katharina von Alexandrien und der h. Maria Aegyptiaca nebst unedirten Texten*. Halle 1890. — A. T. Baker, »Vie de Sainte Marie l'Egyptienne«. *Revue des Langues romanes*, 59 (1917), 145—282.

³² Émile Mâle, *L'art religieux du XIIe siècle en France*. 7e éd., Paris 1966.

³³ *Patrol. lat.*, t. LXXIII, str. 671—690.

³⁴ *Speculum historiale*, lib. XXV, cap. LXV—LXXIII.

³⁵ *Legenda aurea*.

³⁶ Carl Nehaus, *Adgars Marienlegenden*. Heilbronn 1886.

³⁷ Hilding Kjellman, o. c.

³⁸ Douhet, *Dictionnaire des légendes du christianisme ou collection d'histoires apocryphes et merveilleuses...* Paris 1855.

zije na francuskom jeziku u 12. stoljeću.³⁹ No, najpoznatija francuska obrada života sv. Marije Egipatske svakako je *La Vie de Sainte Marie l'Egyptienne*, poema slavnog pariškog truvera iz 13. st. Rutebeufa. Ovaj satiričar, dramatičar i lirski pjesnik rijetke iskrenosti i individualnosti posve je osebuja ličnost među srednjovjekovnim stihotvorcima. Snaga njegova zanosa, senzibilnost i osjećaj za realnost života i nemir vlastita života čine ga sličnim Françoisu Villonu, kojemu se može pridružiti kao prethodnik francuske moderne poezije. Rutebeuf je nježni obožavalac Majke Božje, kojoj je posvetio niz svojih djela. Među njima je i dramatizacija slavne legende o Teofilu, preteča popularnih francuskih dramatiziranih Bogorodičinih mirakula *Miracles de Nostre Dame par personnages* iz 14. st. Rutebeufova legenda o Mariji Egipatskoj, premda rađena ugledanjem na starije hagiografske uzore i već po temi osuđena na šablonu i kompiliranje, nosi crte svoga nadarenog pjesnika i njegove individualnosti. *La Vie de Sainte Marie l'Egyptienne* objavljen je više puta (Achille Jubinal, 1874; Adolf Kressner, 1885). Noviji proučavatelj i izdavač Rutebeufova djela je Bernadine A. Bujila.⁴⁰

Španjolska *La Vida de Santa María Egipcíaca*, djelo nepoznatog autora poč. 13. st. (oko 1215. god.), kompilacija je francuskih verzija života Marije Egipatske.⁴¹

Iz života sv. Marije Egipatske, koji sam ispričala prema brojnim hagiografijama, autor u *Izb* uzeo je samo jedan dio: opisao je put grešnice s narodom Egipta u Jeruzalem i događaje do njezina odlaska u pustinju s nekoliko rečenica o njezinoj pokori. Tako je obuhvatio veći dio historije koju je Marija ispričala starcu Zosimi, bez uvodnog opisa njezina djetinjstva i poročna života u Aleksandriji, te bez ikakvih pojedinosti o njezinoj pokori u pustinji. Iskoristio je mjesto koje je opširnu legendu pretvorilo u Bogorodičin mirakul. Legendu o Mariji Egipatskoj u ovom obimu i obliku, premda ona vjerojatno postoji, nisam uspjela naći u evropskim književnostima.

Bogorodičin mirakul je ispričao ključno i najljepše mjesto legende o Mariji Egipatskoj. To je odluka grešnice da se pokloni križu

³⁹ Douhet, o. c.

⁴⁰ Rutebeuf, *La Vie de Sainte Marie l'Egyptienne*. Edited by Bernadine A. Bujila. Michigan 1949.

⁴¹ María S. de Andrés Castellanos, *La Vida de Santa María Egipcíaca*, traducida por un juglar anónimo hacia 1215. Madrid 1964.

Spasiteljevu i pomoli za svoje grijehе, njezino obraćenje posredništvom Majke Božje i spremnost na svaku pokoru. Ovi su osjećaji pružali mnogo mogućnosti i autor im se prepustio s maštom i suosjećajem sa sudbinom svoje junakinje. Uvodni dio s opisom hodočašća u Jeruzalem i događajima prije ulaska u crkvu samo je priprema za one tragične, duboko ljudske trenutke uzaludnih pokušaja bijedne i slomljene žene da dođe pred križ božji, dok drugi vjernici bez teškoća i časno ispunjaju istu želju, mnogo manju od njezine. Krajnja odbačenost i otuđenost, koju nitko nije zaslužio osim nje. Nemoć, slabost i izgubljenost pretaču se u beskrajnu tugu molitve Bogorodici, u bol žene koja je, ne znajući nikada nikome uskratiti svoje tijelo, našla pred sobom zatvorena sva nebeska vrata. Ostala je nedostojna i nevrijedna čak da pogleda sliku i prijestolje Bogorodičino; ona, koja je drugima nesebično dijelila veselje, nije za sebe sačuvala nijednu njegovu iskru. Milost Bogorodice i njezina sina, nepoznat glas za kojim prelazi Jordan, povratak su u život sretnih i neodbačenih. Premda sadrži i stereotipne, uobičajene fraze u ovakvim molitvama, molitva i zahvala za milost Bogorodici Marije Egipatske najljepša je stranica u tekstu Bogorodičinih čudesa u Ivančičevu zborniku.

Za usporedbu s obradama u svjetskoj književnosti, donosim najprije samo tekst molitve i zahvale Bogorodici iz verzije Vincenta de Beauvaisa. Tekst je vrlo sličan našem, a Beauvais se poziva na isti izvor kao i autor u *Izb: na Vitae Patrum*. Slijedi odlomak iz legende pjesnika Rutebeufa koji odgovara našem mirakulu.

Verzija Vincenta de Beauvaisa (13. st.)⁴²:

»Sancta Virgo, quae Dei verbum incarnatum genuisti, scio quod immerita sum tantis polluta sordibus, et tantis miserijs repleta, respicere magnitudinem tuam, sed certa sum quod ideo Deus quem genuisti, homo dignatus est fieri, vt peccatores vocaret ad poenitentiam. Auxiliare ergo mihi sancta Dei Genitrix, quia nullum habeo solutium, et impetra me regias sanctae introire ecclesiae. Obsecro te Domina, vt cognoscere me facias videntibus cunctis sanctae crucis venerabile lignum, in quo carne affixus est Deus, quem tu sancta et immaculata genuisti Virgo: qui suum propter totius mundi salutem effudit sanguinem. Iube mihi Domina clausas regias patefieri, meumque adimpleri desiderium, vt adorem sanctissimum lignum crucis, fide dic coram Deo quem genuisti, quod denuo carnem istam sordidis et pessimis non maculabo operibus; sed mox vt mihi lignum sanctae crucis adorare concesseris, renunciamo saeculo et omnibus quae sunt saeculi, et vadam vbi praeceperis.«

»Tu mihi Domina miserta es, measque preces non repulisti, nunc vbi tibi placuerit, dirige me, et demonstra mihi poenitentię et salutis viam.«

⁴² Vincent de Beauvais, *Speculum historiale*. Douai 1624, lib. 25, cap. LXIX—LXX, str. 606.

Li jors vint de l'Acenssion.
La gent a grant porcession
Aloit aorer la croiz sainte
Qui du sanc Jhesu Crist fu tainte.
Cele penssa en son corage
Cel jor leroit son laborage
Et por celui saintisme jor
Seroit de pechier a sejour.
Venue s'en est en la presse
La ou ele fu plus espesse
Por aler la croiz aorer,
Que n'i voloit plus demorer.
Venue en est jusqu'a l'eglise,
Ele ne pot en nule guise
Metre le pié sor le degré,
Mes tout aussi com de son gré
Et volentiers venist arriere,
Se trova a la gent premiere,
Dont se resmuet et vient avant,
Mes ne valut ne que devant.
Par maintes fois si avenoit,
Quant juqu'a l'eglize venoit,
Ariers venoit maugrei ces dens,
Que ne pooit entreir dedens.
La dame voit bien et entent
Que c'est noient a qu'ele tent,
Com plus d'entrer leenz s'engresse
Et plus la recule la presse.
Or dist la dame a soi meïsme:
»Lasse moi! com petit daïsme
Com fol treü, com fier païage
Ai rendu Dieu de mon aage!
Onques nul jor Dieu ne servi,
Ainçois ai le cors asservi
A pechier por l'ame confondre,
Terre devroit desouz moi fondre.
Biaus douz Diex, bien voi par tes signes
Que li miens cors n'est pas si dignes
Que il entre en si digne place,
Por mon pechié qui si m'enlace.
Ha! Diex, Sire du firmament,
Quant c'ert au jor du jugement
Que tu jugeras mors et vis,
Par mon cors qui est ors et vils
Sera en enfer m'ame mise
Et mon cors après le juïse.
Mon pechié m'ert el front escriz,
Comment puet cesser brais ne criz?
Comment puet cesser plors et lermes?
Lasse! ja est petiz li termes:
Li justes n'osera mot dire,
Et cil qui est en advoltire
Quel part se porra il repondre
Qu'a Dieu ne l'estuise respondre?«

⁴³ Rutebeuf, o. c. (edited by Bujila), str. 51—56 (stihovi 183—362).

Ainsi se complaint et demente
Et se clame lasse dolente.
»Lasse! fet ele, que ferai?
Lasse moi! comment oserai
Merci crier au Roi de gloire,
Qui tant ai mis le cors en foire?
Mes por ce que Diex vint en terre
Non mie por les justes querre
Mes por pecheors apeler,
Mon mesfet ne li doi celer.«
Lors garde a l'entrer de l'eglise
Une ymage par grant devise
En l'onor de la dame fete
Par qui tenebror fu desfete,
Ce fu la glorieuse dame.
Adonc se mist la bone fame
A nuz genouz et a nuz coutes,
Le pavement moille de gouttes
Qui des iex li chieent a val,
Qui li moillent tout contre val
Le vis et la face vermeille.
Ausi raconte sa merveille
Et son pechié a cele ymage
Comme a .i. saint preudomme sage.

En plorant dist: »Virge pucele
Qui de Dieu fus mere et ancele,
Qui portas ton fil et ton pere,
Et tu fus sa fille et sa mere,
Se ta porteüre ne fust
Qui fu mise en la croiz de fust,
En enfer fussons sanz retor;
Ci eüst pereilleuse tor.
Dame, qui por ton douz salu
Nous as geté de la palu
D'enfer qui est vils et obscure,
Virge pucele nete et pure,
Si com la rose ist de l'espine,
Issis, glorieuse roïne,
De jüerie qu'est poingnanz,
Et tu es souef et oingnanz,
Tu es rosé et ton fils fruis,
Enfer fu par ton fruit destruis.
Dame, tu amas ton ami
Et j'ai amé mon anemi,
Chastee amas et je luxure,
Bien sons de diverse nature
Je et tu qui avons .i. non.
Le tien est de si douz renon
Que nus ne l'ot ne s'i deduie,
Li miens est plus amers que suie.
Nostre Sires ton cors ama,
Bien e pert que cors et ame a
Mis o soi en son habitacle.
Por toi a fet maint biau miracle,
Por toi honore il toute fame,
Por toi a il sauvé mainte ame,
Por toi portiere et por toi porte,
Por toi brisa d'enfer la porte,

Por toi et por t'umilité,
Por toi, por ta benignité,
Se fist serjanz qui Sires iere,
Por toi est estoile et lumiere
A cels qui sont en toz perilz;
Daigna li tiens gloriex Filz
A nous fere ceste bonté
Et plus assez que n'ai conté.

»Quant ce ot fet li Rois du monde,
Li Rois par qui toz biens habonde,
Monta es ciex avoec son Pere.
Dame, or te pri que a moi pere
Ce qu'il a pecheors promist
Quant le Saint Espir lor tramist.
Il dist que ja de nul pechié
Dont pechierres fust entechié —
Puis que de ce se repentist
Et dolor au cuer en sentist —
Ja ne les recorderoit puis.
Dame, je qui sui mise el puis
D'enfer par ma grant mesprison,
Getez moi de ceste prison.
Soviegne vous de ceste lasse
Qui de pechier toute autre passe.
Quant vous lez vostre Fil serez,
Que vous toute gent jugerez,
Ne vous soviene de mes fez
Ne des granz pechiez que j'ai fez,
Mes si com vous le poëz fere,
Prenez en cure mon afere,
Que sanz vous vi en fort berele,
Sanz vous ai perdu la querele.
Si com c'est voirs, et je le sai
Et par espoir et par essai,
Si aiez vous de moi merci.
Trop ai le cuer pale et noirci
De mes pechiez dont ne sai nombre
Se ta douceur ne m'en descombre.«

Adonc s'est levee Marie,
Pres li samble que fu garie,
Si ala la croiz aorer
Que toz li mons doit honorer.
Quant ot oï le Dieu servise,
Si s'est partie de l'eglise.
Devant l'ymage est revenue,
De rechief dist sa couvenue
Comment ele se contendra,
Si demande que devendra
Ne en quel leu porra ganchir.
Mestier a de l'ame franchir,
Trop a esté a pechier serve.
Des or veut que li cors deserve
Par quoi l'ame n'ait dampnement
Quant c'ert au jor du jugement,
Et dist: »Dame, en pleges vous met
Et si vous creant et promet
Ja mes en pechié n'encharrai.

Entrez i, je vous en garrai,
 Et m'enseigniez quel part je fuie
 Le monde qui put et anuie
 A cels qui vuelent chaste vivre.«
 Une voiz oï a delivre
 Qui li dist: »De ci partiras,
 Au moustier Saint Jehan iras,
 Puis passeras le flun Jordain,
 Et en penitance t'enjoin
 Qu'avant soies confesse fete
 De ce qu'a Dieu t'es si mesfete...

10. Motiv o Bogorodičnim poklonicima koji bolesni ili ranjeni ne mogu umrijeti bez pokajanja i ispovijedi svojih grijeha, vrlo je čest u Marijinim čudesima. Naš tekst govori o bogoljubnom čovjeku, koji je smrtno ranjen u ratu Bolonjana s Modenom. Majka Božja je uslišala njegovu molitvu i održala ga na životu dok se nije ispovijedio. Legenda je po temi vrlo bliza jednom drugom mirakulu u našoj zbirci o pobožnom vitezu kojemu neprijatelji odsjekoše glavu u borbi kod nekoga grada. Izvor joj je najvjerojatnije u talijanskoj književnosti. U opisu rukopisnih zbirki Bogorodičinih mirakula u talijanskoj književnosti Ezio Levi među ostalima spominje i jedan rukopis iz 1469. god., koji se čuva u Firenzi (Bibl. Riccardiana 1431). Rukopis, koji je Levi signirao kao Fr^s, sadrži 35 mirakula, a završava s mirakulom: »d'uno che ffu fedito a morte e non era chonfessato« (inc.: »Nella battaglia che ffue tra Bologna et Modena fue fedito uno a mmorte e, stando appiede d'uno albero, chosì seduto inchominciò a ppregare«).⁴⁴ Ovo bi vrlo vjerojatno bio paralelni tekst našoj legendi.

11. Slijedi legenda o kraljevni koju roditelji nisu mogli nagovoriti na udaju. Zato joj sagradiše prekrasnu palaču, u koju se povukla sa svojom pratnjom i predala molitvama i pobožnim razmišljanjima. Zbog njezine ljubavi prema Bogorodici, ovdje joj se jednom ukaza Isus u liku lijepog dječaka okrunjenog zlatnom krunom.

Ovaj mirakul sadrži niz elemenata koji se mogu naći u srednjovjekovnim legendarnim tekstovima posvećenim Isusu i Mariji. Jedan od njih je i javljanje Isusa u liku dječaka Bogorodičnim izabranicima kao posebna milost. Ipak, ovu legendu u cjelini, kako je čuva *Izb*, nisam našla među tekstovima Bogorodičinih čudesa u evropskim književnostima.

Naša legenda ima lijepih i poetičnih mjesta, ali je mjestimice preopširna i razvučena.

⁴⁴ Ezio Levi, o. c., str. LXV.

12. Tekst pod naslovom *Ot neč'tovaniê oca i matere* priča, pozivajući se na sv. Augustina, kako je u »cezarii ot kapadokie« (možda rim. Caesarea Cappadociae) živjela plemenita udovica s tri kćeri i sedam sinova. Djeca su teško uvrijedila majku i ona ih je zbog toga proklela. Bog je ispunio njezino prokletstvo i oni se svi razbolješe od čudne bolesti od koje su drhtali cijelim tijelom. Zbog boli i sramote razbježaše se svijetom. Dvoje od njih, Pavao i Paleda, velikom pobožnošću i molitvama uspješe se izliječiti.

Ova se legenda ne može smatrati Bogorodičinim mirakulom.

13. Lijepom mirakulu o biskupu Bonifaciju i njegovu sinovcu popu Konstancu nisam našla sličan tekst u zapadnoevropskim književnostima. Legenda priča, pozivajući se na glose pape Grgura, kako je pop Konstanac prodao svoga konja za dvanaest zlatnika i pohranio ih u svoj kovčežić. U biskupiju su jednog dana došli ubozi i molili su biskupa Bonifacija za kakvu milostinju. Sažalivši se nad njima, biskup im dade sinovčeve zlatnike. Kada je to Konstanac saznao, razljuti se i počeo vapiti i plakati. U velikoj neprilici, biskup se obrati molitvom Bogorodici, a ona na njegovu svitu spusti dvanaest zlatnika. Tako je Konstanac dobio svoje zlatnike, ali zbog svoje škrтости i postupka nije naslijedio biskupa Bonifacija u biskupiji.

14. Čudo o pobožnom i Bogorodici vjernom vitezu, kojemu u borbi odsjekoše glavu, ali glava nije mogla umrijeti bez ispovijedi, vrlo je poznata i raširena legenda u talijanskoj književnosti. Motiv o odsječenoj glavi, koja još živi, govori i traži ispovjednika, jer je nekada pripadala pokloniku Majke Božje, često se javlja u Marijinim legendama.

Talijanski tekst koji donosim uzela sam iz zbirke *Il Libro del Cavaliere*.

Come un Cavaliere divoto di Nostra Donna, a cui essendogli tagliato il capo non poteva morire senza confessione e penitenza⁴⁵:

Fu un nobilissimo Cavaliere, il quale essendo accampato ad un castello contra assai gente, avvenne per caso che essendo gittata una gran pietra da que' di dentro uccise il cavallo sopra il quale era costui: poi quei della terra uscirono fuori e uccisero ancora il cavaliere; cioè gli tagliarono la testa. Fatto questo quelli che erano dalla parte di fuori con il cavaliere, trovando e vedendolo esser così morto, ebbono molto dolore della sua morte: e ponendo poi questo sopra un mantello, lo portarono ad una Chiesa ivi presso per doverlo seppellire. Onde avendo già apparecchiato per metterlo in sepoltura, la testa di questo cavaliere con alta voce parlò e disse: menate qua il sacerdote, perchè io non posso morire, se prima non mi confesso di tutti i miei peccati. Venuto che fu il sacerdote, e avendoli data l'assoluzione, il sacerdote addimandò per

⁴⁵ Li Miracoli della Madonna, Parma 1841, cap. XVII, str. 49—50.

quale cagione egli avesse meritato questa grazia da Dio, di non poter morire senza confessione. Questo capo rispose: Come in ciascheduna settimana digiunava un dì in pane e in acqua a riverenza della gloriosa Vergine Maria. E però Dio non permettea che egli morisse per li meriti della sua Madre gloriosa. Dette queste parole, quella anima subitamente passò in pace alli beni di vita eterna. E quelli che erano ivi presenti vedendo così gran miracolo rendettero grazie a Dio.

15. Legenda o grešnom, ali Majci Božjoj odanom sucu, koji je s konjem pao u rijeku i spasio se njezinom pomoću, nije osobito česta u zbirkama Bogorodičinih mirakula, iako je sam motiv padanja u vodu i spašavanja grešnih, nevinih i nejakih, vrlo je čest u ovim legendama. Mirakul o sucu našla sam također u talijanskoj književnosti. Tekst je vrlo sličan našoj legendi.

Come un Giudice il qual dicea l'officio di Nostra Donna fu ajutato e liberato da lei cadendo in un fiume⁴⁶:

Un giudice il qual era gran peccatore, e nondimeno avea in gran devozione e riverenza la gloriosa Vergine Maria, e continuamente dicea devotamente il suo officio. Avvenne una volta che, cavalcando egli, e passando con molti altri allato ad una riva di un fiume, sì come Dio permise, egli con il cavallo cadette nel fiume; e l'acqua lo menava via. I suoi compagni allora vedendo questo, furono assai dolenti, e non lo potendo ajutare tornarono a casa, pensando che e' fusse morto, dappoichè lo avevano visto così menar dal corso dell'acqua, e fecero fare l'uffizio per l'anima sua, perocchè certamente pensavano che fosse annegato. E venendo il terzo dì, questo giudice ritornò a casa sano e libero. Ed essendo domandato come egli era scampato da tanto pericolo, e' così rispose: essendo io caduto nel fiume con il mio cavallo, e vedendomi di non potere scampare, chiamai incontanente la gloriosa Vergine Maria con gran divozione, che per la sua misericordia mi desse il suo ajutorio: e subitamente apparve sopra di me una mano con gran splendore la quale mi pigliò e trasse fuori del fiume; e così sono scampato da tanto pericolo. Allora tutti renderono molte laudi a Dio e alla sua Madre Vergine Maria: e questo giudice mutato in meglio finì la sua vita in pace, per li meriti della Nostra Donna. Amen.

16. Neki plemenit vlastelin pod utjecajem đavola, koji mu je u ljudskom liku služio deset godina, postao je razbojnik i ubojica. Ipak, zadržao je vjeru prema Bogorodici i svaki je dan pozdravljao molitvom. Tako nijedan dan nije dao priliku svom neprijatelju da ga pogubi, te se na kraju, saznajući tko je njegov sluga, pokajao i spasio.

Ova je legenda vrlo poznata u evropskim književnostima, a u talijanskoj književnosti se može naći gotovo u svakoj zbirci Bogorodičinih mirakula s malenim razlikama u sadržaju.

Talijanska verzija iz pr. pol. 14. stoljeća — *Libro dei Cinquanta Miracoli*⁴⁷:

El se leçe che uno cavalier avea un so castello sovra un camin e faseva tutti quilli, che passava, rubar senza alcuna misericordia; ma pur ogno dì, saludada (!) nostra Dona del paradiso ni per algun fato ni impaçamento no de-

⁴⁶ Li Miracoli della Madonna, Parma 1841, cap. XXXVII, str. 93—94.

⁴⁷ Ezio Levi, o. c., cap. XXXIX, str. 67—69.

mentegava la oration de la dita Dona. Avene che uno santo omo religioso pasava de là e lo cavalier incontinenti comandà che lo fosse robado. Siando robado lo dito sancto omo, con grande instancia pregà li robadori che elli lo menasse al cavalier, ché algune cosse secrete elo li voleva dir. Siando menado danenti lo cavalier, el pregà che ello feisse vignir danenti da si tuti quili de soa fameia, ché voleva a lor predicar la parola de Dio. Siando elli congregadi e digando che eli ghera tutti, lo santo omo dise che algun de issi mancava. Lora dise un d' essi che 'l canavar solo mancava e no era vegnudo. E lo santo omo dixè: »Fe' vegnir quello«. Per esso fo mandado e, siando ello vegnudo a la presentia de lo santo omo, incontinenti començà a volcer e torcer lo cavo e li ogli, como elo fosse smanioso. Lora lo santo omo dixè: »Eo te sconçuro per lo nome de Jesu Cristo, che tu debis dir chi tu es, e qual fo la caxon per la qual tu vignissi qua«. Lora respòse quello: »Tu m'à sconçurà per nome de tal, ch'eo no me posso celar. Sapia ciascun ch'eo no son omo, ma demonio in forma de omo. È novi anni passadi ch'eo son stado con questo cavalier, chè lo principio nostro de li demonii me mandà ad aguaitar questo cavalier, çoè che lo di ch'elo no disese la salutation de santa Maria, eo lo devesse strangolar, açò che per li soy molti peccadi el fosse nostro; ma non ò possuudo tanto aspetar nì aguaitar, ch'ello abbia uno di cessado da dir la salutation predita«. Oldando queste parole, lo cavalier tuto se spaventà e lasasse caçer a li pey del santo omo domandando perdonança e misericordia. E così per la biada Vergene fo liberado e illuminado e menà bona vita da li inanti.

17. Priča o redovnici, vjernoj Bogorodičinoj službenici, koja je zaniijela i zbog svoga grijeha bila optužena pred biskupom, jedna je od najljepših tema Marijine legende, životna i poetična kao i legenda o Sacristini. Legendu su obradile sve značajnije zbirke Bogorodičinih mirakula na latinskom, engleskom, norveškom, anglonormanskom, francuskom, provansalskom, španjolskom, talijanskom i drugim jezicima, a ušla je i u orijentalne zbirke. Autori su joj: William of Malmesbury, Adgar, Vincent de Beauvais, Gobius, Gautier de Coincy, Botho, Alfonso el Sabio, Gonzalo de Berceo, Herolt i mnogi drugi. Legenda se našla i među slavnim francuskim mirakulima-dramama *Miracles de Nostre Dame per personnages*, što je vjerojatno njezina najdulja verzija od 1256 stihova.⁴⁸

Uvijek istu okosnicu ovog mirakula — grijeh redovnice, pomoć Bogorodičina i sud biskupov — mašta autorâ iskitila je bezbrojnim pojedinostima o posredovanju Majke Božje, o sudbini nesretne redovnice, o rođenju i budućnosti neželjena djeteta. Redovnica je obično zaniijela s redovnikom ili nekim slugom. Vijest o njezinu grijehu dolazi do biskupa najrazličitijim putovima. Okajanje i bol bacaju je pred noge njezine zaštitnice Bogorodice, koja joj uvijek pomaže, briše s nje čak i sramotu, i to na mnogo raznih načina. Njezino se dijete predaje dojkinji ili nekom remeti, a često je njegova budućnost tako

⁴⁸ Gaston Paris — Ulysse Robert, *Miracles de Nostre Dame par personnages*. Paris 1876, T. I, str. 57—100.

svijetla da jednoga dana zamjenjuje samoga biskupa na njegovu položaju. Ove i slične pojedinosti tako su maštovito isprepletene u svakoj verziji, da se jedva mogu jasnije pratiti osnovni tipovi legende.

Legenda u *Izb* najjednostavnija je koju poznajem. Njezini jedini akteri su redovnica i Bogorodica; jedini događaji su njihov razgovor, dodir, sporazumijevanje. Biskup je u pozadini, prisutan samo u svijesti i strahu nesretnice pred posljedicama njezina grijeha. Čak je i scena suočenja i njegova suda izostavljena, mjesto koje u drugim verzijama pruža najveće mogućnosti za efektan rasplet radnje, masovnu spoznaju i poantu Bogorodičina mirakula. Autor je sve ovo ispustio; odrekao se svih efekata da bi istakao samo dvije istine — grijeh i praštanje — duboku bol i žarke molitve nesretnice i toplu sućut Bogorodice, koja svojoj šticenici rođenjem njezina djeteta nije smirila samo dušu nego vratila i čistoću djevojačkog tijela. Poslije toga pisac nije mnogo dodao; za njega je Marijino čudo završeno, bez biskupa i gomile svjedoka. Osjetila ga je i spoznala samo ona koja ga je s tolikom potrebom i povjerenjem očekivala i kojoj je i bilo namijenjeno.

Talijanska verzija iz pr. pol. 14. stoljeća — *Libro dei Cinquanta Miracoli*⁴⁹:

El se leçe ke una abadessa era in uno monester, la qual era odiosa a tute le seror del monester, perchè ela era troppo fervente sença discretion ad oservar la regola. Ma per instigation diabolica ella s'engravedà cum un so servidor e, gramençandose de çò, pensò a cuy ella podesse descobrir lo so secreto. Entro li altri pensieri, ella constitui una de le seror prevosta sovra tute le oltre, creçando per questo officio et onor poderse fidar d'essa; et a poco a poco li discoverse tuto lo so fato. Questa prevosta lo revelà a l'arçisagano de la terra; e l'arçesagano lo dise al vescovo; e così fo grande movesta e contention de questo fato; e diseva quilli ke l'oldiva, che l'abadesa era degna da eser brusada.

Aproxemando zà lo di del parturir, lo vescovo cum soy clerisi vene in lo capitulo del monester; e le seror del monester clamava e cridava contra la abadessa de così soço peccado. La abadessa, plena de dolor e de paura, non saveva çò ke la devesse far. Finalmentre cum grande speranza ella se retornà a la mare de misericordia e anenti lo so altar con grande lagreme e, confesando lo so peccado, clamava lo so alturio. E la mare de misericordia no li mancà: ké la abadesa se adormençà per grande tribulation dananti l'altar e la Vergene preciosa con compagnia de angeli vene ad esa e in prima la represe del peccado, da poy la consolà, kè in lo sono medemo parete a la badessa; e così fo vero ke ella parturisse un fiio; aituriando madona senta Maria, à partuido lo fiio. La mare de misericordia con spiriti angelici mandà la creatura a un remita so devoto açò ca ello lo fesse nurigar al so servisio; e così fo fato.

Ma la abadessa vegniva aspetada in capitulo, en lo qual era grande tumulto. Mandadi fo certi clerisi a çò che la abadessa vignisse al çudisio; li

⁴⁹ Ezio Levi, o. c., cap. XVI, str. 37—39.

qual, veçando la abadessa e no trovando segno de gravedanza in essa, nè algun fantolin partuido, retornà e dise zò al vescovo. Ancora li fo mandadi oltri e oltri, che, retornando, diseva sicomo li primi. Ultimamente lo vescovo, no possando cò creder, andà da la abadessa e veçando quela alegra e sana e da ogni carego libera, si comandà a far un grande fogo e in quello voleva far gitar quili e quelle ke aveva acusada la badessa. Verando zò, la abadessa si se destese a li pey del vescovo con grande lacreme narrando tuto lo fato como el' era andato. Molto se meraveià lo vescovo con li clerisi e, laudando e glorificando la vergene Maria, andà a lo remita e trovà lo fantolin, lo qual VII anni fo norido aprovo de lo remita; po' fo menado e amaestrado in corte del vescovo e cresete in tanta scentia e bontade, che dredo la morte del vescovo ello socede in so logo e fo vescovo e devoto de Dio e de la sua gloriosa madre.

18. Napadi razbojnika i ubojica na Marijine hodočasnike čest je motiv njezinih legenda. Obično ga obrađuju legende u zbirka posvećenim nekom Marijinu svetištu. Naš vrlo lijep mirakul priča o nekom plemenitom i pravednom čovjeku, koji je za ljubav Bogorodice napustio svoje imanje i pošao po svijetu proseći i hodočasteći po svetim mjestima i crkvama njoj posvećenim. I kuda god je išao, svako jutro i večer je molio »Zdravo, Marijo«. Jednoga dana napadoše ga u pustinji razbojnici, ubiše ga, a zatim pokopaše pokraj puta i utaknuše njegov štap u grob. Milošću Bogorodice dogodi se čudo: štap je pustio korijenje u ustima mrtvog hodočasnika i izraslo je stablo s velikom krošnjom. Na svakom je listu pisalo: »Zdravo, Marijo, milosti puna, Gospodin s tobom«. To je postalo mjesto božjih čudesa i čašćenja vjernika.

Legenda priča o jednoj od najvećih milosti Marijinih. Poslije smrti svojih najdražih izabranika, najčešće na mjestu gdje su sahranjeni, Bogorodica ostavlja posebne znakove svoje ljubavi. To su ruže, ljiljani ili druge biljke s raznim natpisima, koji rječito govore o odanosti pokojnika. Najljepši i najpoznatiji Bogorodičin mirakul s ovim motivom svakako je legenda o nekom kleriku, koji nije mogao naučiti nijednu molitvu, nego je samo s velikom pobožnošću i ljubavlju ponavljao »Zdravo, Marijo«. Poslije smrti izraste mu na grobu ljiljan, na listovima kojega su zlatnim slovima bile ispisane ove dvije riječi. Temu o »pelegrinovu štapu« obradili su mnogi evropski Bogorodičini mirakuli.

19. Posljednji tekst u našoj zbirci nije dovršen. Legenda priča o bijegu Josipa i Marije s Isusom u Egipat. Dolazi do mjesta kada Marija umorna i gladna moli Josipa da joj nabere palmina ploda. Naslućujem da se radi o apokrifnom motivu iz Pseudo-Matejeva evanđelja ili Protoevanđelja Jakovljeva.

Svijet, istina i poruka srednjovjekovnog djela

Da bismo u literaturi Bogorodičinih čudesa našli vijest o čovjeku i vremenu, moramo biti najprije književni i kulturni historičari, mnogo manje literarni kritičari. Ako uspijemo smjestiti naše djelo kulturnohistorijski, osjetivši duh, vjeru i istinu vremena koje ga je stvorilo, otvorit ćemo njegov pjesnički svijet i našim suvremenim očima i osjećajima. Estetsko vrednovanje i posve literaran pristup, premda ga ne isključujem, mnogo će nam manje reći o ovom djelu, koje za naša današnja mjerila dolazi iz vrlo daleke prošlosti.

Pred nama je djelo istinske vjere i šarma, kojemu je srednji vijek dao svu svoju iskrenost i prostodušnost, naivnost i poetičnost. Tome je dodao i svoj realizam i oporost. Svijet koji gledamo nije ni lijep ni radostan. To je svijet slabih i nemoćnih, nesretnih i povrijeđenih, pohlepnih i grešnih, ali uvijek pobožnih i pokajanih, zbog čega im ostaje nada u spasenje. Ovo je slika svake ljudske bijede i nesreće, ali i svijetlog lika Bogorodice, koja stoji kao spasonosna veza između svoga sina i ovoga ojađenog i grešnog čovječanstva. Ipak glavni lik u Bogorodičinih mirakulima nije Bogorodica, iako ona drži sve u svojim rukama, raspliće događaje i odlučuje o sudbinama. Ovo su priče o ljudima; o anonimnim, slabim i grešnim junacima, o svima onima koji slijepo vjeruju Majci Božjoj, povjeravaju joj se i očekuju njezinu naklonost i zaštitu. Oni su svih doba i zanimanja, raznih osobina, čak i raznih vjera: redovnici, redovnice, siromasi, plemenitaši, kraljevi, biskupi, suci, vitezovi, pelegrini, umjetnici, Židovi, lopovi, razbojnici, ubojice, djeca. Bogorodičina legenda pripada svim klasama srednjovjekovnog društva i ona nijednu ne isključuje. Čini se da se naš autor čak trudio da u svojoj dosta malenoj zbirci sakupi što više različitih sadržaja i likova. Zato se i nije ponavljao, kao što se to obično događa u većim zbirkama, gdje se nađe i po nekoliko legenda koje uz male razlike obrađuju istu temu s istim likovima. On je posvetio samo jedno čudo grešnom kleriku, jedno grešnoj redovnici, jedno ovom ili onom liku ili događaju. Možda i zbog toga ove ličnosti nisu individualizirane, ili su to vrlo rijetko, nego su tipovi, predstavnici određenog staleža, određenog grijeha ili postupka. Tome nešto pridonosi i njihova anonimnost, kao i odsutnost kategorije vremena i prostora, ali ni imena junaka, mjesta, gradova ili nacija, ne bi na njima i njihovim sudbinama ništa bitno izmijenila. Kao u svakoj poučnoj literaturi, i ovdje se likovi dijele na dobre i zle. I »dobri

junaci« često posjeduju sve mane i opačine ovoga svijeta, ali su simpatije pisca i Bogorodice na njihovoj strani, pa će se zato i spasiti, dok zlima nema pomoći. To su jadna djeca ovoga žalosnog svijeta, slaba i nedisciplinirana, sklona svakom grijehu. Ona ne znaju kontrolirati svoje strasti, popuštaju svojim porivima i zabranjenim radostima. Utopljanje, bacanje u vatru, prokletstva, vješanja, ubijanja i drugi okrutni prizori vladaju ovom scenom, opisani vjerno i realistički bez bilo kakva uljepšavanja. Što su sjene tamnije i rane dublje, to blistavije bljesne čudo Marijino.

Bogorodica, puna blagosti, milosrđa i praštanja, dolazi u pomoć svojim poklonicima. Dovoljno je da su oni, uza svu svoju grešnost i nevolju, sačuvali barem pobožnost prema njoj pa da ne budu nikada potpuno izgubljeni. Ništa ne može postaviti granice njezinu milosrđu i ljubavi. Nebeska kraljica silazi u život svojih vjernika, spušta se na razinu njihovih briga i sudjeluje u svim događajima njihova života. Ona, koja je do tada u književnosti i umjetnosti slavljena kao uzvišena nebeska gospodarica, postaje nježna ovozemaljska tješiteljica. Bogorodica je sada ljudska majka milosti, supruga, sestra ili naprosto žena, obasjana neodoljivom ljepotom i nježnošću, kako su je srca vjernika zamišljala. Zabrinuta i svugdje prisutna u svojoj neiscrpoj plemenitosti, ona osjeća sve tuge i liječi sve nevolje zemaljskih nesretnika. Ona je utočište svih duša, pred njom se lako otvara srce i ispovijeda svaki grijeh, zbog njezina ne samo božanski svemoćnog oprosta nego i ljudskog razumijevanja. Vjerom u Bogorodicu sve je u njezinim mirakulima riješeno, premda je slabo ili nikako motivirano zbog čega je ta vjera tako jaka u ljudima s takvim porocima.

Bogorodičino posredovanje je brzo i djelotvorno. U fabuli ona nerijetko drži sve konce u svojim rukama. Ona utječe na tok događaja i njihovu poantu. Doduše, katkada je njezina intervencija ograničena samo na ulogu »deus ex machina«, ali vrlo često ona je rezultat iskrene i potresne samilosti za ljudsku sudbinu. Bogorodica pritječe u pomoć nejakima, izbavlja nemoćne i napadnute, podiže pale. Među prvima se nalaze najčešće djeca, prema kojima ona gaji nježnu simpatiju. Legenda o židovskom dječaku najljepši je primjer ove ljubavi i jedan od najljepših izraza Marijine milosti uopće. Bogorodica spašava nemoćnog vlastelina iz kandža đavola, koji ga je učinio razbojnikom i ubojicom, a nesretnom pelegrinu ostavlja na grobu zna-

kove svoje zahvalnosti. No, najčudesnija je njezina pomoć grešnicima; u njoj je ljepota Bogorodičinih mirakula. Pod njezinom su zaštitom sve vrste prijestupnika, od preljubnika i razvratnika do lopova i najokorjelijih kriminalaca i ubojica. Ljudi koji su izvan svakoga ljudskog zakona i morala naći će spas u njezinu razumijevanju i milosrđu. Ona je posrednica između ljudi, slabih i sićušnih grešnih stvorenja, i Boga, izvora svake milosti. Grešnici dobivaju njezin oprost, ali u težim slučajevima Bogorodica je spremna da ga izmoli i od svoga sina. Ona stavlja stolac pod noge obješenom lopovu, a u bračnom trokutu, osjetljiva za svačiju tugu, ne stoji na strani prevarene supruge, nego ljubavnice, koju je tako ganula svojom ljubavlju i obratila. Bogorodica ne spašava svoje poklonike samo od trenutačnog zla, propasti ili smrti, kao posljedice njihova prijestupa. Ona prije svega misli na njihovo vječno spasenje, a zatim pere s njih i sramotu i prezir ljudskog mnijenja, osude njihovih pretpostavljenih ili društva. Čak i poslije smrti svoga poklonika, grešnog klerika, Bogorodica zapovijeda da bude oslobođen sramote i zakopan na dostojno mjesto. Zatrudnjelu redovnicu ne izbavlja samo od osude biskupa i prezira drugih redovnica, nego briše čak i sve tragove grijeha s njezina tijela. Ona se bori i protiv svih legitimnih, ovozemaljskih represalija, koje prirodno treba da dostignu njezine grešne poklonike. Tako ignorira svjetovnu, zasluženu kaznu, jer njezino je geslo milost, a ne pravda.

Veliki neprijatelj Bogorodice i njezinih vjernika u ovim legendama je đavo. Mirakuli, kao i mnoga druga djela kršćanske književnosti, predstavila su ovaj lik kao fizičku i moralnu rugobu, spremnu na svako zlo prema ljudskom rodu, kojemu se samo Majka Božja može suprotstaviti. Najpoznatiji primjer njegova djelovanja je legenda o Teofilu, prvom Faustu u literaturi. U našoj zbirci je najizrazitiji sukob Bogorodice s đavolom u mirakulu o slikaru. Đavo ima katkada zanimljivu i nestereotipnu ulogu, kao što je to slučaj u mirakulu o čovjeku kojega je on učinio razbojnikom i ubojicom, strpljivo mu služeći godinama pod maskom dobrog i vjernog slugu. Ali ponajviše prisutnost đavola u legendama samo je dio atmosfere i dekora ovakve vrste literature. U takvim slučajevima on uvijek personificira neku napast, kao što je to u legendi o redovnici, kako bi se na neki način motivirao ljudski grijeh.

U stoljećima duboke vjere Bogorodičini su mirakuli morali imati brojnu i vjernu publiku. Njihova velika rasprostranjenost zacijelo se

može objasniti uvijek novom željom za čudesnim i neobičnim pričama, kojima se u ovo vrijeme vjerovalo. Nikada kao u srednjem vijeku čovjek nije bio tako blizu svijetu čudesa, blizu Bogu, Bogorodici, svecima, blizu nebu. On se stanovnicima neba obraćao s velikom prisnošću, povjerljivošću, gotovo familijarnošću. Ipak je duh ove literature nalagao da se pred njima osjeća slabim, nemoćnim stvorenjem, nesposobnim za bilo kakvo djelo bez nebeske pomoći. Njegove osnovne kršćanske vrline su poniznost, skromnost i sposobnost za kajanje. Iz Bogorodičinih mirakula, kao iz rijetko koje druge književne vrste, izranja fizionomija vremena, morala i kršćanske sredine u kojoj su stvarani. To je srednji vijek u punoj svojoj intimnosti i familijarnosti. Ovo je književnost koja je jače nego bilo koja druga odrazila pobožnost prema Mariji. Ipak njezino značenje, iako joj je poruka isključivo vjerska, nije samo vjersko. Čudesa Majke Božje ne pružaju samo sliku slijepe vjere i ljubavi prema Bogorodici nego i priliku za studij običaja i vladanja svoje epohe, jer su krojena točno prema potrebama, vjeri i ukusu srednjovjekovnog čovjeka.

Angažiranost Bogorodičinih mirakula vrlo je očita. Ne samo završeci ovih priča nego i izbor događaja i njihova obrada usmjereni su uvijek na to da pouče, upute, pobude na pobožnost. Autor ostaje stalno u kontaktu sa čitaocem. Svaki mirakul ostvaruje jednu moralnu namjeru, ali to ne znači da priča moralnu priču. Legende vrve od skandaloznih i sablažnjivih događaja; u njima se priča o zločinima, tjelesnoj požudi, preljubnicima, bludnicima, razvratnim redovnicima i posrnulim redovnicama. Sve ovo, izneseno vrlo realistički, može biti šokantno našem ukusu i osjećaju, ali ono nije vrijeđalo ukus srednjovjekovnog čovjeka. A kako bi se i osjetili kajanje i veličina Bogorodičine milosti, suze pokore i obraćenje, ako se ne pokažu najcrnje strane grijeha i zla.

Puk je prihvaćao Bogorodičine mirakule s istim osjećajem i vjerom s kojima su bili napisani. Nitko nije sumnjao u moć i autoritet božji ili milost Bogorodičinu, kao ni u autentičnost ovih čudesnih priča. Njihov stvaralac, nadahnut dubokom vjerom, također je vjerovao u njihovu istinu. Zbog njegove iskrene inspiracije, one i danas mogu očarati svojom neposrednošću, toplinom i šarmom. One ne ostvaruju istinu događaja, nego istinu vjerovanja i osjećaja.

Znaci literature

Da bi se postigla cjelovitost doživljaja ovoga djela i njegova svijeta, kulturnohistorijsko i sociološko proučavanje Marijinih legenda u Ivančićevu zborniku trebalo bi upotpuniti i njihovim literarnoestetskim vrednovanjem. Budući da se radi o tako starom tekstu, bolje je da se ne govori o njegovim literarnim nedostacima. Korisnije je da se pokušaju naći na njegovim najboljim stranicama neki znaci literature. Koliko su oni nesvjesni, a koliko svjesni stvaralački čin, teže je odgovoriti.

O literaturi ovih tekstova govorilo se već u prethodnim poglavljima. U poglavlju »O predlošku, izvorima i verzijama naših legenda u zapadnoevropskim književnostima« svestrano sam ispitivala odnos naših mirakula prema njihovim obradama u evropskim književnostima. I nerijetko naše legende imaju veću literarnu vrijednost od stranih verzija. Njihov stvaralac uspio je da ove male srednjovjekovne priče oblikuje ljudski uvjerljivo i umjetnički vrijedno. U tom pogledu izdvajala sam i opširnije obradila najvrednije legende u našoj zbirci. Preostaje mi, dakle, da navedem još neke literarne osobine, koje pripadaju i ostalim tekstovima u ovoj zbirci, pa tako obilježavaju ovo djelo u cjelini.

Većina legenda u našoj zbirci skladne su novele, kompozicijski slične Boccacciovu tipu novele, u kojima vlada upravo klasična harmonija. Struktura najskladnijih među njima ima najavu, uvod, glavni dio radnje i zaključak, po organiziranom i ustaljenom načinu pisanja, kojim je započela još klasična književnost, a potpuno su ga narušili tek moderni stvaraoci. Prve rečenice obično najavljuju junaka priče. Čitaoca se vrlo neposredno uvodi u događaj, na način kako se pišu bajke i kako se obično priča djeci: Bio jedan . . . Čita se o jednom . . . ili sl. Autor odmah zatim govori o junakovoj vjeri i naklonosti prema Bogorodici, jer će u glavnom dijelu radnje ona postati njegov jedini oslonac i spas iz neke nevolje. Na kraju priče dolazi završetak koji možemo nazvati »pomolimo se«. On služi za primjer vjernicima kako trebaju živjeti da bi i oni postali dostojni Bogorodičine milosti i pomoći.

Naracija je u ovim pričama realistična, fabuliranje bogato, prisutnost pisca i karakterizacija likova uvijek je vidljiva. Radnja se glatko odvija, jer je redosljed izlaganja sukcesivan i jasan. I fraza se dosta dobro prati, iako interpunkcija nije uvijek na pravom mjestu. U skladnijim mirakulima, a to su obično oni kraći, gdje je autor bio

pažljiviji, osjećaj za interpunkciju je bolji. Ni psihologija likova, tako slabo razvijena u djelima srednjovjekovne književnosti, nije ostala potpuno nedohvatna našem stvaraocu. On se trudio, a u sretnijim je trenucima i uspio, da svojim likovima dade lica pravog života i istinske ljudske patnje, što nije uvijek dočarao samo svojom verbalnošću.

Jezik našeg teksta, koliko god odražavao govorno jezično stanje svoje sredine i svoga vremena, nije u svim svojim nijansama samo govorni, saobraćajni jezik. Pisac je imao sigurno i nekih literarnih sklonosti. Njegova je rečenica često emocionalno obojena, pa uspijeva izazvati izvjestan čuvstveni dojam na čitaoca. Dosta je čest upravni govor, što unosi značajnu promjenu u tekst. On djeluje dinamično, daje živost pričanju i vrlo se često pomoću njega rješavaju ključni prizori u radnji. Tekst je često obojen afektivnim elementima. Pridjevi nemaju uvijek funkciju stvarne karakteristike, a tu i tamo nađe se i pokoja stilska figura. Katkada je i nesvakidašnji poredak riječi u rečenici dao neku izražajnost i pjesničku ljepotu našem tekstu. Stvaralac je znao postići napetost u izlaganju, a konciznost i kratkoća pričanja su njegove najznačajnije odlike.

Iskreni osjećaj vjere dao je našem djelu odlomke istinske pjesničke inspiracije. Pojedini tekstovi odražavaju sklad autorovih misli i izraza, a neke rečenice nisu daleko od prave poezije. Ponavljane kroz stoljeća, na raznim jezicima i u različitim kulturnim i povijesnim sredinama, ove legende ipak često ostavljaju dojam pjesnikova istinskog doživljaja. Brojni elementi i motivi događaja koje opisuju svedeni su u većini naših priča na pravu mjeru, često znalački odabrani i raspoređeni. Fabula je ostvarila intenzivnost ovih malih srednjovjekovnih istina u punoj njihovoj iskrenosti i poetičnosti.

Pred nama su, vjerujem, značajni predstavnici rane hrvatske novele.

BIBLIOGRAFIJA

Tekstovi i literatura

- Ahsmann, H.P.J.M.: *Le culte de la sainte Vierge et la littérature française profane du moyen âge*. Utrecht (1930), str. 158.
- Albe, Edmond: *Les Miracles de Notre-Dame de Roc-Amadour au XIIe siècle*. Texte et traduction d'après les manuscrits de la Bibliothèque Nationale. Avec une introduction des notes historiques et géographiques par E. A. Paris (1907), str. 337.

- Axelsen, Angelica: *Supernatural beings in the French medieval dramas. With special reference to the Miracles of the Virgin by A. A. Copenhagen 1923, str. 72.*
- Beauvais, Vincent de: *Speculum historiale. Douae 1624.*
- Beck, Hans Georg: *Putevi vizantijske književnosti. Beograd 1967 (Srpska književna zadruga, knj. 403), str. 273.*
- Bibliotheca sanctorum, t. I—XII + Indici, Roma 1961—1970.
- Bohigas, Pere: *Miracles de la Verge Maria, col·lecció del segle XIV. Text, pròleg i notes de P. B. Barcelona 1956, str. 120.*
- Bossuat, Robert: *Manuel bibliographique de la littérature française du Moyen âge. Melun 1951. Supplément (1949—1953), Paris 1955. Second supplément (1954—1960), Paris 1961.*
- Bossuat, Robert: *Le Moyen Age. (Histoire de la littérature française publiée sous la direction de J. Calvet.) Paris 1955, str. 368.*
- Bouchet, Ch.: *Miracles de la Bienheureuse Vierge Marie. D'après un manuscrit du XIIIe siècle de la Bibliothèque de Vendôme. Transcrit par M. Ch. B., accompagnés d'une traduction française et de notes. Orléans 1888, str. 184.*
- Brčić, Ivan: *Njekoliko staroslavenskih i hrvatskih knjiga što pisanih, što tiskanih glagolicom, kojim se u skorašnje doba u trag ušlo. Rad JAZU, knj. LIX, Zagreb 1881, str. 158—185.*
- Bruyne, Edgar de: *Études d'esthétique médiévale. Brugge 1946, t. I—III, str. XIV + 370 + 420 + 400.*
- Castellanos, María S. de Andrés: *La Vida de Santa María Egipcíaca, traducida por un juglar anónimo hacia 1215. (Anejos del Boletín de la Real Academia Española, anejo XI), Madrid 1964, str. 259.*
- Cerulli, Enrico: *Il Libro etiopico dei Miracoli di Maria e le sue fonti nelle letterature del Medio Evo latino. Roma 1943, str. 570.*
- Cod. Vatic. Barber. lat. 4032 (Duccio di Gano da Pisa), rukopis talijanskih mirakula iz 14/15. stoljeća.
- Cohen, Gustave: *Le Mouvement intellectuel, moral et littéraire de la fin du XIe au milieu du XVe siècle. Extrait de l'Histoire du Moyen Age, t. VIII, Paris 1934, str. 193—417.*
- Cohen, Gustave: *Littérature Française du Moyen-Age. Bruxelles 1951, str. 110.*
- Cohen, Gustave: *La Sainte Vierge dans la littérature française du Moyen Age. Paris 1952, str. 19—46.*
- Corbin, Solange: *Miracula beatae Marie semper Virginis. Cahiers de Civilisation médiévale X^e—XIIe siècles, Xe Année, N° 3—4. Poitiers (Juillet-Décembre) 1967, str. 409—433.*
- Crane, Thomas Frederick: *Liber de miraculis sanctae Dei genitricis Mariae. (Published at Vienna in 1731 by Bernard Pez, reprinted for the first time by Th. F. C.) Ithaca 1925, str. XXVI + 117 + 42.*
- Dějiny české literatury. I dio: *Starší česká literatura. Redaktor svazku Josef Hrabák. Praha 1959.*
- Delisle, Léopold: *Un nouveau Manuscrit des Livres des Miracles de Grégoire de Tours. Paris 1895, str. 8.*
- Dexter, Elise F.: *Miracula Sanctae Virginis Mariae. (University of Wisconsin Studies in the Social Sciences and History, number 12.) Madison 1927, str. 61.*
- Dizionario letterario (Bompiani) delle opere e dei personaggi di tutti i tempi e di tutte le letterature. Vol. I—IX, Appendice I—II, Milano 1947—1966.
- Douhet, le comte de: *Dictionnaire des légendes du christianisme ou collection d'histoires apocryphes et merveilleuses... Paris 1855.*
- Drechsler, Branko: *Slavonska književnost u XVIII. vijeku. Studija. Zagreb 1907, str. 102.*

- Ducrot-Granderye, Arlette P.: Études sur les Miracles Notre Dame de Gauthier de Coinci. Description et classement sommaire des manuscrits. Notice biographique... Helsinki 1932 (Annales Acad. Scient. Fennicae, B, XXV, 2), str. 286.
- Duplessis, G.: Le Livre des Miracles de Notre-Dame de Chartres écrit en vers, au XIIIe siècle, par *Jehan le Marchant*, publié pour la première fois, d'après un manuscrit de la Bibliothèque de Chartres; avec une préface, un glossaire et des notes par M. G. D. Chartres 1855, str. XXVII + LXIV + 318.
- Focillon, Henri: Le peintre des Miracles Notre Dame. Quarante miniatures photographiées par Pierre Devinoy. Paris 1950, str. 47 + XL tabl.
- Galinec, Franjo: Habledičev utjecaj u Gašparotijevoj legendi »Cvet sveteh«. Vrela i prinosi 6, Sarajevo 1936, str. 108—138.
- Ghellinck, J. de: L'Essor de la littérature latine au XIIe siècle. T. I—II (Museum Lessianum, section historique, 4—5), Bruxelles-Paris 1946, str. VIII + 232 + 355.
- Grgur Tourski: (Sancti Georgii Florentii Gregorii episcopi Turonensis) *Libri Miraculorum* aliaque Opera minora... Paris 1857—1862, str. XL + 416 + 458 + 419.
- Gripkey, Mary Vincentine: The Blessed Virgin Mary as Mediatrix in the Latin and Old French Legend prior to the Fourteenth Century. Washington 1938, str. X + 238.
- Gripkey, Mary Vincentine: Mary Legends in Italian Manuscripts in the Major Libraries of Italy. Mediaeval Studies, vol. XIV—XV, Toronto 1952—1953.
- Guiette, Robert: La légende de la Sacristine. Étude de littérature comparée. (Bibliothèque de la revue de littérature comparée, t. 43), Paris 1927, str. 554.
- Histoire littéraire de la France. Paris 1733—1950, tome I—XXXVIII.
- Histoire de la Langue et de la Littérature française des Origines à 1900. Publiée sous la direction de L. Petit de Julleville. T. I—VIII, Paris 1896—1899. T. I—II: Moyen Age (Des Origines à 1500), Paris 1896, str. 404 + 559.
- Ivšić, Stjepan: Sredovječna hrvatska glagolska književnost. Sveslavenski zbornik, Zagreb 1930, str. 132—142.
- Ivšić, Stjepan: Primjer učene pučke etimologije. Nastavni vjesnik, knj. XVII, sv. 5, 6 i 7, Zagreb 1933/1934, str. 179—187.
- Ivšić, Stjepan: Nekoliko napomena uz starohrvatski tekst »Žića sv. Otaca«. Starine JAZU, knj. 40, Zagreb 1939, str. 225—251.
- Jagić, Vatroslav: Historija književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga, knj. I. Zagreb 1867, str. 204.
- Jagić, Vatroslav: Prilozi k historiji književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga (preštampano iz »Arkiva za povjestnicu jugoslavensku«, IX). Zagreb 1868, str. 84.
- Jagić, Vatroslav: Hrvatska glagolska književnost. (Vodnik, B., Povijest hrvatske književnosti), Zagreb 1913, str. 64.
- Karásek, Josip: Dubrovačke legende. Prag 1913, str. XXXIX + 167.
- Kjellman, Hilding: La Deuxième collection anglo-normande des Miracles de la Sainte Vierge et son original latin. Paris—Uppsala 1922, str. CXXXI + 368.
- Kombol, Mihovil: Povijest hrvatske književnosti do Narodnog preporoda. II izd., Zagreb 1961.
- Kosch, Wilhelm: Deutsches Literatur-Lexikon Biographisches und bibliographisches Handbuch. 2. Auflage. Bern 1949—1956. Band 1—4.
- Krzyżanowski, Julian: Historia literatury polskiej. Warszawa 1963.
- Levi, Ezio: Il Libro dei Cinquanta Miracoli della Vergine. Bologna 1917, str. CLXVIII + 183.
- Li Miracoli della Madonna. Parma 1841, str. VIII + 189.
- Li Miracoli della Madonna. Urbino 1855, str. XIII + 183.

- Mâle, Émile: L'art religieux du XIIe siècle en France. Étude sur les origines de l'iconographie du Moyen âge. Septième édition, illustrée de 253 gravures, Paris 1966, str. 463.
- Mâle, Émile: L'art religieux du XIIIe siècle en France. Étude sur l'iconographie du Moyen âge et sur ses sources d'inspiration. Paris 1958, 2 vol., str. 271 + 511.
- Mâle, Émile: L'art religieux de la fin du Moyen âge en France. Étude sur l'iconographie du Moyen âge et sur ses sources d'inspiration. Sixième édition, illustrée de 265 gravures, Paris 1969, str. 512.
- Milčetić, Ivan: Prilozi za literaturu hrvatskih glagolskih spomenika. Starine JAZU, knj. XXIII, Zagreb 1890, str. 39—153.
- Milčetić, Ivan: Hrvatska glagojska bibliografija. I dio. Starine JAZU, knj. XXXIII, Zagreb 1911, str. XIV + 617.
- Miracoli della Madonna. Firenze 1898, str. 38.
- Misciattelli, Piero: Miracoli della Gloriosa Vergine Maria. Milano 1929, str. LVI + 224.
- Mussafia, Adolf: Studien zu den mittelalterlichen Marienlegenden. Sitzungsberichte der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften Phil.-hist. Kl., CXIII, CXV, CXIX, CXXIII, CXXXIX, Wien 1886—1898.
- Nazor, Anica: Jezični kriteriji pri određivanju donje granice crkvenoslavenskog jezika u hrvatskoglagolskim tekstovima. Slovo 13, Zagreb 1963, str. 68—86.
- Nazor, Anica: Senjski »Transit sv. Jerolima god. 1508« (doktorska disertacija). Zagreb 1965.
- Paris, Gaston — Robert, Ulysse: Miracles de Nostre Dame par personnages. Publiés d'après le manuscrit de la Bibliothèque Nationale par G. P. et U. R. T. I—VIII, Paris 1876—1893.
- Paris, Gaston — Langlois, Ernest: Chrestomathie du Moyen Age. Extraits publiés avec des traductions, des notes... Paris (1. izd.) 1897.
- Paris, Gaston: Mélanges de Littérature française du Moyen Age. Paris 1910—1912, str. VIII + 710.
- Paris, Gaston: Contes et Récits extraits de poètes et prosateurs du Moyen Age mis en français moderne. Paris (1951), str. VIII + 232.
- Pez, Bernardus: Venerabilis Agnetis Blannbekin... vita et revelationes auctore anonymo... Accessit Pothonis Prunveningensis prope Ratisbonam O. S. B. liber de miraculis s. Dei genitricis Mariae... edidit Bernardus Pez. Wien 1731.
- Polenaković, Haralampije: »Prilike« o čoveku koji se prodao đavolu. Godišnjak Skopskog filozofskog fakulteta, II (1931—1933), Skopje 1938, str. 215—228.
- Poncelet, Albert: Miraculorum B. V. Mariae quae saec. VI—XV latine conscripta sunt. Index postea perficiendus. Analecta Bollandiana XXI (1902), str. 241—360.
- Poncelet, Albert: Note sur les *Libri VIII Miraculorum* de Césaire d'Heisterbach. Analecta Bollandiana XXI (1902), str. 45—52.
- Popović, Pavle: Pripovetka o devojci bez ruku. Studija iz srpske i jugoslovenske književnosti. Beograd 1905, str. 123.
- Popović, Pavle: Izvor »Mirakula slavne dive Marie«. Nastavnik XVII, god. 1906, Beograd 1907, str. 124—127.
- Premuda, Vinko: Starohrvatski latinički rukopis »Žića sv. Otaca«. Starine JAZU, knj. XL, str. 103—220, Zagreb 1939.
- Rutebeuf: Oeuvres complètes de Rutebeuf, trouvère du XIIIe siècle. Recueillies et mises aujour pour la première fois par *Achille Jubinal*... Tome II, Paris 1874, str. 392.
- Rutebeuf: La Vie de Sainte Marie l'Egyptienne. Edited by *Bernadine A. Bujila*. Michigan 1949 (The University of Michigan Contributions in Modern Philology, 12, June 1949), str. VII + 92.
- Shipley, Joseph T.: Dictionary of World Literature. New York 1943.

- Stefanović, Svetislav: O nekim našim čudesima i njihovim izvorima. Prilozi i građa za studije. SKA, Spomenik XCII (drugi razred 71), Beograd 1940, str. XI + 143.
- Stevanović, Pavle: Pripovetka o čoveku koji se prodao đavolu. Studija iz jugoslovenske književnosti. Biblioteka »Priloga« 2, Beograd 1934, str. 152 + II.
- Strange, Josephus: *Caesarii Heisterbacensis monachi ordinis Cisterciensis Dialogus Miraculorum*. Textum ad quatuor codicum manuscriptorum editionisque principis fidem accurate recognovit J. S. Coloniae, Bonnae et Bruxellis 1851, 2 vol., str. VI + 406 + 381.
- Strohal, Rudolf: Hrvatska glagolska knjiga. Zagreb 1915, str. 243.
- Strohal, Rudolf: Mirakuli ili čudesa. Zagreb 1917, str. 71.
- Strohal, Rudolf: »Prilike« iz stare hrvatske glagolske knjige. Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena, JAZU, knj. XXI—XXIII (Zagreb 1917), str. 239—272, 257—288, 289—349.
- Strohal, Rudolf: Stare hrvatske apokrifne priče i legende. (Sabrao iz starih hrv. glagolskih rukopisa od 14—18. vijeka R. S.) Bjelovar 1917, str. 120.
- Suchier, Hermann: Oeuvres poétiques de Philippe de Remi sire de Beaumanoir. T. I—II, Paris 1884—1885, str. CLX (Introduction) + 366 + 430 (tekstovi).
- Štefanić, Vjekoslav: Čudesa Bogorodice. Hrvatska enciklopedija, sv. IV, Zagreb 1942, str. 381.
- Štefanić, Vjekoslav: Glagoljski rukopisi otoka Krka. Zagreb 1960, str. 455.
- Štefanić, Vjekoslav: Glagoljski Transit svetoga Jeronima u starijem prijevodu. Radovi Staroslavenskog instituta, knj. 5, Zagreb 1964, str. 99—161 (odlomak: »Poslanice u Ivančičevu zborniku«, str. 106—122).
- Štefanić, Vjekoslav: Glagoljski rukopisi Jugoslavenske akademije. I dio, Zagreb 1969; II dio, Zagreb 1970.
- Trogranić, Franjo: Letteratura medioevale degli Slavi meridionali (Dalle origini al XV secolo). Roma 1950, str. 240.
- Urlić, Šime: Izvori Divkovićevih priča, legenda i Gospinih »zlamenja«. Nastavni vjesnik, knj. XIX (Zagreb 1910/11), str. 241—264.
- Urlić, Šime: Nešto o izvorima Divkovićevih Besjeda. Rad JAZU, knj. 224 (Zagreb 1921), str. 313—347.
- Vising, Johan: Anglo-Norman Language and Literature. London 1923, str. 111.
- Vodnik, Branko: Povijest hrvatske književnosti, I (Od humanizma do potkraj XVIII. stoljeća). Zagreb 1913.
- Voragine, Jacobus a: *Legenda aurea vulgo Historia Lombardica dicta. Ad optimorum librorum fidem recensuit Dr. Th. Graesse. Editio tertia. Vra-tislaviae 1890*, str. X + 957.
- Voragine, Jacques de: *La Légende dorée*. T. I—II, Paris 1967, str. 507 + 508.
- Vukadinović, Nićifor: Prilozi 11, Beograd 1931, str. 196—200 (osvrt na knjige E. Levija i P. Misciattellija).
- Welter, J. Th.: *L'Exemplum dans la littérature religieuse et didactique du Moyen Age*. Paris-Toulouse 1927, str. 562.
- Wilhelm, Friedrich: *Deutsche Legenden und Legendare. Texte und Untersuchungen zu ihrer Geschichte im Mittelalter von F. W. Leipzig 1907*, str. XVI + 234 + 57.
- Wilson, Evelyn Faye: *The Stella Maris of John of Garland. Edited, Together With a Study of Certain Collection of Mary Legends Made in Northern France in the Twelfth and Thirteenth Centuries*. Cambridge (Massachusetts) 1946, str. XII + 224.
- Wolter, Eugen: *Der Judenknabe. 5 Griechische, 14 Lateinische und 8 Französische Texte herausgeben von E. W. Halle 1879*, str. 128.
- Wyrembek, Anna — Morawski, Józef: *Les Légendes du »Fiancé de la Vierge« dans la littérature médiévale. Essai de synthèse suivi de plusieurs textes inédits en vers et en prose*. Poznań 1934, str. 59.

Résumé

LES MIRACLES DE LA SAINTE VIERGE DANS LE CODE D'IVANČIĆ, MONUMENT CROATO-GLAGOLITIQUE DU 14/15e SIECLE

Dans l'introduction à son étude, l'auteur examine l'apparition et la signification des miracles de la Sainte Vierge dans l'histoire de la littérature mondiale et leur rôle dans la foi et dans la vie de l'homme médiéval. Elle détermine leur place dans la littérature mariale, en estimant que l'évolution de la présentation de Marie dans la littérature correspond dans la majorité des cas à celle de sa présentation dans l'art. Suit ensuite l'histoire du culte et celle de la dévotion pour la Sainte Vierge (qui commence son développement efficace depuis le Concile d'Ephèse en l'an 431) réflétés dans l'histoire de la liturgie et dans l'histoire de l'art et de la littérature chrétienne. L'auteur place la période dorée de la légende de Marie à l'époque dans laquelle l'art et la littérature peu à peu délibérés de formes antiques prescrites concernant l'adoration de la Sainte Vierge, enveloppent son personnage de plus en plus de tendresse et des qualités plus proches à l'homme. Dans cette évolution la littérature des miracles de la Sainte Vierge n'est qu'à mi chemin vers la littérature des Mystères de la Passion qui changera la reine du ciel et la consolatrice des hommes en mère de l'Homme-Dieu affligée et douloureuse.

L'auteur caractérise ensuite les miracles de la Sainte Vierge comme genre littéraire. Elle pense que parmi les formes nombreuses concernant le culte de Marie dans la littérature, les miracles de la Sainte Vierge sont le genre littéraire le plus expressif et l'expression littéraire la plus riche et la plus bizarre de cette dévotion particulière. Ces miracles ont contribué aussi en grande partie à la popularisation de ce culte dans la littérature médiévale. La légende de Marie est peut-être même l'expression littéraire la plus lyrique dans le culte chrétien médiéval en général.

Les miracles de la Sainte Vierge sont probablement aussi vieux que le culte pour la Sainte Vierge. Quand même, les textes les plus anciens de l'Occident que nous connaissons aujourd'hui datent du 6e siècle (tandis que les oeuvres les plus anciennes de la littérature mariale de la fin du 4e siècle). L'auteur suit leur apparition, leur multiplication et leur collection dans les littératures européennes à travers les siècles, depuis les premiers textes, puis des groupes parsemés dans les différentes oeuvres de la littérature chrétienne latine jusqu'aux grandes collections classiques en latin ou en langues nationales. L'auteur essaye aussi de déterminer la patrie la plus étendue des miracles de la Sainte Vierge, bien qu'elle estime que des essais pareils sont vains, parce qu'il semble que ces textes n'ont pas de patrie mais appartiennent à la chrétienté toute entière. Mais un fait est certain: les miracles de la Sainte Vierge sont un genre littéraire de l'Europe occidentale.

L'auteur parle ensuite de la popularité, de l'extension et de l'esprit de cette littérature, des sources de son contenu, de ses auteurs et de sa destination. Elle présume que les miracles de la Sainte Vierge ont vécu comme contes et anecdotes dans la tradition orale avant d'être notés, et il est sûr qu'ils ont passé ensuite de la littérature écrite à la littérature orale.

Le culte de la Sainte Vierge a donné son sceau spirituel à la poésie française, de même qu'à la poésie européenne du 12e siècle. La littérature mariale a cependant subi aussi une grande influence de la littérature profane. Les miracles de la Sainte Vierge ont adopté beaucoup d'éléments appartenant à la poésie courtoise d'amour. La poésie provençale a donné à la femme le visage d'une demi-déesse, tandis que les auteurs des légendes de la Sainte Vierge ont fêté la reine du ciel souvent de la même manière que les trouvères et les troubadours leur amie terrestre. Dans ce processus si fin de pénétration mutuelle, l'amour humain, qui est de même une création céleste, s'est sublimé en amour spirituel.

Les légendes mariales du Moyen Age ont laissé des traces évidentes aussi dans l'art chrétien de leur temps, tandis que dans les périodes postérieures elles ont servi à plusieurs rédactions littéraires modernes. Parmi les auteurs qui ont cherché leur inspiration dans ces textes on peut trouver des noms comme Gottfried Keller, Anatole France ou Maurice Maeterlinck.

Dans ce chapitre l'auteur donne aussi un aperçu sur les recueils les plus renommés en latin et les recueils nationaux des miracles de la Sainte Vierge, aussi bien que sur les exemples de la Sainte Vierge dans les littératures européennes et parle de même de leur apparition dans la littérature slave et dans les littératures orientales.

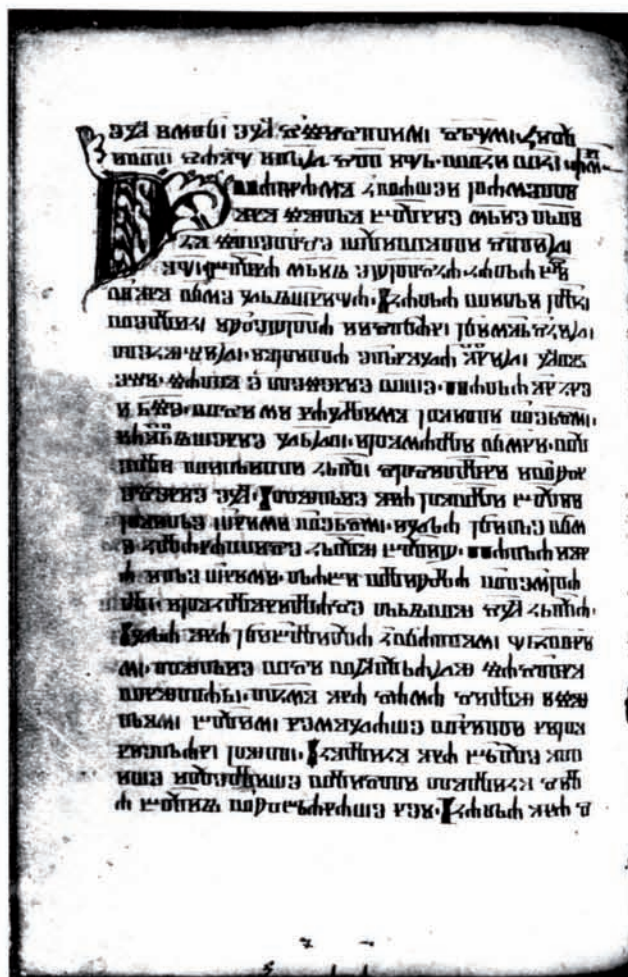
Dans le chapitre suivant (*De l'apparition des miracles de la Sainte Vierge et de leurs collections dans la littérature croato-glagolitique*) l'auteur suppose d'après la maturité littéraire et les sujets de la première collection, ainsi que d'après un grand nombre de textes et collections postérieures, que certains miracles de la Sainte Vierge, et peut-être même des collections, ont apparu dans la littérature croate déjà au 14e siècle, très vite après les grandes collections de ces textes en langues nationales dans les littératures de l'Europe occidentale. A part la littérature latine, il faudrait chercher les sources de la plupart des motifs des miracles de la Sainte Vierge dans la littérature croato-glagolitique, dans la littérature italienne qui avec ses versions a exercé un rôle d'intermédiaire entre les textes de l'Europe occidentale et les rédactions croates. L'auteur donne ensuite un aperçu sur les collections en manuscrit et les collections imprimées des miracles de la Sainte Vierge dans la littérature croato-glagolitique, parle du contenu, aussi bien que de leur valeur littéraire et, quand c'est connu, des sources de ces collections. Elle parle aussi des exemples de la Sainte Vierge dans les collections des sermons des prêtres glagolitiques, de leur passage dans la littérature orale et quelque chose des adorateurs du culte de Marie et de ceux qui ont cultivé la littérature mariale dans la littérature croate postérieure.

L'étude sur *Les Miracles de la Sainte Vierge dans le Code d'Ivančić*, collection la plus ancienne des miracles de la Sainte Vierge dans la littérature croate (fin du 14e siècle ou première moitié du 15e siècle) et d'après le nombre des légendes, le plus grand recueil de ces textes dans la littérature croato-glagolitique en manuscrit, commence par un aperçu critique sur la littérature scientifique concernant cet objet. Suit ensuite le chapitre *De la langue, des problèmes concernant le texte et la transcription*, dans lequel on décrit le Code d'Ivančić et on énumère ensuite les particularités linguistiques de ce monument et du recueil des miracles de la Sainte Vierge. L'auteur a donné ensuite une édition critique du recueil glagolitique dans la transcription latine.

Dans la première partie du chapitre *Sur le modèle, les sources et les versions de nos légendes dans les littératures de l'Europe occidentale*, l'auteur a essayé de trouver un modèle direct du recueil des Miracles de la Sainte Vierge dans le Code d'Ivančić parmi les miracles de la littérature latine ou parmi ceux de la littérature italienne. Elle a étudié un grand nombre de manuscrits latins et italiens, un grand nombre d'incunables, ainsi que les éditions modernes des miracles de la Sainte Vierge. En comparant les Miracles dans le Code d'Ivančić et ceux du recueil des Miracles de la Sainte Vierge imprimés dans la ville de Senj en 1507 ou en 1508, elle a trouvé huit textes qui sont parallèles. Ces mêmes légendes, l'auteur a trouvé aussi dans la source italienne du recueil de Senj dans le recueil très populaire *Miracoli della gloriosa Vergine Maria* appelé dans la science littéraire italienne aussi *Il Libro del Cavaliere* qui, d'après l'opinion d'un grand nombre de savants fut publié pour la première fois à Vicenza en 1475, tandis que dans la deuxième moitié du 15e siècle et dans la première moitié du 16e siècle il a eu plus de trente éditions. Par une analyse minutieuse et en comparant les deux recueils croato-glagolitiques et leurs rapports avec le recueil italien, l'auteur a rejeté l'opinion de Ivan Milčetić et celui de Pavle Popović que ces deux recueils ont le

Ivančičev zbornik, l. 100b. Početak mirakula o Mariji Egipatskoj.

P or ce nous couient tuit li mebre
S ouz leuer qir de lui nous mebre.
 Du fitz au uif q' aborges fu deliure du
 brasier par le miracle nostre dame.

Louyges ce tuis lisant.
 D'un uif uerriers mel
 disant.
 fist nostre dame tier
 merueilles.
 D'icea noistes sehpurilles.

V n uif ou en vn uitel
 ce icus entendant t mlt plus bel

D u clerc aqui on truuua une rose
E n la bouche apres sa mort.

L fu uns clers uns damoiseaus
 Qui le cuer out si plain doiseaus
 Et tant fu durz z enuouisiez
 Qu'il ne poit estre aquoiez

D e letres iert bien en leuz
 Mais tant iert soz z durfeuz
 Qu'il ne pensoit a nul bié faire
 Vn oncle auoit de güt affaire

A nuz genouz 7 lenouuons
B ieu doit de nous estre honouree
Q uant ele est des angres aouree.
D u laron q̄ nre dame soustint par
 .iij. iours as fourches pendant 7 deun
 le deliura de mort.

A
B
C
D
E
F
G
H
I
K
L
M
N
O
P
Q
R
S
T
V
X

Q ue tuit de male mort morrunt
E lasticit sen al qui morrunt
D une abresse q nre dame deffendi de
 grant angouisse par sa pitie.

De abresse fu iadis
 Qui la dame de
 paradis
 Amort mit mit amou
 reusement
 Souciet et son
 entendement

L id
T an
E rt
E ur
E ce
L us
D ea
L ifi
L al
D ed
Q u
Q ue
Q ue
T ost
E u
E t
E ct
E r
E l
L a
L m
S on

même modèle étranger. Elle a étudié le texte du recueil dans le Code d'Ivančić: sa valeur et les ambitions littéraires avec lesquelles il est écrit, le sens pour la langue et l'expression littéraire de son auteur et a attiré l'attention que la »pureté« linguistique et la »pureté« du contenu de cette traduction présentent le plus grand obstacle d'aller à la recherche de son modèle direct. La matière dans la littérature latine et dans la littérature italienne est trop vaste et il est à supposé que dans aucun genre littéraire du Moyen Age les textes ne fussent autant empruntés et compilés que les miracles de la Sainte Vierge qui devinrent ainsi une propriété internationale. La langue latine était une langue européenne et elle s'est étendue jusqu'aux plusieurs pays européens. Un nombre infini de motifs se sont entrelacés, ils furent remaniés, changés, multipliés ou ayant été soudés ils se sont perdus. C'est pourquoi il est presque illusoire de chercher un modèle direct d'un recueil en manuscrit d'une littérature, dans une autre. Il est un peu plus facile de suivre la voie et le développement des types concernant certains thèmes des miracles de la Sainte Vierge dans les littératures différentes. En n'éliminant pas complètement la possibilité d'un modèle latin, l'auteur conclue que si jamais quelqu'un aura la chance de trouver la trace du modèle direct du recueil des Miracles de la Sainte Vierge dans le Code d'Ivančić qu'il le trouvera le plus probablement dans ce grand nombre de manuscrits italiens des miracles de la Sainte Vierge qui depuis le 13e siècle ont commencé déjà à s'amasser de tous côtés, d'abord en petits et ensuite en groupes plus grands, pour se réunir au 14e et au 15e siècle dans un recueil comme celui de *Duccio di Gano da Pisa* et dans beaucoup d'autres, en donnant aussi une gloire brillante à l'oeuvre *Il Libro del Cavaliere*. On doit remercier la ressemblance de quelques textes appartenant au recueil des Miracles dans le Code d'Ivančić et au recueil *Il Libro del Cavaliere* justement à cette source commune qui a répandu ses veines de tous les côtés à travers beaucoup de recueils et de rédactions. L'auteur discute encore si le texte dans le Code d'Ivančić est une traduction directe, ou déjà une copie du texte croate et elle présume ensuite que le traducteur ou le copiste de l'oeuvre ont eu devant eux un recueil plus vaste dont ils ont avec beaucoup de soin choisi les thèmes les plus connus de la légende de Marie.

Dans la deuxième partie de ce chapitre, l'auteur parle des versions et des rédactions de chacune de nos légendes dans les littératures européennes. Elle a pris en considération les textes latins aussi bien que les textes en langues nationales dans toutes les littératures de l'Europe occidentale qui ont cultivé au Moyen Age ce genre littéraire. Parfois elle a indiqué, quand il s'agissait des légendes pareilles, leurs sources dans la littérature grecque, ainsi que la présence de certains thèmes dans les littératures des peuples orientaux. Elle a trouvé ainsi presque à tous les motifs et thèmes du recueil croato-glagolitique des parallèles ou des motifs pareils dans la littérature mondiale. A beaucoup d'eux elle a fixé aussi les familles des textes et les types fondamentaux dans certaines littératures en suivant leur chemin de développement, leur croisement mutuel, ou leur bifurcation et leur soudure en types nouveaux et rédactions nouvelles. En dedans ces rapports elle a déterminé la place de la rédaction croate des légendes de Marie, en examinant pour chacun des textes le type le plus proche dans les rédactions étrangères. Elle a trouvé le plus de ressemblance dans les textes de la littérature italienne. Elle a examiné les différences de base, ainsi que les différences dans la formation esthétique et dans la valeur littéraire de nos versions et de celles en Europe. Elle a présenté aussi quelques textes parallèles pris des littératures étrangères qui lui ont apparu dans le grand nombre de textes trouvés et qui traitent parfois de manière très différente les mêmes thèmes, assez proches aux Miracles dans le Code d'Ivančić, ainsi que quatre miniatures des miracles de la Sainte Vierge vus par les yeux d'un peintre dans le célèbre recueil français *Miracles Nostre Dames* de Gautier de Coincy et qui se trouvent aussi dans notre recueil.

Les deux derniers chapitres donnent à l'oeuvre croate sa valeur culturelle, historique, sociologique, littéraire et esthétique.

En analysant le monde, la vérité et le message du créateur médiéval et celui de son oeuvre (*Le monde, la vérité et le message de l'oeuvre médiévale*), l'auteur a essayé de trouver sur ces pages de jadis le message de l'homme et du temps et inaugurer leur monde poétique aussi aux yeux et aux sentiments modernes. Le chapitre *Signes de la littérature*, avec le chapitre d'avant sur *Les sources* a complété cette image par des caractéristiques littéraires de l'oeuvre. Les qualités mentionnées des textes donnent à l'auteur le droit de conclure que les Miracles de la Sainte Vierge dans le Code d'Ivančić sont les représentants significatifs de la précoce nouvelle croate.

La Bibliographie embrasse les sources et la littérature concernant le sujet. L'auteur a consulté des sources grecques, latines, italiennes, anglaises, françaises, anglonormanes, provençales, espagnoles, catalanes, éthiopiennes et arabes. En examinant son thème des points de vue différents, l'auteur a touché et déterminé dans beaucoup de cas quelques problèmes généraux concernant la littérature médiévale.